

Antti Ronkainen

KORPIKORKEAKOULU KANSAINVÄLISTYY –

Joensuun korkeakoulun ja yliopiston kansainvälisyys vuosina 1969–1990
henkilökunnan kokemana

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2012

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Kasvatustieteiden ja psykologian osasto	
Tekijät – Author Antti Ronkainen			
Työn nimi – Title Korpikorkeakoulu kansainvälistyy – Joensuun korkeakoulun ja yliopiston kansainvälisyys vuosina 1969–1990 henkilökunnan kokemana.			
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
Kasvatustiede	Pro gradu -tutkielma	22.5.2012	120 s., 2 liite s.
	Sivuainetutkielma		
	Kandidaatin tutkielma		
	Aineopintojen tutkielma		
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>This is a master's thesis study on the internationalisation process of the University of Joensuu between the years 1969 and 1990. The idea of the thesis is to portray the ways and methods in which the international interaction and cooperation took place in the university. Specific questions are: who put internationalisation into action and what were the concrete ways of it, where were the international relations directed to, what motivated the action and what was accomplished. The named years cover a time span from the foundation of the university up to the point when a structural change in universities' international cooperation started to take effect.</p> <p>The main body of data for the study was collected by interviewing both former and current long-time employees of the university backed up with written sources. The analysis of the data applies oral history method which means emphasizing the narrators' personal recollections and experiences. This means losing the hard facts such as dates and figures but gaining rich and vivid stories of the first hand actors of the topic under research. Other source material was used to back the oral history narratives up and filling in the possible gaps.</p> <p>The results of the study show that international cooperation has been a part of everyday work at the university of Joensuu since its beginning. The scale and variety have extended greatly over the years though. At first at the university international cooperation took mainly place in the work of individual researchers and teachers who had connections with foreign colleagues based on their own research interests. A little bit later the university as an institution also started to develop official cooperation with universities in Soviet Union, other socialist countries and Nordic countries respectively. During the 1980's new forms of interaction emerged, notably the start of student exchange programs later in the decade. Beginning of the 1990's meant further evolution of the university's international cooperation especially in the European context.</p>			
<p>Avainsanat – Keywords</p> <p>History of education, Higher education, Educational policy, Oral history, Micro history, Remembrance, International cooperation, Internationalisation, University of Joensuu.</p>			

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄ	4
2.1 Aineisto	4
2.2 Muistitieto tutkimuksen lähtökohtana	12
2.3 Yliopistoyhteisön muistitieto	14
3 YLIOPISTOT, TIEDE JA KANSAINVÄLISYYS	17
3.1 Suomalaisten kansainvälisen opinkäynnin alku	17
3.3 Suomen tiedesuhteiden kehitys Auran Akatemian perustamisen jälkeen	20
3.4 Globalisoituva tiedemaailma ja Suomi	23
4 YLIOPISTOLAITOKSEN KASVU SUOMESSA	28
4.1 Laajentumisen ensimmäinen vaihe	28
4.2 Alueellinen laajentuminen ja Joensuun korkeakoulun perustaminen	30
5 KANSAINVÄLISTYMISEN LÄHTÖKOHDAT JOENSUUN KORKEAKOULUSSA	35
5.1 Syrjäinen ja pieni korkeakoulu	35
5.2 Tutkijat kansainvälisyyden kannattelijoina	38
5.3 Syyt kansainvälistyä	40
5.3.1 Tieteen kansainvälinen luonne	40
5.3.2 Tietoa ja vaikutteita ulkomailta	42
5.3.3 Mainetta ja meriittejä	46
5.3.4 Ihmisten välistä toimintaa	48
5.3.5 Nähdä maailmaa ja kansoja	50
5.4 Kansainvälistymisen ongelmat ja reunaehdot	52
5.4.1 Byrokratia	52
5.4.2 Poliitiikka	53
5.4.3 Kielitaito	57
5.4.4 Resurssit	59
5.5 Tieteenalojen välisiä eroja	60

6 KANSAINVÄLISYYS KÄYTÄNNÖSSÄ	64
6.1 Rakenteet ja käytännöt	64
6.1.1 Konferenssit ja kokoukset	64
6.1.2 Kansainväliset opiskelijat	67
6.1.3 Vierailijat	70
6.1.4 Hallinnon kansainvälinen toiminta	72
6.2 Henkilösuhteet	73
6.2.1 Henkilökohtaisten suhteiden syntyminen	74
6.2.2 Kansainvälisyyden edelläkävijät	75
6.3 Yhteydenpidon keinot	80
7 KANSAINVÄLISTEN SUHTEIDEN SUUNNAT	83
7.1 Neuvostoliitto	84
7.2 DDR ja muut sosialistiset maat	89
7.3 Pohjoismaat	91
7.4 Länsi-Eurooppa	94
7.5 Yhdysvallat	95
7.6 Aasia ja Afrikka	98
8 KANSAINVÄLISYYDEN RAKENNEMUUTOS	101
8.1 Kasvua ja tulospaineita	101
8.2 Vaihto-opiskelijat saapuvat	103
9 YHTEENVETO	107
LÄHTEET	111
 LIITE	

1 JOHDANTO

”Jos Joensuun yliopisto ei kansainvälisty, se putoaa auttamattomasti korpikorkeakoulujen sarjaan.”

Näin lausui rehtori Kyösti Pulliainen Joensuun yliopiston lukuvuoden avajaispuheessa vuonna 1988 (SSJ 18b/1988). Kansainvälisyys on tunnetusti ollut erottamaton osa tieteen ja yliopistojen perusluonnetta kautta historian, mutta katkelma avajaispuheesta osoittaa, että sen merkitys koettiin 1980-luvun lopussa Joensuun yliopistossa tulevaisuuden kannalta ensiarvoisen tärkeäksi.

Tämä tutkielma on kuvaus Joensuun korkeakoulun ja yliopiston kansainvälisyydestä vuosina 1969–1990. Aikarajaus kattaa vuodet Joensuun korkeakoulun perustamisesta kansainvälisen toiminnan laajentumisen murroskauden kynnykselle. Kansainvälisyydestä on tullut viime aikoina yksi suomalaisten yliopistojen voimakkaimmista ilmiöistä, jonka merkitystä korostetaan erittäin voimakkaasti. Tästä syystä on mielenkiintoista palata ajassa hieman taaksepäin aikaan, jolloin maailma vielä oli tässä suhteessa erilainen ja suomalaisten yliopistojen rajat ylittävässä yhteistyössä vasta alettiin ottaa merkittäviä kehitysaskelaita ja tutkia, millaista yhden yliopiston kansainvälisyys oli ennen kuin siitä tuli valtavirtaa.

Tutkielmassani selvitän, mitä kaikkea kansainvälisyyteen Joensuun yliopistossa vuosina 1969–1990 eri alojen opettajien ja tutkijoiden sekä hallintovirkamiesten kokemusten mukaan kuului. Tarkastelen, miten kansainvälinen toiminta lähti liikkeelle korkeakoulun perustamisen jälkeen, kuinka toiminta kehittyi alkuvuosista eteenpäin ja kenen toimesta kaikki tapahtui. Työssäni erittelen, millaisia kansainvälisen toiminnan muodot olivat, mihin kansainväliset suhteet suuntautuivat ja mitkä olivat avaintekijöitä niiden edistämisessä. Samalla selviää myös, millaisia yllättäviä asioita ja ongelmia kansainvälisessä yhteistyössä koettiin. Tutkielmani tarkoituksena on luoda kokonaiskuva kansainvälisten suhteiden kehityksestä ja toiminnan piirteistä Joensuun korkeakoulussa ja yliopistossa aikana, jona kan-

sainvälisiä suhteita ryhdyttiin vasta luomaan ja jolloin yhteistyö ulkomaille kasvoi ja monipuolistui. Samalla Joensuun korkeakoulun ja yliopiston vaiheet peilautuvat vasten laajempaa yliopisto- ja tiedemaailman kehitystä.

Työni aluksi esittelen tutkimusaineistoni sekä sen hankintavaiheet. Tutkimukseni on aineistolähtöistä muistitietotutkimusta ja sen perustan muodostavat Joensuun korkeakoulun ja yliopiston entisten ja nykyisten tutkijoiden, opettajien ja hallintohenkilökunnan jäsenten kansainvälisyyskokemuksia käsittelevät haastattelut. Haastatteluaineistosta piirtyy henkilökohtaisiin muistoihin ja kokemuksiin perustuva monipuolinen kuva kansainvälistymisestä. Makkosen (2004, 19) mukaan muistitietoprojektien kautta ihmisten mielissä oleva tieto pystytään tekemään näkyväksi ja julkiseksi. Kansainvälistymisprosessin kokeneet henkilöt pääsevätkin tutkielmassani kertomaan kokemuksistaan itse sellaisina, kuin he ne muistavat. Haastatteluaineistoa täydennän kirjallisuuden sekä aikalaislehtien ja -dokumenttien tiedoilla. Aineistoluvussa esittelen jo tehtyä muistitietotutkimusta niiltä osin, kuin se on oman työni kannalta tarpeellista, ja kerron, miten olen soveltanut lähestymistapaa omassa tutkielmassani.

Aineiston esittelyn jälkeen käyn läpi yliopistojen ja tieteen kansainvälisen vuorovaikutuksen historiaan ennen 1900-luvun puoliväliä. Aloitan keskiajan Euroopasta, josta suomalaisten ulkomainen opinkäynti sai alkunsa varhaisten yliopistojen perustamisen jälkeen. Seuraan suomalaisen tieteen vaiheita Turun Akatemian ja Helsingin yliopiston perustamisten kautta aina 1900-luvun kotimaisen korkeakoulukentän laajenemisvaiheisiin. Kartoitan myös toisen maailmansodan jälkeisiä maailmanlaajuisen koulutus- ja tiedepolitiikan vaiheita sekä Suomen asemaa globaalilla koulutuskentällä.

Kerrottuaani tieteen kansainvälisyyden kehitysvaiheista esittelen vielä ennen varsinaisia analyysilukuja suomalaisen korkeakoulupolitiikan vaiheita 1950- ja 1960-luvuilla, jolloin Suomessa koettiin yliopistolaitoksen voimakas kasvu ja alueellinen laajentuminen. Käyn läpi myös tähän kehityskulkuun kiinteästi liittyvän Joensuun korkeakoulun syntyhistorian. Tämän jälkeen esittelen aineiston pohjalta neljään pääluukuun jakautuen kansainvälisyyden lähtökohtia, syitä, suuntia ja muutosta Joensuun korkeakoulussa yliopistossa. Liikkeelle lähdetään korkeakoulun toiminnan alkutilanteesta ja lopussa päädytään yliopiston kansainvälisyyden murroskauden alkuun.

Joensuun yliopiston kansainvälisyydestä ovat aiemmin kirjoittaneet muun muassa Elina Makkonen (2004) ja Arto Nevala (2009). Makkosen ja Nevalan teokset käsittelevät kuitenkin yliopiston toiminnan kaikkia osa-alueita, joten tilaa aihepiiriltään rajatummalle tutkimukselle vielä on. Kansainvälistymistä ei toistaiseksi ole käsitelty minkään muunkaan yliopiston näkökulmasta perusteellisesti. Aihetta toki sivutaan useissa varsinkin viime vuosina julkaistuissa yliopistohistorioissa, kuten Kaarnisen, Harjulan ja Sipposen (2000) Tampereen yliopiston, Nykäsen (2007) Teknillisen korkeakoulun sekä Salon (2003) Oulun yliopiston vaiheita käsittelevissä teoksissa.

Itseäni aiheessa kiinnostaa erityisesti siinä kohtaavat paikallisuus ja kansainvälisyys. Joensuun korkeakoulun ja yliopiston historia on osa paikallishistoriaa, joka kansainvälisen näkökulman kautta kietoutuu tiiviisti laajempiin kokonaisuuksiin. Muisteluaineistossa tulevat esiin niin henkilökohtaiset tarinat kuin koko tiedemaailman kehitystä kuvaavat seikat. Syntyperäisenä pohjoiskarjalaisena ja entisen Joensuun yliopiston ja nykyisen Itä-Suomen yliopiston opiskelijana kiinnostukseni aiheeseen on myös omakohtaista.

Tutkielmassa kuvattu perifeerisen Joensuun korpikorkeakoulun matka kansainvälisen kehityksen tiellä on vaiheikas. Tutkimusaineistosta välittyy sinnikäs halu suuntautua maailmalle huolimatta vaatimattomista lähtökohdista. Nollapisteestä alkavassa tarinassa on aistittavissa kiehtovaa pioneerihenkeä ja menneiden vuosikymmenten ajankuvaa Suomesta ja Joensuusta.

2 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄ

Luvussa esittelen tutkielmani ytimen, haastatteluaineiston sekä sen keräämiseksi haastattelemani tiedonantajien joukon. Kuvaan myös muut aineistonhankinnan ja -analyysin vaiheet sekä kerron tarkemmin tutkielman tekoa ohjanneesta muistitietohistoriallisesta lähestymistavan taustasta ja siitä, millaisia mahdollisuuksia ja rajoitteita siihen sitoutuminen on työni kannalta tarkoittanut.

Aineistoltani halusin vastauksia kysymyksiin siitä miksi, miten ja kenen toimesta Joensuun yliopisto kansainvälistyi perustamisensa jälkeen vuosien 1969–1990 aikana. Luvussa pohdin myös aineistonhankinnassa kohtaamiani pulmia sekä aineiston luotettavuutta.

2.1 Aineisto

Tutkielmaani varten haastattelin kevään ja kesän 2010 aikana 16:ta Joensuun korkeakoulun ja yliopiston pitkäaikaista, entistä ja nykyistä, työntekijää. Tekemistäni haastatteluista en lopulta ottanut kahta mukaan tutkimusaineistoon, sillä ne eivät tuottaneet merkittävästi lisätietoa. Kummankin käyttämättä jääneen haastattelun informantti piti suostutella haastatteluun, millä varmasti oli vaikutusta tilanteen tuloksellisuuteen. Muiden haastateltavien kohdalla tällaista ongelmaa ei ollut, vaan he suostuivat haastattelupyyntöön välittömästi. Lopullinen aineisto sisältää siis 14 haastattelua, mikä tarkoittaa yhteensä 15,5 tuntia nauhoitettua aineistoa. Valtaosassa haastatteluja haastateltavia on vain yksi, mutta yksi haastatteluista on yhteishaastattelu, jossa oli mukana kaksi informanttia: Ilkka ja Muusa Savijärvi. Tarkemmat tiedot haastatelluista ja haastatteluista on esitetty taulukossa 1. Haastatteluiden lisäksi käytössäni oli yksi kirjallinen tiedonanto, jonka luovutti haastattelunsa yhteydessä Matti Halonen.

TAULUKKO 1. Haastatellut aakkosjärjestyksessä. Haastateltujen tiedot vuoden 1984 tilanteen mukaan (haastatellut; JoYVK 1984–1985; Nevala 2009, 548).

Haastateltavan nimi	Nimikirjaimet	Oppiaine, virkanimike, hallinnolliset tehtävät
1. Ari Antikainen	AA	Kasvatussosiologia, professori
2. Matti Halonen	MH	Korkeakoulusihteeri, hallintojohtaja (v:sta 1978)
3. Rauno Hämäläinen	RH	Fysiikka, professori, Joensuun korkeakoulun vararehtori 1975–1978
4. Osmo Kiiskinen	OK	Historia, assistentti
5. Heikki Kirkinen	HK	Historia, professori, Joensuun korkeakoulun rehtori 1971–1981
6. Ilpo Laine	IL	Matematiikka, professori, Joensuun korkeakoulun vararehtori 1972–1975 ja Joensuun yliopiston vararehtori 1984–1987
7. Jussi Niemi	JN	Fonetiikka ja yleinen kielitiede, lehtori.
8. Paavo Pelkonen	PP	Energiapuu- ja turvetuotanto, erityisesti tuotosoppi, (metsätiet. tdk.) professori (alk. 1.3 1985), Joensuun yliopiston rehtori 1990–1998
9. Kyösti Pulliainen	KP	Kansantaloustiede, professori, Joensuun yliopiston rehtori 1984–1990
10. Ilkka Savijärvi	IS	Suomen kieli, apulaisprofessori
11. Muusa Savijärvi	MS	Venäjän kieli, lehtori (vt. professori)
12. Outi Savonlahti	OS	Kansainvälisten asiain sihteeri (v:sta 1990)
13. Simo Seppo	SS	Kasvatustiede, professori
14. Stefan Werner	SW	Fonetiikka ja yleinen kielitiede, opiskelija

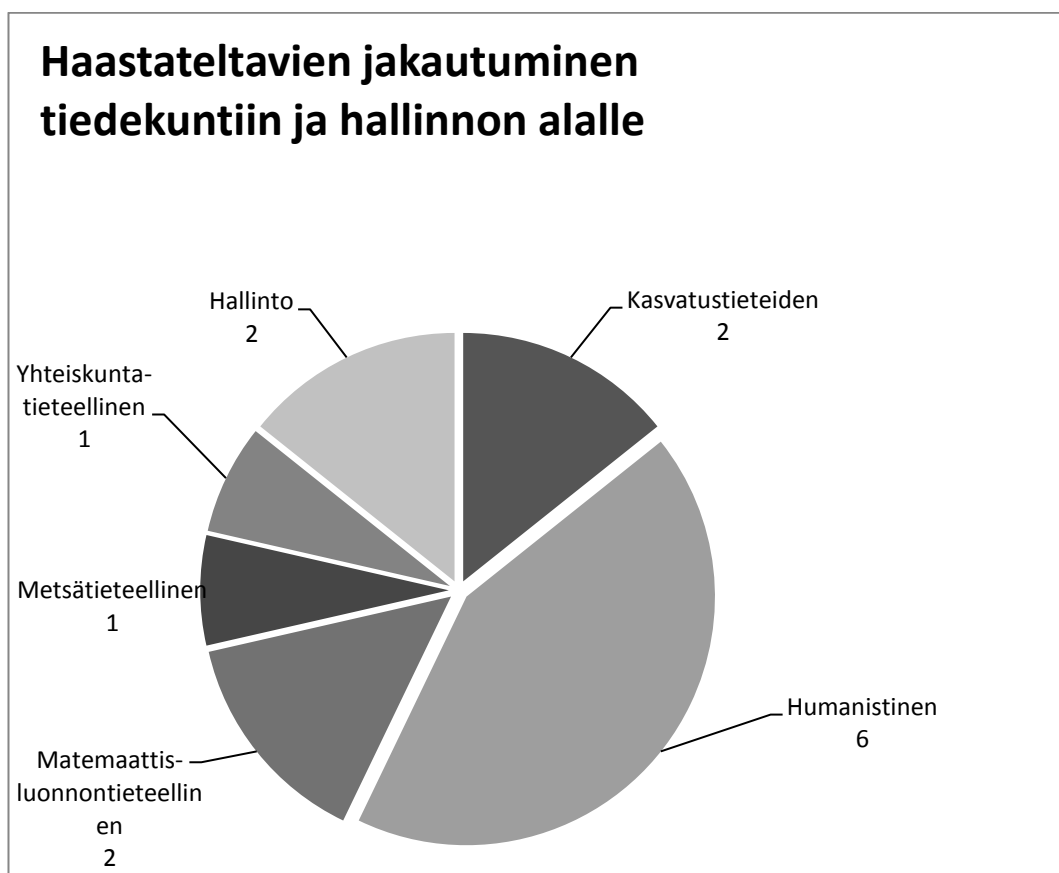
Aineiston kerääminen haastatteluilla avasi tutkielmalleni mielenkiintoisia mahdollisuuksia. Vaikka muutakin kansainvälisyyskehitystä Joensuun korkeakoulussa ja yliopistossa kuvaavaa lähde- ja aineistomateriaalia on olemassa, mahdollistaa haastatteluaineisto aiheen monipuolisimman käsittelyn ja tarjoaa käyttöön haastateltavien henkilökohtaiset kokemuk-

set, joita ei esimerkiksi yliopiston vuosikertomuksista ja tiedotuslehdistä löydy. Haastattelumenetelmän valinta auttaa myös saamaan tutkimuksen aihepiiristä sellaistaakin tietoa, jotka muuten jäisi tutkijan ulottumattomiin. Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 34) mielestä mahdollisuus kysyä asioita suoraan ihmisiltä itseltään onkin käyttämisen arvoinen. Joensuun yliopisto on hyvä muistitietoprojektin kohde, sillä koko toiminta-ajalta on vielä saatavilla ensikäden muistelutietoa, jonka olemassaolo on sidottu ihmisen rajalliseen elinkaareen, toisin kuin asiakirjat ja muut dokumentit. Tutkimusmenetelmän valinnan tulisi palvella käyttötarkoitustaan mahdollisimman hyvin, ja tässä tapauksessa haastattelujen tekeminen oli luonnollisin vaihtoehto tiedon hankintaan (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34).

Haastateltavien valintaa ohjasivat seuraavat tekijät: tärkein tavoite oli haastatella työntekijöitä korkeakoulun ja yliopiston kaikilta aloilta ja hallinnosta niin, että toimintavuodet 1969–1990 tulisivat kattavasti käsitellyksi. Ensimmäiset yhteydenotoni tein aiemman tietämykseni perusteella. Olin esimerkiksi tutustunut Joensuun yliopiston historiaa käsitteleviin teoksiin. Monet haastatelluista, kuten professori Heikki Kirkinen, ovat myös hyvin tunnettuja henkilöitä, joiden pitkäaikainen toiminta korkeakoulussa ja yliopistossa oli tiedossani. Keskustelin asiasta myös tutkielmani ohjaajan kanssa, ja häneltä sain vinkkejä mahdollisista haastateltavista. Haastateltavien etsinnässä sovelsin lisäksi jonkin verran niin sanottua lumipallo-menetelmää (Grönfors 1982, 165): informantit toivat puheessaan esiin potentiaalisten haastateltavien nimiä, ja osalta heistä myös erikseen kysyin, ketä minun vielä kannattaisi tutkielmaani haastatella. Esimerkiksi kiireisiin tai asiasta tietämättömyyteen vedoten osa pyydytyistä henkilöistä ei halunnut antaa haastattelua. Kaikissa tapauksissa yhteydenottoyritykseni taas eivät tuottaneet tulosta.

Haastateltavien joukko ei ole kattava otos yliopiston tieteenaloista ja oppiaineista. Siihen ei myöskään ole valittu yhtään henkilöä Savonlinnan filiaalista, Karjalan tutkimuslaitokselta, kielikeskukselta, kirjastosta tai laskentakeskukselta, vaikka näissäkin yksiköissä tiedetään olleen parhaimmillaan aktiivistakin kansainvälistä toimintaa. Mukana olevat informantit edustavat kuitenkin kaikkia korkeakoulun ja yliopiston tiedekuntia ja hallinnon aloja vuonna 1984 voimaan tulleen jaon mukaisesti (Nevala 2009, 370). Informanttien jakautuminen eri alojen mukaan on esitetty kaaviossa 1.

KAAVIO 1. Haastateltavien jakautuminen eri tiedekuntiin ja hallinnon alalle.

Kaavion jako vastaa edellä mainittua yliopiston vuoden 1984 tiedekuntajakoa, johon olen lisännyt hallinnon työntekijöille oman luokkansa. Kaaviosta käy selvästi ilmi, että haastateltavien joukossa humanistinen tiedekunta on edustettuna muita tiedekuntia vahvemmin. 14 haastateltavasta peräti 6 on humanistisen tiedekunnan työntekijöitä. Yhteiskuntatieteellinen ja metsätieteellinen tiedekunta taas ovat muita tiedekuntia heikommin edustettuina: kummastakin tiedekunnasta on vain yksi edustaja. Metsätieteellinen tiedekunta on tosin perustettu vasta vuonna 1984. Se ehti siis toimia tutkimusjaksolla vain kuusi vuotta. Näin ollen yhdenkin informantin kertomaa voi pitää melko kuvaavana otoksena tiedekunnan toiminnasta. Kasvatustieteellisestä tiedekunnasta ja matemaattis-luonnontieteellisestä tiedekunnasta on kaksi haastateltavaa kummastakin. Myös hallintoa edustaa kaksi haastateltavaa.

Yhteistä kaikille haastatelluille on se, että heidän työuransa Joensuun korkeakoulun ja/tai yliopiston ovat pitkiä, minkä ansiosta näkemys kansainvälisyyden kehityksestä on laaja. Haastatteluita tekemään lähtiessäni en vielä tiennyt, kuinka monta tiedonantajaa lopulta käyttäisin. Aineistonkeruun aikana arvioin tilannetta aina aika ajoin, ja kun aineistossa

alkoi ilmetä saturaatiota, ja kaikki vuoden 1984 tiedekuntajaon mukaiset tiedekunnat olivat edustettuina ja tutkimuksen aikarajaus katettu alusta loppuun, päätin keskeyttää materiaalin keräämisen.

Valmiiden aineistojen puuttuessa aineisto on kerättävä itse. Itsenäisesti on myös päätettävä, milloin aineisto on valmis. Aineiston edustavuus ei ole suoraan riippuvainen haastateltavien lukumäärästä, vaan muutama hyvä tiedonantaja rikkaine muistoineen voi tarjota laadukkaamman aineiston kuin suppeammin ja harvasanaisemmin muistoistaan kertova suurempi joukko haastateltavia. Johonkin rajattuun yhteisöön keskittyvällä tutkimuksella voidaan tallentaa kattavat ja tarkat tiedot kyseisestä yksiköstä, vaikka haastateltavien joukko olisikin pieni. (Thompson 1988, 130–131.) Tätä mieltä on myös Knuutila (1984), jonka Sivakan ja Rasivaarojen pieniin kyläyhteisöihin kohdistuneessa muistitietotutkimuksessa haastatteluilla kerättyihin tarinoihin tiivistyi koko kylää koskevaa tietoa, vaikka haastateltavien määrä edustikin vähemmistöä asukkaista. Haastatteluaineistoni tapauksessa on kuitenkin huomioitava, että vaikka tiedonantajieni joukko kattoikin kaikki yliopiston tiedekunnat, ei kaikista oppiaineista ja erillislaitoksilta ole mukana edustajaa. Kuulematta jäi näin ollen väistämättä monia seikkoja, jotka olisivat tuoneet tarkempaa lisätietoa kansainvälisestä toiminnasta.

Haastattelut olivat luonteeltaan melko vapaamuotoisia tilanteita, joissa edettiin pitkälti haastateltavan kerronnan mukaan. Niitä voi Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 47–48.) määritelmien pohjalta kuvata puolistrukturoiduiksi teemahaastatteluiksi, sillä niissä yhdistyi ominaisuuksia kahdesta haastattelutyypistä, puolistrukturoidusta ja teemahaastattelusta. Haastatteluiden runkona oli joukko kysymyksiä, joihin haastateltavista suurimmalla osalla oli mahdollisuus tutustua etukäteen (ks. taulukko 2). Puolistrukturoiduille menetelmille ominaisella tavalla muokkasin kysymysrunkoa haastattelujen välillä jonkin verran käyttökokemusten pohjalta. Jätin esimerkiksi selvästi päällekkäisiä vastauksia tuottavia kysymyksiä pois. Haastattelutilanteessa kysymysten järjestys saattoi muuttua tilanteen mukaan ja monesti esitin vielä tarkentavia lisäkysymyksiä. Dialogisuus kuuluu haastattelututkimuksen etuihin. Kertojan tarinaan oli mahdollista puuttua esimerkiksi lisäkysymyksiin, kun mahdollisuus siihen avautui. (Portelli 2006, 59–61.)

Kaikille haastatelluille en toisaalta esittänyt kaikkia kysymysrunkoon kuuluneita kysymyksiä erikseen, jos vastaus niihin oli jo tullut toisten kysymysten yhteydessä. Näin ollen haas-

tattelut eivät ole esitettyjen kysymyksien osalta täysin identtisiä. Perusajatus ja -tavoite kaikissa haastatteluissa pysyivät kuitenkin samana: pyrin saamaan kattavan kuvan yliopiston kansainvälistymisestä haastateltavan henkilökohtaisesta näkökulmasta. Kertojalle tilaa antava rakenteeltaan väljätkö teemahaastattelu antaa tilaa juuri omien kokemusten ja näkemysten välittymiselle.

Haastattelujen kysymysrunгон laadinnassa päällimmäinen tavoite oli saada sen avulla laajasti tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Kysymyksillä pyrin saamaan vastauksia kansainvälisyyden vaiheista eri aikoina (kysymykset 1, 2, 3 ja 5), yhteyksien suunnista (kysymys 2), ilmenemismuodoista yksilöllisesti ja koko yliopiston kannalta (kysymys 4 ja 5), merkityksestä ja saavutuksista (kysymys 6) ja siitä, millaista Joensuun korkeakoulun ja yliopiston edustajiin on kansainvälisissä yhteyksissä suhtauduttu. (kysymys 7) Osa kysymyksistä toimi kuten olin ajatellutkin, mutta kohdat 6 ja 7 olivat ongelmallisia. Ne ymmärrettiin vastaajien keskuudessa eri tavoin eivätkä vastaukset kaikkien kohdalla olleet kovin laajoja. Haastattelurungon laadinnassa olisikin ollut syytä pohtia kysymyksiä vielä perusteellisemmin vastaajien näkökulmasta. Toisaalta haastattelut tuottivat myös paljon tietoa, jota en varsinaisesti kysymyksilläni hakenut. Voisikin ehkä sanoa, että haastateltavat onnistuivat vastauksissaan hyvin haastattelijasta huolimatta.

Siirsin haastattelut tekstimuotoon mahdollisimman pian taltioinnin jälkeen. Litteroin haastattelut erittäin karkeasti ja keskityin asiasisällön välittymiseen. Yskähdyksiä, takelteleja ja toistoa en yleensä ole huomionnut. Pilkut, pisteet ja muut välimerkit olen sijoittanut litteraatioihin kirjoitetun kielen normien mukaisesti. Välimerkit eivät siis ilmaise erimittaisia taukoja tai puheen sävelkulkua kuten tarkemmassa transkriptiossa. Koodasin aineiston niin, että jaoin tekstiksi muutetun haastattelun melko lyhyisiin ja helposti käsiteltävän mittaisiin kappaleisiin, jotka merkitsin kyseisen haastattelun nimikirjaimista ja juoksevasta numeroinnista koostuneella viitteellä. Esimerkiksi aineistoesimerkin yhteydessä esiintyvä merkintä ”KP6” viittaa siis Kyösti Pulliaisen haastattelun kuudenteen kappaleeseen. Yhteishaastattelun kohdalla olen antanut molemmille informanteille oman aineistokoodin, mutta numerointi on koko haastattelun ajan yhtenäisesti etenevä.

Ukkosen (2000a, 58–59) mielestä muistitietoaineiston litteroinnissa oleellisinta on valita tyyli ja tarkkuus sen mukaan, mitä kielen ominaisuuksia halutaan saada esiin. Tutkielmani tavoitteena on tallentaa historiallisten tapahtumien kulkua ja kuvailla kansainvälisyyttä

ilmiönä. Koska kyseessä ei siis ole kielitieteellinen tai muutenkaan itse tekstin tai sanojen analyysiin keskittyvä tutkimus, karkea litterointi on perusteltua. Kuten Ukkonen (mp.) jatkaa, ei tarkinkaan transkriptio koskaan tavoita alkuperäisen puheen kaikkia vivahteita ja tutkijan tekstimuotoon muuttama puhe sisältää aina tulkintoja ja virheitä. Lisäperusteluna käyttämälläni yksinkertaistetulle litteroinnille toimii myös tekstin parempi luettavuus. Koska olen alusta asti aikonut hyödyntää tutkielmassani paljon suoria lainauksia haastateltavilta, karkea ja helppolukuinen litterointi soveltuu työhöni parhaiten.

TAULUKKO 2. Haastattelujen kysymysrunko.

1. Millainen oli kansainvälisyyden tila silloin, kun tulitte korkeakoulun/yliopiston palvelukseen?
2. Kuinka kansainväliset suhteet ja toiminta kehittivät siitä eteenpäin ja mitkä olivat yhteyksien pääsuunnat?
3. Onko kansainvälisen toiminnan kehityksessä ollut murroskohtia?
4. Miten kansainvälisyys ilmeni omassa työssänne? Mitä konkreettista se on tarkoittanut?
5. Miten kansainvälisyys on eri aikoina ilmennyt Joensuun korkeakoulu- sa/yliopistossa?
6. Millainen merkitys kansainvälistymisellä on mielestänne ollut Joensuun korkeakoululle/yliopistolle, mitä on saavutettu?
7. Miten Joensuuhun on maailmalla suhtauduttu?

Vastaukset erityisesti ensimmäisiin kysymyksiin olivat usein hyvin pitkiä ja useita teemoja kattavia. Monet haastatelluista luultavasti toivat tässä vaiheessa esiin sellaista pinnalla olutta tietoa, joka heillä oli haastatteluun valmistautumisen ansiosta valmiina mielessä. Annoin heidän kertoa vapaasti ajatuksistaan keskeyttäen korkeintaan tarkentavilla kysymyksillä.

Aineiston analysointi tapahtui sisällönanalyysin keinoin (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93–94, 111) Litteroituani haastattelut luin ne huolellisesti useita kertoja. Lukukertojen myötä aineistosta alkoi löytyä useiden haastateltavien puheessa toistuvia, tutkimustehtävän määrittämän kontekstin mukaisia teemoja, joihin kuuluvat tekstinpätkät keräsin yhteen ja keksin

niille yhdistävän otsikon. Analyysin edetessä yhdistelin otsikoiden alle muodostuneita ryhmiä ja etsin niiden välisiä yhteyksiä muodostaakseni laajempia teemoja. Kokoavien teemaluokkien hahmotuttua tein niiden pohjalta luokittelun, jonka perusteella työni analyysiosan rakenne sai muotonsa. Tutkielmani on toisin sanoen vahvasti aineistolähtöinen. Olen siis pyrkinyt Tuomen ja Sarajärven (mp.) ohjeiden mukaan lähtemään analyysivaiheeseen puhtaalta pöydältä pyrkien sulkemaan esiyymmärryksen pois mielestäni, jolloin aineistolle on jäänyt tilaa kuljettaa juonta.

Muistitietohistoria voi Fingerroosin ja Haanpään (2006, 38–39) mukaan olla selittävää tai ymmärtävää. **Selittävässä lähestymistavassa** muistitietoa käytetään lähinnä lähdemuotona, joka täydentää tai korvaa muiden lähteiden puuttumisen. Tutkielmani tapauksessa menetelmän suurin anti on menneisyyden tapahtumien kuvailussa. **Ymmärtävässä tutkimuksessa** keskitytään huomioimaan aineiston värittyneisyyden ja subjektiivisuuden vaikutuksia ja ymmärtämään sen merkityksiä ja esimerkiksi sitä, miksi jollakin tietyllä tavalla toimittiin. Oman työni sisältää aineksia molemmista kategorioista. Luonteeltaan se on kuitenkin enemmän selittävää historiaa, sillä päätarkoitus on kuvailla ilmiötä eri puolilta ja muodostaa siitä monipuolinen käsitys. Vaikka muistitieto onkin tutkielmani päälähde, täydennän ja tuen sitä muilla lähteillä. Haastatteluiden lisäksi aineistoni sisältää Joensuun korkeakoulun ja yliopiston vuosikertomuksia, tiedotuslehden Sanansaattaja Joensuusta numeroita, tutkimuspoliittisia ohjelmia sekä tilastojulkaisuja. Painetussa muodossa olleet lähteet toimivat pääasiassa haastatteluaineiston lisänä. Niistä on ollut mahdollista tarkistaa ja etsiä lisätietoja haastattelumateriaalin tueksi.

Kirjallisen materiaalin vähyys ja sitä kautta syntynyt tarve haastattelujen tekoon on koituneet työni tutkimusongelman ratkaisussa eduksi: muistitieto osoittautui aineistona erittäin värikkääksi ja yllättäväksi tavoilla, joita asiakirjalähteiltä ei voi odottaa. Graae ja Hietala (1994,4) muistuttavat myös haastattelututkimuksen yhteydessä syntyvästä uudesta autenttisesti aineistosta, joka jää myös muiden tutkijoiden käyttöön. Omalla kohdallani kenties selkein haittapuoli haastattelujen käytössä oli vähäinen kokemukseni haastattelijana toimimisesta, mikä on voinut vaikuttaa tilanteiden tuloksellisuuteen. Loppuvaiheessa aineistonkeruuta suoriuduinkin haastatteluiden tekemisestä paremmin kuin alkuvaiheessa.

2.2 Muistitieto tutkimuksen lähtökohtana

Tutkielmani Joensuun korkeakoulun ja yliopiston kansainvälistymistä pohjautuu muistiin perustuviin tietoihin, toisin sanoen muistitietoon. **Muistitiedolla** tarkoitetaan yleisimmin muistiin perustuvia historiallisia aineistoja, joiden hyödyntämisellä pyritään täydentämään muiden lähteiden puutteita tai korvaavat ne kokonaan. Englannin kielen muistitietoa tarkoittava termi *oral history* viittaa ensisijaisesti suullisessa muodossa välittyvään historiaan, mutta muistitiedon piiriin lasketaan kuuluvaksi myös kirjallista materiaalia. (Graae & Hietala 1994, 1.) Kirjoitetussa muodossa olevia muisteluja on hyödyntänyt esimerkiksi Makkonen (2004) Joensuun yliopiston suullista historiaa tallentaessaan. Kortelainen (2008, 27) on laajentanut muistitiedon tulkintaa edelleen. Hän tarkoittaa muistitiedolla kaikkea muisteluun liittyvää puhuttua, kirjoitettua ja visuaalista materiaalia.

Suomessa muistitietotutkimuksen käsitteistö ei vielä ole täysin vakiintunut, ja näkökulmasta ja kirjoittajasta riippuen samaan lähestymistapaan viitataan termeillä **muistitietotutkimus**, **muistitietohistoria** ja **suullinen historia**. Yhteistä ja keskeistä näille kaikille termeille kuitenkin on niiden viittaaminen muistelun kautta syntyneisiin aineistoihin erotuksena virallisista ja kirjallisista dokumenteista lähdeaineistoista. (Fingerroos & Peltonen 2006, 8–9.) Muistitiedon hyödyntäminen on monitieteistä. Tutkimussuuntausta on käytetty paitsi historian, myös yhteiskuntatieteiden, perinteentutkimuksen, etnografian ja gerontologian piirissä. Historiallisen näkökulman lisäksi muistitietoa voidaan käyttää myös silloin, kun tavoitteena on ymmärtää itse muisteluprosessia ja esimerkiksi muistamisen sosiaalista rakentumista. (Ukkonen 2000b.)

Muistitietohistoria historiatieteen tutkimussuuntauksena on melko uusi, vaikka tietoa itsessään on välitetty ja siirretty eteenpäin suullisesti jo paljon ennen kirjoitustaidon tai historian tutkimuksen kehittymistä. Suullinen perimätieto on kautta aikojen ollut tärkeä, jopa pääasiallinen, keino säilyttää yhteisölle tärkeää tietoa kuten lakeja. Historialliset tarinat ovat eläneet ihmisten muisteissa, ja yhä edelleen eteenpäin kerrottu muistitieto on ollut monille ryhmille tärkein tiedonsiirtokeino. (Thompson 1988, 22–23.) Muistiin perustuvaa tietoa ei historioitsijoiden piirissä kuitenkaan perinteisesti ole arvostettu, sillä ihmisten oletetaan muistavan asiat väärin. (esim. Kalela 1999, 139). Portellin (1998, 68–69) mukaan samaan aikaan arvossa pidettyjen virallisten lähteiden tekstuaalisuus ei kuitenkaan sinänsä takaa mitään niiden luotettavuudesta. Esimerkiksi tarkkoina todisteina pidettyjä asiakirjoja

laaditaan monesti jälkikäteen ulkopuolisten toimesta, jolloin niiden tiedot saattavat vääristyä. Tästä huolimatta niihin suhtaudutaan lähteinä varauksetta.

Vaikka muistitietotutkimuksen suosion nousu ajoittuukin 1900-luvun jälkipuoliskolle, yhteyksiä aiempaan tutkimusperinteeseen, kuten esimerkiksi 1800-luvulla suosittuun folkloritutkimukseen, löytyy. Haastatteluja puolestaan käytettiin jo 1700-luvulla sosiaalishistoriallisessa tutkimuksessa tietojen keräämiseksi. Jo tuolloin haastateltiin ns. tavallisia ihmisiä, jotka muutoin olivat virallisen historiankirjoituksen pimennossa. Tavallisten ihmisten haastattelu on tunnusomaista myös myöhemmälle muistitietotutkimukselle. (Thompson 1988, 36, 48–49.) Vaikka vaihtoehtoisia toimintatapoja siis oli, historian tieteenala pysyi pitkään vakiintuneena jäykkiin lähdekriittisiin arvoihin, joiden kautta uskottiin saavutettavan tutkimuksen objektiivisuus ja riippumattomuus. ”Wie es eigentlich gewesen ist” (kuinka asiat oikein olivat) oli ammattihistorioitsijoiden johtoajatus, jossa pitäytymällä ero harrastelijoihin pidettiin selvänä. (Iggers 1999, 49–52, 62–63.)

Varsinainen muistitiedon kultakausi alkoi 1980-luvulla, jolloin suhtautuminen siihen alkoi muuttua aiempaa suvaitsevammaksi myös ammattitutkijoiden keskuudessa. Luotettavuuteen kohdistunut kritiikki laimeni ja muistitiedon mahdollisuuksia tutkimuskäytössä alettiin ymmärtää ja hyödyntää laajemmin. (Ukkonen 2000b.) Muutosvoimana toimi historialiikkeenä nimetty Euroopan laajuinen järjestäytymätön harrastelijahistorioitsijoiden joukko, joka tutki historiaa omista lähtökohdistaan ja omilla tavoillaan. Liikkeen myötä kotiseutu- ja sukhistoriat, yhdistysten historiat sekä kaupalliset historian sovellukset, kuten tv-sarjat ja romaanit, tulivat suosituiksi. Katajala (1989, 67–71, 76) näkee kasvaneeseen historiakiinnostukseen kaksi syytä, joista ensimmäinen on ihmisten kasvanut vapaa-aika. Toisena syynä Katajala pitää ihmisten tarvetta hallita ja ymmärtää kiihtyvää yhteiskunnan muutosta.

Kaiken kaikkiaan historiantutkimuksen voidaan Katajalan (1989, 72) mielestä ajatella demokratisoituneen muutosprosessissa, jossa muutkin kuin ammattihistorioitsijat alkoivat tehdä tutkimusta. Historioitsijoiden monopoli alalla murtui ja historia tuli lähemmäs tavallista ihmistä. Historiantutkimuksen yksinoikeuden murtuessa myös erilaiset poliittiset ryhmät ymmärsivät historian merkityksen ihmisten ajattelun muokkaajina ja alkoivat tutkia historiaa omia tarkoituksiaan varten (mp.). Aiemmin tutkimuksellisesti marginaalissa olleita niin sanottuja uusia historioita – kuten naishistoria, mikrohistoria ja muistitietohisto-

ria – hyväksyttiin vakavasti otettavan historian tutkimuksen piiriin, ja niistä tuli jopa muotia. Tavallisten ihmisten menneisyys arkipäiväisine asioineen alkoi nousta tutkimuksen keskiöön, mikä tarjosi paljon uusia aiheita tutkittavaksi. Ihmisten aktiivinen rooli tiedon välittäjinä käsiteltäessä heidän omia asioitaan oli myös keskeistä uudessa lähestymistavassa. (Ukkonen 2000b; Kalela 2006, 67, 72.) Muistitietotutkimus onkin Fingerroosin ja Haanpään (2006, 27) mielestä ollut vastaus tarpeeseen tuottaa erilaisia tulkintoja menneisyydestä ja kyseenalaistaa vallitsevia totuuksia.

Muistitietotutkimus on joissain yhteyksissä profiloitunut vaihtoehtoisena ja kantaaottavana tutkimusmuotona myös siksi, että siinä ovat painottuneet vähäosaisten ja historian tutkimuksessa aiemmin syrjään jääneiden ihmisryhmien tutkiminen. Muistitiedon käyttö ei kuitenkaan enää nykyään merkitse aatteellista kannanottoa, vaan se on tässä suhteessa yhtä neutraali ja päteväksi todettu tutkimustapa kuin mikä tahansa muukin tutkimussuuntaus. (Fingerroos & Haanpää 2006, 25.)

2.3 Yliopistoyhteisön muistitieto

Muistitieto on toistuvasti kyseenalaistettu vakavasti otettavan historian tutkimuksen aineistona. Erityisesti ihmismuistin luotettavuutta on kritisoitu, ja muistitietoa on syytetty aineistonhankinnan viimeiseksi oljenkorreksi, johon turvaudutaan silloin, kun muuta tietoa ei ole saatavilla. (Esim. Ukkonen 2000b.) Kritiikki on kuitenkin ollut usein väärin suunnattua, ja sitä lukiessa vaikuttaa siltä, ettei muistitietotutkimuksen olemusta oikeastaan ymmärretä. Muistitiedon tärkein anti historian tutkimukselle eivät ole aukottomat faktatiedot, vaan uudentyyppisten päätelmien mahdollistaminen aineiston subjektiivisuudesta kumpuavien viitteiden avulla. (Kalela 1999, 142.)

Muistille ja muistikuville ominaista on niiden muokkautuminen nykyisyyden vaikutuksesta (Fingerroos & Peltonen 2006, 10). Luonteenomaista myös valikoituminen ja muuttuminen suhteessa myöhempisiin tapahtumiin (Ukkonen 2000b; Thompson 1988, 117). Muistitietotutkimuksessa ihmismuistin heikkouksia ei kiistetäkään, vaan suhtaudutaan niihin toisesta näkökulmasta. Kalelan (1999, 141–144) mielestä historian tutkimuksen tarkasti toden ja epätoden erottavat lähdekriittiset arvot ovat perinteisen historian tutkimuksen ongelman ydin. Tavoite sulkea pois aineistosta kaikki subjektiivinen aines johtaa samalla myös Kale-

lan hedelmälliseksi nimittämän tiedon menettämiseen. Hedelmällisellä tiedolla hän tarkoittaa jälkiä ja viitteitä aineistossa, jotka johtavat sellaisten tietojen jäljille, jotka muutoin jäisivät huomaamatta. Jälkiviisuus ja kaunistelu, jotka usein nähdään ihmismuistin ongelmina tutkimuskäytössä, ovat myös merkkejä kulttuurin ja yhteisön normien vaikutuksista kertajaan (Kalela 2006, 76). Myös Knuutilan (1984, 139, 153) mukaan kertomukset vain kiteytyvät ja tiivistyvät sukupolvien vaihtuessa, jos ne vain saavat kollektiivista tukea.

Muistitietotutkijan on siis pyrittävä huomioimaan ihmismuistiin kohdistuvat vaikutteet ja paineet. Tärkeää on huomioida esimerkiksi kullakin hetkellä vallalla olevien historiantulkintojen vaikutus siihen, kuinka ihmiset asioita kertovat. Muistamista, unohtamista ja vaikenemista ohjaavat omat syynsä ja lakinsa. Esimerkiksi Peltosen (2003, 9–19) tutkimuksessa vuoden 1918 tapahtumista Suomessa tuli selvästi esiin sisällissodan jälkeinen poliittinen ilmapiiri, joka sääтели tapahtumien muistamista voittajien ja häviäjien kohdalla eri tavoin. Passerini (esim. 1988, 67) puolestaan on Italian fasismin aikakautta käsittelevässä muistitietotutkimuksessaan törmännyt kollektiivisen vaikenemisen ilmiöön: Torinon alueen haastatellut työläiset välttelivät kielteisenä ja häpeällisenä pidettyyn aikaan liittyvien muistojen kertomista.

Omassa tutkielmassani yksi esimerkki nykyisyyden vaikutuksesta muisteluun voi piillä siinä, kuinka informantit muistelevat Neuvostoliittoon ja sosialistisiin maihin suuntautunutta yhteistyötä. Onhan esimerkiksi Suomen ja Neuvostoliiton välisten valtiosuhteiden käsittely julkisuudessa muuttunut huomattavasti tutkimuksen aikarajauksen päivistä. Myös nostalgian liittyminen oman lähihistorian kerrontaan on hyvin mahdollista.

Suullisen historian kerronnan heikko kohta on kronologia (Thompson 1988, 144) ja puutteita siinä havaitsin myös omassa aineistossani. Tämä ei kuitenkaan ole varsinainen ongelma tutkielman tavoitteiden kannalta ja mahdollisuuksien mukaan olen myös paikannut ja järjestellyt tietoja muiden lähteiden tuella.

Yhteisön rooli ajattelun ja muistamisen muokkaajan on merkittävä. Hutton (1999, 84–85) viittaa sosiologi Maurice Halbwachsiin, jonka mukaan muistot pystyvät selviämään vain yhteisön tuella ja kuvaavat näin myös joukkoa, johon niiden kertoja kuuluu. Haastattelutilanteessa kuultu tarina sisältää todennäköisesti suuren määrän viitteitä kertojansa elettyyn elämään ja yhteisön historiaan, ja niistä voidaan päätellä yhteyksiä laajempiin kokonaisuuksiin (Schrager 1998, 284–285).

Yliopistoyhteisöä voidaan Makkosen (2006, 248) mukaan pitää verrannollisena muihin yhteisöihin, joilla on omia tapojaan muistella menneisyyttään. Yliopisto on instituutio, joka säätelee jäsentensä muistamista kuten muutkin yhteisöt. Makkoselle Mary Douglasin (1987, 80–90) teoria instituutioiden muistista on linkki yhteisöllisen ja institutionaalisen muistamisen välillä. Douglasin (mp.) mukaan instituutioiden rakentama käsitys omasta historiastaan perustuu niiden luonteeseen. Esimerkiksi hierarkkinen ryhmä korostaa johtajaan ja kilpailutilanteessa elävä sankareitaan. Instituution muisti kehittyy sen mukaan, mille asioille ilmapiiri on suotuisa. Epäsopivat ja ristiriitaa aiheuttavat asiat jäävät ulkopuolelle, mutta sopivat asiat saavat tukea ja selviytyvät muodostaen instituution jäsenille yhteisen muistin ja tietoisuuden.

Makkosen (2006, 246, 151) yliopistoa koskeneessa muistitietotutkimuksessa haastatellut saattoivat puhua niin oppiaineensa, laitoksensa kuin koko oppilaitoksenkin puolesta. Muistitieto antoi siis tietoa paitsi yksilön kokemuksista, myös yliopistoyhteisön historian tärkeistä asioista. Myös omassa työssäni uskon haastatteluaineiston kertovan sekä kertojansa omista kokemuksista että yhteisön toiminnasta laajemmin. Näin ollen melko pienen tiedonantajajoukon kertomusten pohjalta on mahdollista tehdä myös yliopistoa laajemmin koskevia päätelmiä. Yliopiston tai korkeakoulun yhtenäisyyttä ei silti liene syytä korostaa liikaa. Eri tieteenaloilla ja tiedekunnilla on kaikille yhteisten asioiden lisäksi omat erilliset organisaationsa, toimintatapansa ja historiansa, joihin kertoja voi olla kiinnittynyt voimakkaammin kuin koko yliopistoon.

3 YLIOPISTOT, TIEDE JA KANSAINVÄLISYYS

Kansainvälisyys ja globaalit arvot ovat voimakkaasti esillä 2000-luvun maailmassa ja korkeakoulutuksessa. Teichlerin (2003, 37) mukaan julkisessa keskustelussa on kulloinkin tilaa vain muutamille teemoille, ja korkeakoulutuksessa yksi näkyvimmistä puheenaiheista on 1990-luvulta saakka ollut kansainvälistyminen. Huomioitavaa kuitenkin on, että vaikka korkeakoulutuksen kansalliset rajat ylittävä yhteistyö ja liikkuvuus ovat viime vuosina lisääntyneet voimakkaasti, ilmiö ei ole uusi. Ollikainen ja Honkanen (1996, 18–19) kyseenalaistavatkin kansainvälistyminen-sanan laajaa käyttöä. Ollikaisen ja Honkasen mielestä *kansainvälistymisestä* puhuminen antaa harhaanjohtavasti ymmärtää kansainvälisen vuorovaikutuksen kasvun olevan erityisesti nykypäivän ilmiö. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa.

Tässä luvussa luon katsauksen korkeakoulutuksen kehittymiseen kohti maailmalaajuista järjestelmää aina keskiajalta ja ensimmäisten yliopistojen perustamisesta lähtien. Samalla esittelen yliopistolaitoksen historiaa Suomessa Auran Akatemiasta Helsingin yliopiston kautta 1900-luvun alueelliseen laajenemiseen ja tiedepoliittisiin uudistuksiin. Kaiken aikaa seurataan, kuinka suomi ja suomalaiset ovat olleet mukana kansainvälisen koulutuksen käännteissä.

3.1 Suomalaisten kansainvälisen opinkäynnin alku

Ensimmäiset yliopistot, Pariisi ja Bologna, perustettiin 1100- ja 1200-luvun vaihteessa (Rashdall 1936, 17). Suomalaisten ulkomaisen opinkäynnin ensimmäinen ja pitkään myös tärkein kohde oli Pariisin yliopisto, jonne ensimmäiset suomalaiset opiskelijat lähtivät 1300-luvun alun tienoilla (Heininen 1983, 68). 1300- ja 1400-lukujen aikana Pariisissa

opintojaan suoritti kaikkiaan noin neljäkymmentä suomalaista. Pariisin lisäksi suosittuja yliopistoja olivat muun muassa Praha ja Leipzig. (Heikel 1940, 3.)

Eurooppalaisen yliopistolaitoksen vaikutus takapajuisessa Suomessa alkoi Turusta johdetun katolisen kirkon välityksellä (Heikkinen 1989, 24). Keskiaikainen yliopistolaitos oli vahvasti sidoksissa katoliseen kirkkoon, ja ylin opetus palveli ensisijaisesti kirkon tarpeita virkamiesten ja pappien kouluttamiseksi (Nuorteva 2001a, 22). Kirkon yhtenäisjärjestelmässä oli välttämätöntä pysyä perillä opin kehityksestä ja ymmärtää yhteistä toimintakulttuuria, mikä kannusti suomalaisia ulkomaiselle opintielle jo aikaisessa vaiheessa. Kuuluista esimerkki suomalaisopiskelijan saavuttamasta arvostuksesta maailmalla on Olavi Maununpoika eli Olavus Magni, joka toimi ensin Pariisin yliopiston kollegiossa ja joka valittiin tämän jälkeen vielä yliopiston rehtoriksi vuonna 1435. (Nuorteva 1997, 36–37.) Kotimaassa harvat ja valitut ulkomaille päässeet olivat tärkeitä tietolähteitä kertoessaan vieraista kulttuureista ja kokemuksistaan palattuaan takaisin matkoiltaan. Opinkävijät olivat konkreettinen linkki syrjäisen Suomen ja Euroopan kulttuurikeskusten välillä: kokemusten ja tarinoiden lisäksi matkoilta oli usein tuomisina uusinta kirjallisuutta ja julkaisuja. (Heinen 1983, 90–91.)

Opiskelijoiden liikehdintään Euroopassa vaikuttaneet syyt vaihtelivat eri aikoina. Yliopistojen vetovoimatekijöiden lisäksi esimerkiksi sodat tai tautiepidemiat estivät välillä pääsyn joihinkin paikkoihin (Klinge, Knapas & Leikola 1987, 15). Suomalaisten ulkomaisten opintomatkojen painopiste siirtyi 1400-luvulla lähemmäs kotimaata. Itämeren rannikolle perustetuissa Rostockin ja Greifswaldin yliopistoissa opiskelu oli lyhyemmästä välimatkasta ja paremmista kulkuyhteyksistä johtuen helpompaa ja edullisempaa. (Nuorteva 1997, 124–125.) Protestanttiset yliopistot, kuten Wittenberg, nousivat suosioon 1500-luvulla Ruotsin valtakunnan reformaation myötä, joskin ulkomaille lähteneiden opiskelijoiden määrät olivat aiempaa vähäisempiä. Kruunun takavarikoitua kirkon omaisuutta, hiippakunnilla oli heikommat mahdollisuudet tukea kouluttautumista ulkomailla. (Klinge ym. 1987, 18–21.)

Kirkko tuki taloudellisesti ulkomaille lähettämiään opiskelijoita paljon rahaa vievissä opinnoissa. Kirkon antaman rahoituksen lisäksi suuri osa lähtijöistä joutui hankkimaan omaa rahoitusta esimerkiksi suvulta tai myymällä omaisuuttaan. Omankin varallisuuden sijoittaminen opintoihin kuitenkin useimmiten kannatti, sillä opintojen jälkeiset uraodotuk-

set olivat hyvät. Maistereiksi yltäneille oli tarjolla lupaava ura kirkon palveluksessa aivan huippuvirkoja myöden. (Heikkinen 1989, 25; Nuorteva 2001a, 26.) Ulkomaisen opinkäynnin tärkeydestä kirkolliselle urakehitykselle kertoo se, että keskiajalla Pohjoismaissa lähes kaikki piispan viroissa toimineet ja yli puolet kaniikeista¹ olivat opiskelleet jossain ulkomaisessa yliopistossa, yleensä Pariisissa (De Ridder-Symoens 1992, 293).

Keskiajalla yliopistot eivät aluksi rajoittaneet opiskelua mitenkään, vaan ne ottivat vastaan halukkaat opiskelijat joka puolelta Eurooppaa. Yliopistojen määrän kasvaessa ympäri maanosaa syntyi opiskelijoiden ja opettajien keskuudessa 1700-luvulle asti kestänyt suosittu tapa lähteä peregrinaatioksi kutsutulle matkalle, jonka aikana kierrettiin useita yliopistoja. Liikkumista yliopistosta toiseen helpotti opetuksen ja tutkintojen vastaavuuden lisäksi kaikkialla yhteinen opetuskieli latina. Olikin yleistä aloittaa opinnot yhdessä yliopistossa ja jatkaa niitä jossain muualla. Tärkeä syy matkantekoon oli myös mahdollisuus päästä tapaamaan uusia ihmisiä uusine ajatuksineen ja nähdä maailmaa. (De Ridder-Symoens 1992, 280–281.) Yliopistoilla instituutioina ja niissä liikkuneilla oppineilla olikin merkittävä rooli eurooppalaisen kulttuurin ja aatemaailman kehityksessä. Keskiaikaisen oppineen kosmopoliitin perikuvana pidetään Erasmus Rotterdamilaista (1466–1536), joka vietti aikaa useissa Ranskan, Saksan, Englannin, Belgian and Sveitsin yliopistoissa ja joka samalla edisti humanismin leviämistä. (Gürüz 2008, 122.)

Keskiajan yliopistojen opiskelija-aineksen monikansallisuudesta ovat osoituksena kansakunnat (*nations*), joihin opiskelijat järjestäytyivät äidinkieltensä ja synnyinpaikkansa mukaan. Kansakunnat tukivat niihin kuuluneiden opiskelijoiden elämää ja opiskelua esimerkiksi auttamalla asunnon löytämisessä. (De Ridder-Symoens, 1992, 282–283.) Suomalaisopiskelijoiden tukiverkkona Pariisissa oli englantilais-saksalainen kansakunta, jonka luottamustehtävissä monet heistä aktiivisesti toimivat (Heininen 1983, 78).

Yliopistojen levittäytyessä yhä laajemmalle Eurooppaan oli entistä useammalla opiskelijalle mahdollisuus opiskella lähempänä kotiseutuaan, eikä kaukaisiin yliopistoihin enää matkustettu yhtä innokkaasti. Myös paikallishallitsijat rajoittivat ulkomaista opinkäyntiin lähtöä opillisista ja taloudellisista syistä. Keskiajan loppupuolella jo kolme neljäsosaa eurooppalaisista yliopisto-opiskelijoista valitsi mieluummin lähimpänä kotia sijaitsevan opinahjon

¹ Tuomiokapitulin jäsen

sen sijaan, että olisi lähtenyt kiertämään maanosaa. (De Ridder-Symoens 1992, 287; Gürüz 2008, 122.)

Aatelis peregrinaatioiksi kutsutut, pisimmillään useita vuosia kestäneet kiertomatkat Euroopan eri yliopistoihin ja hoveihin pitivät kuitenkin yllä laskussa olleen kansainvälisen opiskelun kulttuuria. Ruotsin valtakunnan aatelispojat suuntasivat usein Hollantiin, jonka lisäksi matkustettiin Italiaan, Espanjaan, Englantiin ja Ranskaan. Evankelista puhdasoppisuutta koskevat rajoitteet eivät siis estäneet Ruotsin aatelin matkustamista myös katolisiin maihin. Aateliston herännyt kiinnostus opiskeluun vaikutti ylimpään opetukseen monella tapaa. Yliopistot maallistuivat ja muuttuivat koko yhteiskuntaa laajemmin palveleviksi laitoksiksi uusien käytännönläheisimpien oppiaineiden, kuten juridiikan, matematiikan ja valtio-opin opetuksen alkamisen myötä. (Nuorteva 1997, 382–387; Nuorteva 2001b, 47.) 1700-luvulta eteenpäin opintomatkaileu sai entistä enemmän turismin piirteitä. Yläluokan harrastama *Grand Tour* oli pääasiassa kulttuurimatkaileu ja siirtymäriitti aikuisuuteen. Se oli kaukana keskiajan oppineiden vaelluksista. (De Ridder-Symoens, 1996, 431)

3.3 Suomen tiedesuhteiden kehitys Auran Akatemian perustamisen jälkeen

Suomalaisille ja muille pohjoismaisille opiskelijoille tärkein syy ulkomaiseen opinkäyntiin oli pitkään oman yliopiston puute. Tilanne kuitenkin muuttui 1600-luvulla Ruotsin valtakunnan kasvaessa. Vahvistuva suurvalta halusi eurooppalaistua ja kehittyä, mutta samalla suojella itseään haitallisina pidetyiltä ulkopuolisilta vaikutteilta. Omien yliopistojen perustaminen oli keino, jolla pyrittiin paitsi pätevien virkamiesten kouluttamiseen valtion tarpeisiin, myös koulutuksen tehokkaampaan valvontaan. Jo kertaalleen aiemmin perustettu Upsalan yliopisto herätettiin uudelleen toimintaan 1620-luvulla ja Tarttoon avattiin yliopisto 1632. (Nuorteva 1997, 359–360, 371) Samoille syille perustui päätös perustaa yliopisto myös Suomeen: Turun Akatemia aloitti toimintansa vuonna 1640. Perusteluna Akatemian perustamiselle pidettiin myös Suomen kansan barbaarisuutta ja vanhakantaisuutta. Kansan sivistämiseksi yliopisto olisi tarpeen. (Klinge ym. 1987, 53, 60–64; Laaksonen 2006, 5.) Neljä tiedekuntaa käsittänyt yliopisto rakennettiin saksalaisen mallin mukaiseksi. Koulutuksen irrottautumista kirkollisesta ohjauksesta kuvasti se, että yliopistossa aloitettiin myös matemaattis-luonnontieteellisten aineiden opetus. (Heikkinen 1989, 57.)

Suomalaisten opiskelu Upsalassa, Tartossa ja saksalaisissa yliopistoissa jatkui Turun Akatemian perustamisen jälkeenkin, mutta kaiken kaikkiaan oman yliopiston saaminen johti kansainvälisen vuorovaikutuksen heikkenemiseen, sillä matkustaminen ulkomaille ei ollut enää opintojen kannalta välttämätöntä. Aiemmin, kun vuorovaikutus ja yhteydet Eurooppaan olivat olleet tiiviimpiä, oli Suomessa pystytty paremmin seuraamaan muualla tehtyjä tutkimuksia ja julkaisuja. Nyt tiedonvälitys heikkeni, minkä seurauksena tieteen kehityksestä jäätiin jälkeen. (Nuorteva 2001c, 108–111.)

Turun yliopisto oli aluksi pieni ja selvästi alueellinen opinahjo, jolla oli alkutaipaleellaan paljon työtä tehtävänänsä saadakseen toimintansa kunnolla käyntiin. Alkuvaikeuksien jälkeen tutkimustoiminnassa päästiin liikkeelle, ja 1700-luvulla Turun yliopistosta alkoi nousta kansainvälistä tunnettuutta saavuttaneita tiedemiehiä. Henrik Gabriel Porthan kohensi toiminnallaan Turun yliopiston tieteellisen tasoa, jonka noususta ovat esimerkkeinä kemisti Pehr Gaddille ulkomaisista yliopistoista tarjotut useat professuurit sekä kemian professori Johan Gadolinin laajalti noteeratut tutkimukset. (Laaksonen 2006, 92, 100–101.)

Monet Turun yliopiston opettajat ja opiskelijat tekivät myös pitkiä opintomatkoja ulkomaille. Esimerkiksi luonnonhistorioitsija Pehr Kalm kiersi tutkimusretkillään Norjan ja Englannin kautta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan 1700-luvun puolivälissä. (Heikel 1940, 207–208.) Samaan aikaan Kalmin kanssa lähti kiertomatkalleen Eurooppaan opintojaan viimeistelevä Johan Gezelius nuorempi. Hän viipyi retkellään yhtäjaksoisesti neljä ja puoli vuotta opiskellen Upsalassa, useissa saksalaisissa yliopistoissa, Pariisissa ja Englannissa. (Ahonen 1990, 61, 85.) Kaukomaille suomalaiset pääsivät myös Ruotsin Kuninkaallisen tiedeakatemian luonnontieteellisillä tutkimusmatkoilla, jotka ulottuivat aina Kiinaan saakka (Nuorteva 2003, 29–31).

Suomen tieteen kansainvälisyyden kannalta hallitsijamaan vaihtuminen Ruotsista Venäjäksi 1809 ja yliopiston siirto Helsinkiin 1828 merkitsivät muutosta vilkkaampaan suuntaan. Uuteen pääkaupunkiin sijoitettu yliopisto järjestettiin muuton yhteydessä kokonaan uudelleen saksalaisen humboldtilaisen tiedeyliopiston mallin mukaisesti, ja ulkomaille suuntautuneet opintomatkat, asiantuntijavierailut ja tieteenalan viimeisimmän tiedon ja uusimpien julkaisujen seuraaminen nousivat aiempaa tärkeämmiksi. Suomen kansallisen herätyksen kokenutta sivistyneistöä innosti ajatus maan kehittymisestä sivistysvaltioksi muiden Euroopan valtioiden tapaan. Tämä edellytti kansainvälisen tason tuntemista ja sille nousemis-

ta, missä yliopistolla oli keskeinen rooli. (Hietala 2003, 127–128.) Rautatie- ja höyrylavayhteyksien paraneminen 1800-luvun loppupuolella puolestaan tekivät Eurooppaan matkustamisesta suomalaisille tiedemiehille entistä helpompaa (Tommila 2001, 299).

1800-luvun loppupuoli oli taloudellisen ja teollisen kehityksen aikaansaaman uuden tiedon tarpeen kiihdyttämää tieteen voimakkaan kasvun aikaa (Tommila 2003, 56). Suomalaisia tutkijoita liikkui paljon Euroopassa, ja suomalainen tutkimuskin sai julkisuutta. Tunnettuja tiedemiehiä olivat esimerkiksi Johan Jakob Nervander, joka Saksan Göttingenissä ollessaan pääsi seuraamaan Gaussin työskentelyä ja oleskeli samaan aikaan Berliinin yliopistossa von Humboldtin kanssa, sekä kasvitieteilijä William Nylander, jonka jäkälätutkimuksia julkaistiin useilla eri kielillä. (Heikkilä 2001, 484; Tommila 2001, 398–399.)

Säännönmukaisiksi muuttuneet ulkomaanmatkat olivat tärkeitä kanavia uusimman tiedon saamisessa Suomeen. Ulkomaanopiskelu vakiintui käytännöksi ja sitä alettiin pitää edellytyksenä pääsulle moniin yliopistovirkoihin. (Tommila 2001, 420.) Suosituimmat akateemisten matkojen kohdemaat olivat Saksa ja Ranska, joiden lisäksi matkustettiin esimerkiksi Ruotsiin, Tanskaan sekä Venäjälle (Heikkilä 2001, 446; Niiniluoto 2002, 612). Suuressa suosiossa ollut kongressitoiminta oli tutkijoille tärkeä väylä ulkomaisten kollegoiden tapaamiseksi, mihin Suomen tiedepiirien pienuus eittämättä lisäsi tarvetta (Hietala 2006, 30–31). Matkustusmäärärahat olivat huipussaan 1900-luvun vaihteessa, jolloin Helsingin yliopisto rahoitti vuodessa noin 40 ulkomaista kongressimatkaa. (Tommila 2003, 39–41). Kansainväliseen liikkuvuuteen kannustaneet apurahat ja stipendit olivat Suomessa ulkomaihinkin verrattuna hyvää tasoa (Klinge, Knapas, Leikola & Strömberg 1989, 899).

Tieteellisen toiminnan kehittyessä 1800-luvulla myös Suomeen perustettiin muiden maiden tapaan eri alojen tiedeseuroja, jotka tukivat tutkimusta ja kansainvälisyyttä. Varsinkin luonnontieteellisillä aloilla tiedeseurat olivat merkittäviä kansainvälisten yhteyksien tukijoita. (Heikkilä 1985, 100.) Vuosina 1838 ja 1908 perustetut Suomen tiedeseura ja Suomen Tiedeakatemia ovat esimerkkejä aktiivisista tiedeseuroista, joiden toimintaan kuului julkaisujen vaihtoa ulkomaisten kumppaneiden kanssa, edustajien lähettämistä kansainvälisiin tiedetapahtumiin ja yhteistyö ulkomaisten tieteellisten järjestöjen kanssa (Ketonen 1959, 88, 271–280).

Tiedesuhteet ennen Suomen vuoden 1918 sisällissotaa vahvistuivat länteen, etupäässä Saksaan ja Ruotsiin, jotka edustivat vaihtoehtoa Venäjän keisarikunnalle, jonka osa Suomi oli (Klinge ym. 1989, 801, 815). Itsenäisyyden alkuvuodet olivat vilkasta aikaa kansainvälisten suhteiden kehityksessä. Etupäässä Pohjoismaiden, Baltian maiden ja läntisten suurvaltojen kanssa harjoitetussa yhteistyössä näkyvällä sijalla olivat kulttuurivaihto ja kansallismielinen heimoromantiikka. (Autio 1986, 38–41.)

Kansainvälisten yhteyksien kehitys jatkui suotuisana läpi 1900-luvun alkuvuosikymmenien ja katkesi vasta toiseen maailmansotaan (Hietala 2003, 131–132). Tiedesuhteet kärsivät ymmärrettävästi sodasta, mutta vankkoihin henkilösuhteisiin perustunutta yhteistyötä sekään ei kyennyt lopullisesti tuhoamaan. Sodan aikana suomalaisten tieteellinen yhteistyö suuntautui etenkin puolueettomaan Ruotsiin ja liittolaismaa Saksaan. (Hietala 2006, 30–33, 39, 129.)

3.4 Globalisoituva tiedemaailma ja Suomi

Pyrkimys toisen maailmansodan katkaiseman tieteen ja tutkimuksen kansainvälisten yhteyksien palauttamiseksi Euroopassa oli kova. Jo pian sodan päättymisen jälkeen alkoi suhteiden uudelleenrakentaminen vanhojen rakenteiden ja uusien yhteistyöelinten kuten 1945 perustetun Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO:n sekä yliopistojen yhteistyöjärjestö IAU:n² avulla. (Barblan 2002, 31–33.) Ilmapiiri maiden välisen yhteistyön kehittämiseksi oli otollinen myös yhteiskunnan avautumista ja modernisoinnista tavoittelevassa Suomessa (Ollikainen & Honkanen 1996, 82).

Merkittävä muutos tiedemaailmassa verrattuna entiseen oli painopisteen siirtyminen sodassa kärsineestä Euroopasta Yhdysvaltoihin, jonka yliopistoihin monet eurooppalaiset tiedemiehet muuttivat työskentelemään. Englannista muodostui tieteen uusi yleiskieli. (Nykänen 2007, 80; Niiniluoto 2002, 612–613.) Yhdysvallat ryhtyi tukemaan tiedettä ja tutkimusta myös vanhan mantereen puolella. Yksityisistä tahoista esimerkiksi Rockefeller-säätiö tuki Suomessakin tutkimuslaitteiden ostoa ja myönsi matka-apurahoja. 1950-luvulta

² International Association of Universities (IAU 2012).

lähtien Asla-Fulbright³ -järjestelmän stipendit mahdollistivat monen tutkijan matkan USA:n yliopistoihin. Suomeen Fulbright-stipendiaatteja vuosien 1950–1982 aikana puolestaan saapui yli viisisataa, joten kyse oli merkittävästä henkilövaihdosta, jonka avulla luotiin kallisarvoisia suhdeverkostoja. (Hietala 2002, 537–541.) Vuonna 1946 perustettu Fulbright-järjestelmä toimii toisaalta esimerkkinä koulutuksen käyttämisestä osana diplomaati-aa ja ulkopolitiikkaa, joskaan se ei ole lajissaan ainoa (Lindsay 1989). Tutkijoiden ja opiskelijoiden kansainvälistä liikkuvuutta tukeneita ohjelmia tehostettiin monessa muussakin maassa, sillä sekä idän että lännen poliittisissa leireissä ymmärrettiin koulutuksen mahdollisuudet oman ideologian ja aatemaailman edistämisessä (Gürüz 2008, 135–137).

Neuvostoliiton vuonna 1957 laukaisema Sputnik-satelliitti herätti etenkin Yhdysvalloissa pelkoa jälkeen jäämisestä kylmän sodan pahimman kilpakumppanin tieteellisen kehityksen tasosta, ja lisäsi voimakkaasti halua panostaa tutkimukseen (Lampinen 1998, 193). Suomalaisen yliopistojen toiminnassa merkittävä käännekohta oli vuoden 1967 korkeakoulujen kehittämislaki, jonka myötä tieteen, sekä tutkimus- että kehittämistoiminnan, resurssit kasvoivat huomattavasti ja koulutuspaikkojen määrää lisättiin. Uuden lain tavoitteisiin kuului keskeisesti myös kansainvälisen kilpailukyvyn parantaminen. Laki ulottui vuoteen 1986 asti, jonka jälkeen päätettiin toisesta kehittämislaista vuosille 1987–1996. (Malkki & Hölttä 2000, 46–47.) Koulutuspoliittista valtaa taas keskitettiin yliopistoilta opetusministeriölle, josta rakennettiin voimakas hallintoelin. Korkeakoulutuksen keskushallinnon tehostumista Lampinen (2003, 25–27) on luonnehtinut siirtymisenä ”improvisaatiosta professionaalisuuteen”

Korkeakoulutuksen ja tieteen asemasta oli kiinnostunut henkilökohtaisesti myös presidentti Kekkonen, jonka suoraviivaista toimintatapaa asian edistämiseksi edusti vuonna 1965 koolle kutsuttu niin sanottu Presidentin työryhmä, johon kuului sellaisia tiede- ja kulttuurielämän vaikuttajia kuin Oiva Ketonen, Rolf Nevanlinna ja Kustaa Vilkuna. Työryhmän keskeiset päätelmät korostivat Suomen tieteen ja ylimmän opetuksen merkitystä talouskasvulle ja sen kansainväliselle tasolle saattamisen välttämättömyyttä, mihin tarvittaisiin resursseja. Työryhmän toiminnan tulokset vaikuttivat voimakkaasti yliopistojen kehittämislain sisältöön. (Kivinen, Rinne & Ketonen 1993, 50–63; Ketonen 1986, 124.)

³ Amerikan Suomen Lainan Apurahat (Hietala 2003, 136).

Kansainvälisten tiedesuhteiden kehittämistä suuri vastuu oli uudistetulla Suomen Akatemialla, joka 1970-luvulta lähtien koordinoi yliopistojen osallistumista kansainvälisiin tutkimusprojekteihin ja jakoi tutkimusrahoitusta. Akatemia hoiti tehtäviä ulkopoliittisesti arvovaltaisista yhteistyösopimusten järjestelystä aina yksittäisten yliopistotutkijoiden matka-apurahojen myöntämiseen. Kahdenväliset eli bilateraaliset yhteistyösopimukset olivat kansainvälisten tiedesuhteiden kulmakiviä 1970- ja 1980-luvuilla. Sopimussuhteet avattiin ensimmäisenä Neuvostoliittoon vuonna 1971, jonka jälkeen lisää sopimuksia tehtiin vuosikymmenen aikana useiden sosialististen maiden, mukaan lukien Kiinan, Pohjoismaiden sekä joidenkin länsimaiden, kuten Ranskan ja Ison-Britannian kanssa. Varsinkin sosialistimaiden kanssa toiminnalle muodolliset valtiotason yhteistyösopimukset olivat välttämätön edellytys. (Immonen 1995, 281–303.) Suomen ja Neuvostoliiton välillä oli ollut olemassa jo vuodesta 1955 sopimus tieteellis-teknillisestä yhteistyöstä. Sopimus toimi yhteisenä nimittäjänä valtioiden väliselle useita aloja koskeneelle laajalle asiantuntija- ja kulttuurivaihdolle aina Neuvostoliiton lakkauttamiseen saakka. (Melanko 2002, 544–545.)

Immosen (1995, 297) mukaan Suomessa kansainväliset tiedesuhteet olivat 1970-luvulla merkitykseltään kasvava osa ulkopoliittikkaa. Kansainvälisen yhteistyön tieteen ja tutkimuksen aloilla tuli tukea kansallisia etuja ja harjoitettua puolueettomuuspolitiikkaa ja rauhantahtoisuutta. Osanotto kulttuurijärjestöissä ja valtiollisten kulttuurisopimusten solmiminen olivat yleinen tapa luoda puitteita kansainväliselle vuorovaikutukselle sodan jälkeen. Kiinnostus niitä kohtaan kasvoi, kun mahdollisuudet tukea tätä kautta ulkopoliittista ja taloudellista yhteistyötä ymmärrettiin. (Autio 1994, 450.) Myös Eelan (2001, 31–33) mukaan 1980-luvulle asti tärkeinä arvoina pidettiin kulttuurivaihtoa sekä eriarvoisuuden vähentämistä ja yhteistyötä naapuri- ja sosialistimaiden kanssa suosittiin. Perimmäiset syyt kansainväliseen yhteistyöhön löytyivät kuitenkin pääosin Suomen kansallisista etujen edistämistä (Hakala, Kaukonen, Nieminen & Ylijoki 2003, 146). Kun kansainvälisyyden roolia myöhemmässä vaiheessa arvioitiin uusista tuloksellisuutta korostavista näkökulmista, alkoivat korostua puhtaasti tieteen kansainvälisyyttä ja Suomea strategisesti eniten hyödyttävät yhteistyön muodot ja alat (Immonen 1995, 281–303).

Uusia merkittäviä koulutuspoliittisia taustavaikuttajia toisen maailmasodan jälkeen ovat Suomenkin kannalta olleet monikansalliset järjestöt ja organisaatiot, kuten UNESCO ja

OECD⁴. Yhdistyneiden kansakuntien alaisen koulutus- ja kulttuurijärjestö UNESCO:n jäsenyyden Suomi saavutti vuonna 1956. Järjestön toimintaan osallistumalla Suomi pääsi mukaan moniin kansainvälisiin yhteyksiin, ja opetusministeriön virkamiehet saivat arvokasta kokemusta kansainvälisestä toiminnasta. (Autio 1994, 449.) OECD:hen Suomi liittyi vuonna 1969. Järjestölle koulutus ovat tärkeää etenkin talouskasvun tukemisen näkökulmasta, mihin liittyy myös sen voimakas pyrkimys koulutuksen kansainvälistämiseen. (Rinne 2006, 192–193, 299; Lampinen 1998, 191–192.)

Täsmällisesti ei voida sanoa, kuinka paljon koulutukselliset järjestöt ovat vaikuttaneet Suomen koulutuspolitiikkaan, mutta esimerkiksi Niukko (2006, 299–326) on tullut siihen tulokseen, että erityisesti 1970- ja 1980-luvuilla OECD:n esiin nostamat teemat, järjestön tarjoama data sekä sen tekemät maavertailut edistivät Suomen koulutuspolitiikan länsimaistumista. Lemola (2002, 1483) muistuttaa myös OECD:n vaikutusta suomalaiseen tiedepolitiikkaan mainitsemalla, kuinka 1970-luvun alussa laaditut ensimmäiset suomalaiset tiede- ja teknologiaohjelmat olivat suureksi osaksi käännöksiä OECD:n papereista.

Vaikutteita muilta mailta Suomi on saanut myös koulutuspoliittisesta keskustelusta ja yhteistyöstä, johon se on päässyt osallistumaan OECD:n lisäksi esimerkiksi Euroopan Neuvostossa, UNESCOSSA sekä pohjoismaisen kulttuuriyhteistyön ja Euroopan kulttuuriyhteistyösopimuksen mahdollistamissa monissa yhteyksissä (Numminen 1988, 7). UNESCO:n kokoukseen Varsovassa 1962 osallistuneiden virkamiesten ja tiedevaikuttajien on jopa sanottu vasta matkansa jälkeen todella tajunneen Suomen jälkeenjääneisyyden kansainvälisestä tieteen tasosta, minkä seurauksena maassa niin pontevasti ryhdyttiin panostamaan korkeakoulutukseen. (Tiitta 2004, 436.)

Euroopan Yhteisön rooli koulutuspoliittisena taustavaikuttajana alkoi sekin voimistua jo ennen Suomen jäsenyyttä vuonna 1995 (Lampinen 1998, 201). Suomi pyrki esimerkiksi voimakkaasti mukaan EY:n teknologiapainotteisiin tutkimusprojekteihin (Allardt 1990, 205). Kaiken kaikkiaan maat ovat osoittautuneet Lemolan (2002, 1481) mukaan erittäin nopeiksi oppimaan ja kopioimaan koulutuspoliittisia vaikutteita toisiltaan, mikä on johtanut koulutusjärjestelmien kansallisten erojen pienenemiseen. Hyvällä syyllä voi olettaa, että myös Suomi on ottanut tässä asiassa monessa suhteessa mallia muilta.

⁴ Organisation for Economic Cooperation and Development, perustettu 1961 (OECD 2012)

Kansainvälisten vaikutteiden ja yhteistyön määrän lisääntymisestä huolimatta koulutuksen kansainvälistyminen Suomessa eteni kaikesta huolimatta verrattain hitaasti. Vielä 1980-luvulla Suomi oli muita Pohjoismaita selvästi jäljessä. Koulutuksen ja tutkimuksen konkreettisen kansainvälistymisen tärkeyteen herättiin Suomessa toden teolla vasta vuosikymmenen lopulla, jolloin sen edistämiseksi luotiin muun muassa kansallinen strategia (Sallinen 2003, 8).

4 YLIOPISTOLAITOKSEN KASVU SUOMESSA

1900-luku on ollut Suomessa yliopistokoulutuksen voimakkaan kasvun aikaa. Vuosisadan alussa perustettiin ensimmäiset korkeakoulut Helsingin yliopiston rinnalle. Toisen maailmansodan jälkeen korkeakoulutus laajeni niin määrällisesti kuin alueellisestikin ja monet uudet yliopistot, mukaan lukien Joensuun korkeakoulu aloittivat toimintansa. Luvussa tarkastellaan ylimmän opetuksen laajentumisvaiheita Suomessa 1900-luvulla ja kehitystä ohjanneita yhteiskunnallisia ja korkeakoulupoliittisia tekijöitä, sekä seurataan tarkemmin Joensuun korkeakoulunkin perustamiseen johtanutta Itä-Suomen yliopistokysymyksen kehittymistä ja ratkaisua.

4.1 Laajentumisen ensimmäinen vaihe

Turun yliopiston siirron jälkeen Helsinki oli pitkään Suomen ainoa yliopistokaupunki, kunnes varsinainen yliopistolaitos useine yksiköineen alkoi muodostua 1900-luvun alkupuolella. Korkeakoulutuksen kehitys kietoutui samanaikaisesti tapahtuneisiin laajempiin, koko suomalaista yhteiskuntaa koskeneisiin muutoksiin. (Nevala 2009, 15–17.)

Korkeakoulutusta laajennettiin aluksi täyttämään ammatillisia erityistarpeita. Helsinkiin perustettiin vuosina 1908, 1911 ja 1915 Teknillinen korkeakoulu, Kauppakorkeakoulu ja Svenska Handelshögskolan (Nevala 2009, 17). Myös Turkuun perustettiin pian tämän jälkeen kaksi yliopistoa. Yksityisinä korkeakouluina toimintansa aloittivat Åbo Akademi vuonna 1919 ja Turun suomalainen yliopisto 1922 (Klinge & Kolbe 1991, 136). Handelshögskolan vid Åbo Akademi puolestaan perustettiin 1927. Kansalaiskorkeakoulu (myöhemmin Yhteiskunnallinen korkeakoulu) aloitti toimintansa Helsingissä 1925. Korkeakoulutus laajeni historiallisten yliopistokaupunkien Helsingin ja Turun ulkopuolelle, kun Jyväskylän seminaarista 1934 muodostettiin Kasvatusopillinen korkeakoulu. Ketosen (1964,

58–59) mukaan laajentuminen Keski-Suomeen osoitti halua vahvistaa suomenkielistä yliopistokoulutusta. Tätä ajanjaksoa Nevala (2009, 17–18) nimittää ”korkeakoulutuksen ensimmäiseksi laajenemiskaudeksi”.

Ketosen (1964, 58–59) mukaan kielipolitiikka vaikutti voimakkaasti uusien korkeakoulujen perustamiseen. Turun yliopistojen perustamisen taustalla oli molempien kieliryhmien tyytymättömyys kielioloihin kaksikielisessä Helsingin yliopistossa. Kauppakorkeakouluja perustettiin kaksi kummallakin kielellä kielitasapainon säilyttämiseksi. Myös korkeakoulun avaamisessa Jyväskylään oli vahvasti takana tahto vahvistaa suomenkielistä yliopistokoulutusta.

Vaikka useat uudet korkeakoulut käynnistivätkin toimintansa melko lyhyellä aikavälillä, korkeakoulutuksen laajeneminen oli suunnittelematonta. Kivisen, Rinteen ja Ketosen (1993, 16–19) määritelmän mukaan korkeakoulutuksessa elettiin edelleen Turun Akatemian perustamisesta alkanutta ”akateemis-traditionaalista vaihetta”, jossa toimittiin yliopistojen määrittelemän suunnan mukaisesti ilman koordinoitua koulutuspolitiikka. Todellinen päätävävalta korkeakoulupolitiikassa ei ollut opetusministeriössä, vaan Helsingin yliopistossa, jonka ohjauksessa muutkin yliopistot toimivat. Parhaan tiedon ja asiantuntemuksen omaan toimintaansa ajateltiin olevan yliopistoilla itsellään, joten ne saivat määrittellä kehityksensä suunnan itsenäisesti. Korkeakoulujärjestelmä pääsi näin laajenemaan vailla kokonaisnäkemyistä ja yhtenäisyyttä. (mts. 37–39.)

Sotien jälkeen korkeakoulutuksen uudistaminen jäi taka-alalle, sillä akuuteimmat vaateet korkeakoulutuksen kehittämiseksi oli jo aikaisemmin ehditty korjaamaan (Nevala 1999, 42). Uusia korkeakouluja perustettiin 1950-luvun alkuun mennessä kuitenkin kaksi: Eläinlääketieteellinen korkeakoulu aloitti Helsingissä vuonna 1945 ja Turun kauppakorkeakoulu vuonna 1950. Taustalla kasaantui kuitenkin muutospaineita. Lukiokelpoisia oppilaita tuottavien oppikoulujen määrä oli kasvanut etenkin maaseudulla. Suurten ikäluokkien myötä lisääntyneet oppilasmäärät näkyivät ensin tarpeena kouluttaa yliopistoissa enemmän opettajia ja sen jälkeen tarpeena kasvattaa korkeakoulujen opiskelijapaikkojen määrää yleisesti, kun uudet ylioppilaat pyrkivät jatkamaan opintojaan. (Eskola 2002, 223.)

Suurten ikäluokkien syntyminen, koulutuspaikkatarjonnan epätasaisuus, yliopistojen yleinen resurssipula sekä korkeakouluihin pyrkivien ylioppilaiden määrän rajua kasvu olivat

tekijöitä, jotka aiheuttivat korkeakoulutusjärjestelmälle aivan uudenlaisia ongelmia (Numminen 1987, 39–40). Vuosien 1900 ja 1950 välisenä aikana yliopistojen opiskelijamäärät kasvoivat reilusta 2000:sta yli 14 000:een ja kasvu alkoi jo tuntua konkreettisena tilan ahautena luentosaleissa. Myös korkeakoulutetun työväen puute tietyillä aloilla kävi yhä selvemmäksi. Esimerkiksi lähes puolen oppikoulujen opettajista oli 1960-luvun alussa työhönsä epäpäteviä. Laajemmassa mittakaavassa myös teollistuminen ja elinkeinorakenteen muutos loivat tarvetta muutokselle. Oman osansa ongelmavyöhyteen lisäsivät maakuntien pyrkimykset uusien korkeakoulujen saamiseksi. (Kivinen ym. 1993, 21–22; Ahola 1995, 60, 65.)

Korkeakoulutuksen laajeneminen jollakin tavalla oli välttämätöntä. Uusista korkeakouluista huolimatta 1950-luvun alussa vain noin 4 prosenttia ikäluokasta opiskeli yliopistossa. Ahola (1995, 59.) vertaa Suomen tilannetta Trow'n esittämään analyysiin monissa maissa koetusta eliittiyliopiston muutoksesta kohti massakorkeakoulutusta: tietyn laajuuden ja opiskelijaosuuden saavutettuaan luonteeltaan perinteinen järjestelmä ei voi enää kasvaa entisenlaisena, vaan järjestelmä alkaa väistämättä muuttua myös laadullisesti, arvoiltaan ja sisällöltään. Juuri näin oli käymässä 1900-luvun puolivälissä Suomessakin. Korkeakoulutuksen oli laajennuttava jollakin tavalla, ja suunnan valinta muodostui 1950-luvulla keskeiseksi kysymykseksi aina valtakunnanpolitiikan tasolla saakka (esim. Kangas 2009, 9).

4.2 Alueellinen laajentuminen ja Joensuun korkeakoulun perustaminen

Toisen maailmansodan jälkeinen suotuisa talouskehitys oli mahdollistanut hyvinvointivaltion luomiseen tähänneen politiikan harjoittamisen Suomessa. Myös korkeakoulutuksen laajentaminen alettiin nyt nähdä mahdollisuutena edistää maan vaurastumista. Luottamus laaja-alaisen yhteiskuntapoliittisen suunnittelun tehokkuuteen maan kehittämisessä voimistui 1960-luvulla. (Autio 1990, 18–20; Immonen 1995, 21–23.) Maan eri osien tasapuolista kehittämistä poliittisen suunnittelun keinoin kannatti etenkin johtava puolue Maalaisliitto, joka ajoi ylimmän opetuksen kehittämistä ja hajasijoittamista vanhojen yliopistokeskusten ulkopuolelle (Kivinen ym. 1993, 42–43). Korkeakoulutukseen kohdistettujen odotuksiin vaikutti myös inhimillisen pääoman teoria (*Human Capital Theory*), joka tunnettiin Suomessakin hyvin ja jolla perusteltiin korkeakoulutuksen laajentamisen hyödyllisyyttä. Kou-

lutuksen tasa-arvoisiin mahdollisuuksiin ja alueelliseen saavutettavuuteen panostettiin, sillä sen ajateltiin koituvan koko maan hyödyksi. (Ahola 1995, 20, 72.)

Tarpeellisten muutosten aikaansaaminen vaikeaan tilanteeseen ajautuneessa järjestelmässä ei kuitenkaan ollut yksinkertaista. Kehittämistoimien laadusta ei ollut korkeakoulujen kesken yhteisymmärrystä. Vetovastuun tilanteesta ottikin lopulta valtiovalta. (Kivinen ym. 1993, 40–43.) Korkeakoulutuksen tulevaisuutta alkoi ensimmäisenä kootusti pohtia vuonna 1952 hallituksen asettama korkeakoulukomitea, joka selvitti ensimmäisenä myös yliopistolaitoksen laajentumismahdollisuuksia Helsingin ulkopuolelle. Suurin osa komitean tekemistä laaja-alaisista suunnitelmista ei toteutunut, mutta korkeakoulujärjestelmän tulevaisuuden kannalta se kuitenkin teki huomattavan avauksen ehdottaessaan uuden korkeakoulun perustamista Ouluun. Ehdotus johtikin Oulun yliopiston toiminnan aloittamiseen vuonna 1958. Päätöstä voidaan pitää merkittävänä korkeakoululaitoksen jatkokehityksen kannalta. (Ketonen 1986, 34, 52, 59–61.)

Pohjois-Suomeen perustetun yliopiston jälkeen Itä-Suomi oli maan viimeinen alue, jolla ei ollut omaa korkeakoulua. Tämä oli hyvin itäsuomalaisten tiedossa. Hajanainen haaveilu omasta yliopistosta oli Itä-Suomessa jatkunut jo pitkään, mutta se ei ollut johtanut toistaiseksi mihinkään. (Nevala 1983, 18–19, 23, 27.) Määrätietoisempi toiminta yliopiston saamiseksi olikin perustellumpaa sen jälkeen, kun Oulun yliopiston perustaminen ja Jyväskylän korkeakoulun vahvistaminen antoivat ymmärtää valtion tukevan korkeakoulutuksen alueellistamista (Kivinen ym. 1993, 33–35). Vaikka itäsuomalaisten tavoite yliopiston saamiseksi olikin aluksi yhteinen, niin taustalla vallitsi erimielisyys sijoituspaikasta: yliopiston sijoituspaikaksi halusivat niin Joensuu, Kuopio kuin Lappeenrantanakin (Nevala 1983, 23–39). Yhtenä syynä syntyneeseen ongelmaan sijoituspaikasta oli, ettei Itä-Suomessa ollut yksiselitteistä keskusta, jolle korkeakoulu olisi voitu antaa suoraan (Itälä 1965, 87). Jokainen kaupunki puolusti omia etujaan niin voimakkaasti, että vaikka perustamisasiaa tutkinut valtioneuvoston nimittämä Itä-Suomen kulttuurikomitea päätyikin vuonna 1961 esittämään Lappeenrantaa uuden yliopiston sijoituspaikaksi, ei ehdotus kantaanut poliittisen päätöksen tasolle. Asia jäi sillä erää pöydälle. (Nevala 1983, 23–39.)

Uusi yritys Itä-Suomen yliopistokysymyksen ratkaisemiseksi alkoi, kun valtioneuvosto vuonna 1963 asetti tehtävänsä tällä kertaa Suomalaisen komiteana tunnetun Korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean. Komitean oli määrä ottaa kantaa paitsi Itä-Suomen yliopistokysymykseen, myös esittää muutenkin ratkaisuja koko korkeakoulujärjestelmän laajen-

tamista koskien. Komitean keväällä 1965 esiteltyssä toisessa osamietinnössä suositeltiin edellisen komitean tavoin yliopiston sijoittamista Lappeenrantaan ja mahdollisesti osin Kuopioon. Joensuulle ei tässä jaossa olisi jäänyt mitään. (Nevala 1983, 51, 61–62.)

Joensuun ja Kuopion onneksi koituivatkin lopulta vaikutusvaltaiset tukijat. Heistä kenties merkittävin rooli oli Itä-Suomen yliopiston puolustajana tunnetulla pääministeri Johannes Virolaisella, joka kannatti voimakkaasti yliopiston jakamista kolmeen osaan. Hän sai myös hallituksen oman kantansa taakse. Lopulta Itä-Suomen yliopistoasiassa päädyttiin ratkaisuun, jossa yliopisto jaettiin Joensuun, Kuopion ja Lappeenrannan kesken. Lakipäätökset Itä-Suomen kolmen korkeakoulun sekä Vaasan kauppakorkeakoulun ja Tampereen yliopiston perustamisesta annettiin vuoden 1966 aikana. (Eskola 2002, 240–242.)

Nevala (1983, 62–63) tuo esiin Suomalaisen komitean toiseen osamietintöön eriävän mielipiteensä jättäneen komitean tutkimusosaston johtajan Jaakko Nummisen osuuden Itä-Suomen yliopistokysymyksen loppuratkaisuun. Myöhemmin opetusministeriön kansliapäällikkönäkin toiminut Numminen kyseenalaisti ehdotuksen yliopiston sijoittamisesta valmiiksi parhaiden olosuhteiden luo, toisin sanoen Lappeenrantaan, ja näki tärkeänä hyödyntää mahdollisuus kehittää heikompi alueita yliopiston avulla. Numminen kannattikin teknillistä tiedekuntaa lukuun ottamatta yliopiston sijoittamista Joensuun ja Kuopion leveysasteille. Tärkeänä edellytyksenä lopputuloksen kannalta Nevala (mts, 79) pitää myös sitä, että Kuopio ja Joensuu pääsivät keskinäiseen kilpailun sijaan sopuun tiedekuntien jaosta kaupunkien välillä.

Itä-Suomen korkeakoulukiistan yksikään yliopistoa tavoitellut osapuoli ei saanut kaikkea haluamaansa. Lopputuloksen kompromissiin oltiin kuitenkin kaikilla kolmella osansa saaneella paikkakunnalla melko tyytyväisiä. Lappeenranta sai teknillisen korkeakoulun, kun taas Kuopiossa suuntauduttiin luonnontieteelliseen sekä hammas- ja lääketieteelliseen koulutuksen. Joensuun korkeakoulun rooliksi määriteltiin opettajankoulutus pääasiassa humanistisilla ja luonnontieteellisillä aloilla. Tutkimusta ei Joensuussa alun perin ollut tarkoitus harjoittaa lankaan, mutta lisäys tästä tuli vielä kesän 1969 lopulliseen lakitekstiin. (Nevala 1983, 74, 77–79.)

Itä-Suomen yliopiston perustaminen ja jakaminen kolmen paikkakunnan kesken oli poliittisen päätöksenteon tulos. Yliopisto- ja tiedepiireissä politiikan sotkemista korkeakouluja

koskevaan päätöksentekoon pidettiin huonona asiana. Kritiikkiä tuli niin Helsingin yliopistolta, Suomen Ylioppilaskuntien Liitolta kuin istuvan hallituksen opetusministeriltäkin. Ongelmallisena nähtiin etenkin hukatut resurssit, jotka olisivat pois jo olemassa olevien yliopistojen kehittämisestä. Alueellistetun yliopiston jakamista kaiken lisäksi kolmeen osaan pidettiin mahdollisimman huonona vaihtoehtona. (Eskola 2002, 240.)

Poliittista päätöksentekoa yliopistojen sijoittamisessa oli kuitenkin harrastettu aikaisemminkin niin Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun perustamisessa kuin Yhteiskunnallisen korkeakoulun siirrossa Tampereelle. Oulun yliopiston perustaminen oli kenties selkein esimerkki aluepoliittisista päämääristä. Myös Turun yliopistojen perustamiseen voidaan nähdä liittyneen aluepoliittisia tarkoituksia, joten mistään täysin uudesta ilmiöstä ei ollut kysymys. Itä-Suomen korkeakoulutuksesta päätettäessä kehityspolitiikka vain nivoutui aiempia tapauksia voimakkaammin loppuratkaisuun. (Nevala 1983, 78–79; Kohvakka 2009, 66) Arto Nevala summaakin osuvasti, että korkeakoulutus on Suomessa ollut aina Turun Akatemian perustamisesta saakka osa muidenkin kuin korkeakoulujen etua palvelutta laajempaa yhteiskuntapolitiikkaa, eikä yhtään yliopistoa ole perustettu maahan pelkistä korkeakoulupoliittisista syistä. (Nevala 2012.)

Näkemykset yliopistoista aluekehityksen vetureina eivät nekään olleet vailla pohjaa, sillä myöhemmissä tutkimuksissa on osoitettu hajasijoitetun korkeakoulujärjestelmän luoneen paljon positiivisia vaikutuksia eri puolilla Suomea. Paitsi että talouselämä sekä palvelu- ja kulttuurisektori ovat hyötynet korkeakoulujen olemassaolosta, ovat myös syrjäisempien seutujen kansainväliset yhteydet kehittyneet niiden ansiosta. (Esim. Antikainen 1970; Dahllöf, Goddard, Huttunen, O'Brien, Román & Virtanen 1998; University of Joensuu 1998, erit. 71–75.) Myös Eskola (2002, 243) myöntää uusien korkeakoulujen positiiviset vaikutukset alueilleen, mutta leikittelee ajatuksella, olisiko yhteen paikkaan keskitetty yliopisto kuitenkin voinut kehittyä muuttoliikkeenkin pysäyttäneeksi Itä-Suomen keskuksi.

Nummisen (1987, 83) mielestä yliopistolaitoksen hajasijoittaminen oli välttämätön kehityskaskel, jonka merkitystä koko maan yhdenvertaiselle kehitykselle ei voi kyseenalaistaa. Uusien yliopistojen perustaminen alueellista ja yhteiskunnallista tasa-arvoa korostaviin perusteluihin vedoten oli Salon (2003, 290) mukaan aikakaudelle tyypillinen yleismaail-

mallinen ilmiö, vaikka kotimainen yliopistokeskustelu aikaansaikin kuohuntaa. Tässä suhteessa Suomi kulki siis muun maailman kehityksen mukana.

5 KANSAINVÄLISTYMISEN LÄHTÖKOHDAT JOENSUUN KORKEAKOULUSSA

Tässä luvussa kuvaan sitä maailmaa ja kansainvälisen tiedeyhteisön lähtökohtia, jotka loivat puitteet ja määrittivät kansainvälisyyden kehittymistä Joensuun korkeakoulussa. Joensuun korkeakoulu oli alkuvaiheessaan perifeerinen ja pieni, syrjässä kansainvälisistä virtauksista. Tästä huolimatta sen henkilökunta teki töitä kehittääkseen kansainvälisiä yhteyksiä. Luvussa selvitetään henkilökunnan motiiveja kansainvälistyä sekä käydään läpi heidän kohtaamiaan ongelmia sekä reunaehtoja, joiden sisällä he toimivat.

5.1 Syrjäinen ja pieni korkeakoulu

Joensuun korkeakoulu aloitti toimintansa 1. syyskuuta 1969 Tulliportinkadulla Itä-Suomen seminaarin tiloissa kolmen vuoden tiiviin valmistelujakson jälkeen. Suuri osa toiminnan käynnistämiseen tähtäävistä välttämättömistä valmistelutöistä jouduttiin tekemään kiireessä korkeakoulun lopullisen laillisuuden vahvistaneen lain viipyessä heinäkuulle 1969. Puitteet olivat alussa vaatimattomat: esimerkiksi professorinvirkoja oli perustettu vain yksi. Opetushenkilökunta oli rekrytoitu kiireesti henkilökohtaisten suhteiden ja suositusten perusteella. Syyslukukauden aloitti 145 opiskelijaa. (Nurmi 1971, 12, 19–20.) Opetustoimintaan ei lähtenyt käyntiin täydellä voimalla, vaan opetus oli ensimmäisenä toimintavuonna pääasiassa kansakoulunopettajien jatko- ja täydennyskoulutusta. Nevala (2009, 114, 150–151) pitääkin korkeakoulun ensimmäistä toimintavuotta 1969–1970 vielä harjoitteluvuotena, jolloin korkeakoulu vielä totutteli toimimaan akateemisessa yhteisössä.

Korkeakoulun alkuvaihe aikamääränä esiintyy tässä tutkielmassa usein. Sen ajallinen määrittely ei kuitenkaan ole kovin tarkkaa. Selvyyden vuoksi alkuvaiheen voidaan kuitenkin ajatella tarkoittavan ainakin 1970-lukua, jolloin korkeakoulun toiminta oli pienimuotoista. Tulkinnan perustuu eri haastateltujen käsityksiin. Esimerkiksi vuosina 1971–1981 korkeakoulun rehtorina toiminut Heikki Kirkinen allekirjoittaa näkemyksen 1970-luvusta ensimmäisenä kehitysvaiheena, jolloin kansainvälisyys oli tyyliiltään kokeilevaa. Kirkinen kuitenkin muistuttaa, että kansainvälisyys laajempaan ilmiönä oli tuolloin vasta nousussa ja että se oli uutta kaikille yliopistoille. (HK12.) Kirkinen viittaa lausunnossaan vain yliopistoihin, mutta näkemys on helposti laajennettavissa koskemaan koko yhteiskuntaa.

Korkeakoulu ja sitä ympäröivät suomalainen yhteiskunta ja Joensuun kaupunki eivät vielä 1970- ja 1980-luvuilla olleet kulttuureiltaan erityisen kansainvälisiä. Periferia ja syrjäisyys tulevat esiin Joensuuta kuvailevissa muisteluissa esimerkiksi Kyösti Pulliaisen kohdalla. Pulliaisen muistoissa 1970-luvun Joensuu oli kaukana muusta maailmasta: *ihan selvästi syrjään takana* (KP53). Maahanmuuttajan näkökulmasta yliopistoa ja kaupunkia tarkasteli 1980-luvun alussa Berliinistä Joensuuhun opiskelemaan saapunut länsisaksalainen Stefan Werner:

Siinä oltiin silloin kyllä hyvin hyvin erillään ja eristyksissä koko muusta maailmasta. - - Myös Joensuun katukuvassa silloin jos näki jonkun italialaisen näköisen, ihmiset kääntyivät takaisin ja tuijotti. Se oli siis todella Euroopan reunalla, eikä siinä arkielämässä ollut mitään yhteyksiä. (SW5.)

Tässä valossa tarkasteltuna ei ehkä olekaan kovin yllättävää, että aineistoa kerätessäni tyyppillinen alku haastattelulle muodossa tai toisessa oli toteamus siitä, kuinka vähäistä kansainvälisyys korkeakoulun toiminnan alkuvaiheessa oli: *Kyllä tässä huuli menee pyöreäksi, että mitä kansainvälisyyttä silloin oikein oli* (AA9). Samansuuntaisia ajatuksia tuovat esiin useat haastatellut muistellessaan kansainvälisyyden tilaa korkeakoulun alkuvaiheessa. 1970-luvun korkeakoulun kansainvälisyyttä luonnehdittiin muuan muassa *melko lailla satumanvaraiseksi* (IS1). Epäiltiinpä sitäkin, kannattaako kansainvälisyydestä edes mainita mitään (IL45). Ensireaktioista huolimatta kuva varhaisestakaan kansainvälisyydestä ei kuitenkaan muodostu haastateltavien puheissa yksiselitteisen vähäiseksi.

Korkeakoulun toiminnan vakiintumattomuus ja pienuus vaikuttivat myös kansainvälisen suhteiden kehitykseen. Jussi Niemen mukaan alkuvaiheen toiminnalliseen ilmapiiriin vai-

kutti se, *että jengiä oli niin hiton vähän*. Tilannetta havainnollistaa se, korkeakoulun pikkujouluissa koko henkilökunta rehtorista siivoojiin juhli samassa kasvatustieteellisen tiedekunnan juhlasalissa. (JN25.)

Alkuvaiheen vähäisellä henkilökunnalla aika kului opetuksen järjestämisessä ja muissa käytännön askareissa. Aineistosta on myös luettavissa, että vasta tarpeeksi suuri määrä ihmisiä pystyy muodostamaan yhteisön, joka olemassa olollaan alkaa tukea esimerkiksi kansainvälistymistä. Myös Numminen (1987, 84–85) on tätä mieltä. Nummisen mukaan pienissä ja vähäväkisissä yksiköissä iso osa henkilökunnan aikaa kuluu käytännön syistä aivan muita asioita kuin tutkimusta tehden. Tämän Numminen yhdistää myös kansainvälisyyden kehittämisen ongelmiin. (Mp.) Joensuun korkeakoulun kohdalla on lisäksi huomioitava, että oppiaineet ja osastot sijaitsivat pitkään hajallaan pitkin kaupunkia, minkä seurauksena eri tieteenalojen henkilökunta työskenteli erillään toisistaan. (Viljakainen 2004a, 81) Paitsi etteivät työntekijät päässeet tapaamaan toisiaan yhtä usein, myös korkeakoulun ensimmäiset 20 vuotta jatkunut rakentamisvaihe on varmasti vienyt voimavaroja ja huomiota. Korkeakoulun ja yliopiston rakennusten sijainti eri vaiheissa ilmenee kartasta 1.(Liite)

Kansainvälisyyteen panostaminen kärsi korkeakoulun niukoista resursseista ja kovasta kiireestä. Korkeakoulun toiminta kaipasi vakiintumista ennen kuin kansainvälistymiseen oli mahdollista kunnolla panostaa. (AA17.) Joensuun korkeakoulu kulki kuitenkin pikkujouluun kohti vakiintunutta tilaa, jossa kansainvälisyydellä oli paremmat mahdollisuudet kehittyä. Lisää henkilökuntaa rekrytoitiin kaiken aikaa ja opiskelijamäärät kasvoivat ripeästi. Esimerkiksi vuosien 1970 ja 1980 välisenä aikana opiskelijamäärä noin kymmenkertaistui alun 291 opiskelijasta 2831 opiskelijana. Henkilökunnan määrä kasvoi nopeasti etenkin 1970-luvun alkupuolella. (Nevala 2009, 249–251.)

Paikallisen työnsä lisäksi omat vaikutuksensa työtaakkaan lisäsi valtakunnallinen koulutuspolitiikka, jossa myös oli tapahtumassa isoja muutoksia. 1970-luku oli korkeakoulutuksen edelleen jatkuvan laajenemisen lisäksi rakenteellisen uudistamisen aikaa (Lampinen 2003, 25). Muun muassa keskushallinnon toimintatapoja uudistettiin, luokanopettajien yliopistokoulutus käynnistettiin ja korkea-koulututkintojen rakennetta ja sisältöjä muokattiin perusteellisesti. Lisäksi opetusministeriöstä kasvoi merkittävä korkeakoulutuksen valtakunnallinen lankäyttäjät, mihin yliopistojen oli totuttava. (Nevala 2009, 155–160.) Parin ensimmäisen

vuoden työtahdin onkin kuvailtu olleen kaikille korkeakoulun jäsenille *ylipaineista* (Tuunainen 1971, 2). Muutoksen ja uudistumisen aika paikallisesti ja maanlaajuisesti on epäilemättä vaatinut sopeutumista, eikä se ole voinut olla viemättä resursseja nuoren korkeakoulun muutenkin rajoitetuista voimavaroista.

Haastateltujen mielikuvat alkuvaiheen kansainvälisyyden pienuudesta ja vähäisyydestä ovat melko yhteneväisiä. Siitä huolimatta voi olla, että muistikuvien voimakkuus on osittain seurausta niiden vertautumisesta kansainvälisyyden myöhempiin vaiheisiin, jolloin toiminta on kehittynyt ja laajentunut huomattavasti. Yliopistojen kansainvälisyydessä korostetaan nykyään voimakkaasti esimerkiksi aiemmin tyystin olematonta opiskelijavaihtoa. Vaikka kansainvälisyys korkeakoulun alkuvuosina tapahtuikin kapeammalla alueella verrattuna nykypäivään, oli se silti yllättävän monipuolista.

5.2 Tutkijat kansainvälisyyden kannattelijoina

Tutkimusta tehtiin, kaikilla oli jotain kontakteja (KP6). Kyösti Pulliaisen lausahdus kuvaa hyvin kansainvälisten suhteiden alkuvaiheen yleistilannetta. Lähes jokaisella yliopiston tutkijalla oli oma suhdeverkostonsa muihin tiedeyhteisön jäseniin, ja monesti se ulottui myös ulkomaille. Yleisin kansainvälisyyden muoto oli tutkimuksen kansainvälisyys (esim. PP1). Kansainvälistyminen eteni muun tutkimustyön ohessa, ikään kuin omalla painollaan (KP32). Kansainvälisten suhteiden luomisesta huolehti henkilökunta, tutkijat ja opettajat omine ulkomaisine kontakteineen (SS39). Kontaktit näkyivät käytännössä yksinkertaisella tavalla: *Työntekijöiden kavereita kävi. Tuttuja, joiden kanssa ne teki tutkimusta.* (KP4.)

Kansainväliset suhteet olivat vielä korkeakoulun toiminnan alussa pitkälti henkilökohtainen asia, johon korkeakoululla instituutiona ei ollut osuutta (KP14). Kansainvälisen toiminnan määrä ja laatu olivat suurimmaksi osaksi kiinni yksittäisestä tutkijasta, ja sen näkyvät yhtymäkohdat arkipäiväiseen työskentelyyn olivat pieniä (AA9; AA13; SS9). Suhteet syntyivät henkilökohtaiselta pohjalta, ja sellaisina niitä myös hoidettiin. Tutkijat ovat kyllä aina liikkuneet ulkomailla, mutta matkojen henkilökohtaisen luonteen takia yksityiskohdat tehdyistä matkoista eivät ole yleisesti tiedossa (PP10; PP13). Tässä suhteessa tilanne oli Tampereen yliopistossa Kaarnisen ym. (2000, 363) mukaan samankaltainen kuin Joensuussa: myös siellä tieteelliset vierailut tapahtuivat tutkimusintressien ohjaamien hen-

kilökohtaisten kontaktien pohjalta ilman organisaation aktiivista osallistumista. Kovin pitkälle vietyjä johtopäätöksiä henkilökohtaisten kansainvälisten suhteiden määrästä on tutkielmani aineiston perusteella mahdotonta tehdä. Silti lienee perusteltua olettaa, että kansainvälinen yhteydenpito oli osa arkea tutkijoiden keskuudessa jo korkeakoulun toiminnan alkuvaiheessa.

Myös korkeakoulun perustamisesta lähtien mukana ollut hallintopäällikkö Matti Halonen muistelee alkuvaiheen kansainvälisyyden toteutuneen lähinnä yksilötasolla. Suunnitelmallisuus ja systemaattisuus kansainvälisten suhteiden kehittämiseen tulivat mukaan vasta joidenkin vuosien päästä ja näkyi – *johtuen geopolitiittisesta tilanteesta* – suhteiden avaamisena ensin Neuvostoliittoon ja sitten DDR:ään. (MH1.) Heikki Kirkinen muistelee 1970-luvun alussa tehtyä, joitakin vuosia myöhemmin yhteistyösopimuksen solmimiseen johtanutta henkilökunnan ja opiskelijoiden matkaa Petroskoissa sijaitsevaan Otto Ville Kuusiselle omistettuun Neuvostoliiton valtionyliopistoon:

Meillä oli suunnitelmat, mitä halutaan nähdä. Kitarat oli kaikilla, jotka osasi soittaa. Erittäin hauska retki. Täysin uutta tietysti Petroskoin opiskelijoille, heillähän oli hyvin tiukka valvonta vielä siihen aikaan. Minä tapasin Petroskoin rehtorinkin, ja me keskustelimme, että tällöinen sopimus tehdään. (HK8.)

Ari Antikaisen (AA9) mukaan korkeakoulun *näkyvä toiminnallinen kansainvälisyys* liittyi alkuvaiheessa juuri Neuvosto-Venäjän suhteisiin. Käytetty ilmaisu on mielenkiintoinen, sillä se paljastaa viittauksen kansainvälisen toiminnan kaksijakoisuudesta: tutkijoiden oma kansainvälisyys oli pinnan alla ja virallinen kansainvälisyys puolestaan näkyvämpää. Pienemmästä volyymistään huolimatta virallislouenteinen kansainvälisyys saavutti tarvittavan huomioarvon ja on jäänyt monien muistiin.

Maailmalle suuntautuneiden tutkijoiden lisäksi korkeakoulussa ja yliopistossa vaikutti muista eroava kansainvälistä tunnelmaa läsnäolollaan tuonut ryhmä, äidinkieltään opettaneet syntyperäiset kielenopettajat. Heitä olivat muun muassa Kenneth Meaney, John Stotesbuty ja Roy Goldblatt (englanti), Horst Becker (saksa) ja Leif Ollson (ruotsi). (JN7; MH67; JoKKVK 1983–1984, 23–24) Varsinaisina kansainvälisyyden edelläkävijöinä tai suhteiden kehittäjinä syntyperäisiä kielenopettajia ei haastatteluissa muistella, mutta heidän työskentelynsä korkeakoulussa ja yliopistossa on varmasti tuonut ilmapiiriin oman

lisänsä. Jussi Niemelle (JN40) mieleen on jäänyt myös se, että syntyperäisten opettajien palkkauksesta oli tehty kadehdittavan houkutteleva muun opetushenkilökunnan silmissä. Syyt tosin olivat ymmärrettäviä, sillä ulkomaalaislisä palkoissa oli välttämätön kannustin houkuteltaessa työvoimaa karuihin olosuhteisiin - - *Pohjan perukoille, Ruotsin selän taa.* Vuorio (2006, 256) mainitsee Kuopion korkeakoulussa olleen samoja ongelmia kuin Joensuussa: syntyperäisten opettajien saaminen Kuopioon oli vielä 1980-luvulla niin vaikeaa, että kielikeskus käytti opettajina ulkomaalaisia opiskelijoita.

5.3 Syyt kansainvälistyä

5.3.1 Tieteen kansainvälinen luonne

Syyt kansainvälistymiseen ovat henkilökohtaisia ja vaihtelevat haastateltujen kesken. Yleinen haastatteluissa annettu syy osallistumiselle kansainväliseen toimintaan kuitenkin liittyy peruskäsitykseen tieteen ja tutkimuksen kansainvälisestä luonteesta: tieteellinen tieto on lähtökohtaisesti kansainvälistä. Käsitys yliopistojen, tieteen ja kansainvälisyyden liittymisestä läheisesti toisiinsa tulee esiin esimerkiksi haastatteluissa: [Kansainvälisessä vuorovaikutuksessa on tärkeää] *tietysti se, että tiede on kansainvälistä. Aidosti tieteellisessä yhteisössä tuleekin toimia kansainvälisesti.* (AA54.) Myös Ilpo Laine pitää kansainvälisyyttä oman tieteenalansa eli matematiikan peruspiirteinä. Menestyksestä tutkimusta ei tehdä tyhjiössä:

Se on virhe, jos kuvittelee, että maailman kaikki matematiikka löytyy Joensuusta, ei hitossa. Täällä me tehdään oma osuutemme, ja sillä saattaa jonkun mielestä olla oma osuutensa, mutta se on vaan osa kokonaisuutta, jota näillä aloilla tehdään. (IL123.)

Kansainvälisyys historiallisena osana yliopistojen toimintaa tulee myös esille pohdinnoissa. Jussi Niemi pitää kansainvälisyyttä historiallisena itsestäänselvyytensä:

Vois kysyä, että miksi työ ootte niin kauhean kotimaisia? Tää on luonnollisin asia, siis universitas. Samalla tavalla kuin keskiajalla jengi lähti tuolta Savon, Kainuun peräkyliltä Pariisiin ja niin edelleen opiskelemaan. (JN55.)

Kansainvälisesti orientoitunut työyhteisö ja mahdollisuus harjoittaa kansainvälistä tutkimusta ovat tärkeitä motivaatiotekijöitä tutkijan ammatissa: *Ei tämä tarkoita, etten tykkäisi suomalaisista, mut siis en mä vois kuvitella olevani semmosessa firmassa, jossa ei olis kansainvälistä julkaisutoimintaa* (JN55)

Hyvien yhteyksien ja verkostojen avulla pienikin yksikkö voi pysyä mukana kehityksessä seuraten tiiviisti muiden toimia ja välittäen vastavuoroisesti ulospäin tietoa omista vahvuuksistaan. Tiedonvälityksen ulkopuolelle jättäytyvä on tuomittu pienuuteen varsinkin Suomen kaltaisessa pienessä maassa ja pienillä tutkimusaloilla, kuten fonetiikassa, jossa kansainvälinen yhteistyötä pidetään ensiarvoisen tärkeänä: *Jos meillä olisi yhteistyötä vain keskenämme, se olisi aika surkeata ja olematonta. Ja se koskee varmaan montaa muutakin alaa.* (SW65.) Yhteistyö ulkomaisten kollegoiden kanssa on myös tuonut vaihtelua ja uusia mahdollisuuksia omien tutkimusintressin parissa työskentelyyn, varsinkin, jos alan asiantuntijoita ei kotimaassa liiemmin ole:

Sehän on tää kansainvälisyyden hieno idea, että kun koko maailma on pelikenttänä, niin silloin mä voin pelata sitä pientä peliäni niiden noin viidenkymmenen ihmisen kanssa, jotka tän homman osaa suunnilleen. Niit on vähän, kun siis mennään oikein into details, pikkuasioihin. (JN48.)

Sama asia on oivallettu myös matematiikan laitoksella. Ilpo Laineen visiossa laadukas tutkimus kulkee kaiken muun edellä, ja tietoinen päätös keskittyä tutkimuksessa yhteen tarkasti rajattuun alueeseen, kompleksianalyysin, on tuonut hyviä tuloksia. Pienestä laitoksesta on kehittynyt kompleksianalyysin tutkijoiden määrässä mitattuna eurooppalaisittain suuri. Laitos on saanut kansainvälistä tunnettuutta ja arvostusta, ja pystynyt tätä kautta tukemaan omaa vahvuusalueitaan, muun muassa rekrytoimalla töihin haluamiaan tutkijoita. (IL117.)

Erik Allardtin mukaan tieteellisten tulosten arvo on aina punnittu kansainvälisissä keskusteluissa (Allardt 1990, 204). Tieteen kansainvälisyydelle sen tulosten leviäminen mahdollisimman laajan yleisön tietoisuuteen on siis välttämätön edellytys, mutta tässä suhteessa korkeakoululla ja yliopistolla on ollut parantamisen varaa. Vuonna 1976 Jyväskylän yliopistosta tohtoriksi väitelleen Ari Antikaisen mukaan väitöskirjojen kirjoittaminen englanniksi ei tuohon aikaan ollut vielä yleistä. Antikaisenkin kansainvälistä huomiota herättäneestä väitöksestä englanninkielinen versio ilmestyi vasta myöhemmin. (AA25.) Vielä

1990-luvun vaihteessa yliopiston kaikista väitöskirjoista yli puolet oli kirjoitettu suomeksi. Englanninkielisen julkaisun kärkipaikkaa pitivät hallussaan matemaattis-luonnontieteelliset ja metsätieteelliset alat, joilla väitöskirjat jo 1980-luvulla useimmissa tapauksissa olivat englanninkielisiä. (Nevala 2009, 429.) Hyvä esimerkki tästä on biologian laitos, jonka vuoteen 1988 mennessä julkaistuista tohtorin tutkielmista kaikki oli kirjoitettu englanniksi (SSJ 8/1988, 6).

Kansainvälisyys on monille sisäisestä motivaatiosta nouseva luonnollinen osa työtä ja tutkimusta, mutta toisaalta se voidaan nähdä myös pakkona ja välttämättömyytenä koko yliopiston tulevaisuuden kannalta. Yliopiston toimiminen globaalissa tiedemaailmassa *ilman todella laajamittaista kansainvälistymistä* ei olisi käytännössä mahdollista (PP66). Yliopiston on tehtävänsä vuoksi oltava kansainvälinen, muutoin se lakkaa olemasta vakavasti otettava yliopisto (IL115).). Rehtori Pentti Mälkösen mielestä Joensuun korkeakoulun rooli oli yhtä aikaa alueellinen, kansallinen ja kansainvälinen. Yliopistojen tieteellistä tehtävää ei Mälkösen mielestä kuitenkaan voinut rajata maantieteellisesti, sillä tieteellisyys velvoittaa aina yleismaailmallisuutta. (JoYKKTL 2/1982.)

Toisaalta kansainvälinen kehitys läpäisee rakenteita niin perusteellisesti, että sen vaikutuksilta on mahdotonta piiloutua. Kyösti Pulliainen pohti haastattelussaan tilannetta, jossa Joensuun korkeakoulu ei olisi kansainvälistynyt, vaan jäänyt paikallistason toimijaksi. Spekulaatiivisesta mietiskelystä huolimatta Pulliainen on varma, ettei eristäytyminen muusta maailmasta olisi ollut mahdollista globaalissa maailmassa: kehitys saapuu syrjäiseenkin paikkaan ennemmin tai myöhemmin, voimakkaampana tai laimeampana – *Isot kansainväliset trendit vie mukanaan*. (KP53; KP55.) Onkin yliopistosta ja yksilöistä itsestään kiinni, ottavatko ne uudet asiat vastaan reaktiivisina vai proaktiivisina. Kansainvälisyys yliopistoissa on – hyvässä ja pahassa – ilmiö, jossa mukanaolo ei ole kiinni omasta halusta.

5.3.2 Tietoa ja vaikutteita ulkomailta

Kansainvälinen vuorovaikutus tarjoaa loistavan tilaisuuden ottaa oppia niiltä, jotka tietävät ja osaavat itseä enemmän. Yliopistojen kansainvälisen toiminta perustuu Klingen ym. (1989, 899–900) mukaan haluun verrata omaa osaamistaan muihin ja muilta oppimiseen, kuten myös mahdollisuuteen tehdä itseään tunnetuksi maailmalla. Kansainvälinen yhteis-

työ hyödyttää etenkin tiedoiltaan ja osaamiseltaan heikompia osapuolia, sillä sen kautta ne pääsevät osallisiksi niille uudesta tiedosta. Tietonsa muille jakanut osapuoli taas hyötyy sen maineen kasvaessa. (Teichler 2003, 43.) Ollikaisen ja Honkasen (1996, 16–18) luokittelun mukaan kansainvälisyys on tällöin luonteeltaan **välineellistä**, sillä sitä ohjaa pyrkimys hyötyyn. Vastakohta **itseisarvoinen** kansainvälisyys puolestaan perustuu haluun olla vuorovaikutuksessa toisen maan kansalaisten kanssa asian itsensä vuoksi ilman muita tavoitteita.

Tieteessä jako keskuksiin ja periferioihin on tosiasia, joka määrittelee kansainvälisen vuorovaikutuksen suuntaa. Suomen kaltaiselle, painoarvoltaan pienelle maalle kansainvälisyydellä on erilainen merkitys kuin isoille. Stolte-Heiskasen (1987, 2–5) mukaan pienten valtioiden vuorovaikutuksen päämäärä on päästä osalliseksi tieteen keskusvaltioiden tiedosta ja päästä soveltamaan opittua omiin kansallisiin tarkoituksiin. Voimavaroiltaan johtavat keskusvaltiot pystyvät määrittelemään tieteellisen tutkimuksen painopisteet, joita muut maat parhaansa mukaan pyrkivät seuraamaan.

Joensuun korkeakoulussa ja yliopistossa on usein suunnattu katseet ulkomaille, kun omat tiedot eivät ole riittäneet. Näin toimittiin fysiikan osastolla, jossa 1970-luvun alussa punta-roidiin mittavan laitehankinnan tekemistä. Osastolla oli päätetty ryhtyä tutkimaan holografiaa, missä tarvittiin kalliita lasereita. Tutkimusala kiinnosti Joensuun korkeakoulun fyysikoita, mutta tarvittavista laitteista oli vasta vähän kokemuksia saatavilla. Rauno Hämäläisen tietojen mukaan Suomessa vain Helsingin yliopistossa oli sellainen, ja sekin *lähinnä koristeena ja kokeilumielessä*. (RH2; RH4.) Tarvittavia neuvoja päätettiin siis kysyä suoraan alan auktoriteetilta, unkarilaiselta vuoden 1971 fysiikan nobelistilta Dennis Gaborilta – varsin suoraviivaisella tavalla:

Me kirjoitettiin sitten Dennis Gaborille ja saatiin ystävällinen vastaus tuoreelta nobelistilta. Ja se oli aika rohkaisu. - - Siitä se optinen fysiikka sitten lähi, ruvettiin tutkimaan tätä holografiaa. - - Me pyysimme neuvoa muutamissa yksityiskohdissa, kuinka edetä. Ja myös sitä laseria. Ja hän suositti sitten tietyn tyyppistä. (RH2; RH4.)

Myöhemmin optisesta fysiikasta, jonka osa holografia on, kehittyi Joensuun yliopiston tunnetuimpia tutkimusaloja. *No Dennis Gaborin kanssa ei yhteys jatkunut kovin pitkään, Hämäläinen myöntää, mutta sanoo Gaborin neuvon kuitenkin rohkaisseensa ja auttaneensa*

ottamaan tarvittavia ensiaskeleita holografian tutkimuksessa (RH2). Nobelistin neuvoihin turvautumisen lisäksi Hämäläinen kollegoineen myös suuntasi opintomatkalle Ruotsiin, jossa holografian teollinen soveltaminen oli edennyt Suomea pidemmälle (RH5).

Tapoja hankkia ja soveltaa ulkomailta hankittua tietotaitoa on yhtä monia kuin käyttötarkoituksiakin. Simo Seppo törmäsi 1970-luvun alkupuolella alkavaa opinto-ohjaajien koulutusta suunnitellessaan tilanteeseen, jossa kaikkea tarvittavaa tietoa ei Suomessa ollut saatavilla: *siinä oli myös länsimaita, mutta hyvin vähän sai tietoa sosialististen maitten koulutuksesta, ei ollut kirjoitettu mitään*” (SS4). Tilanteeseen löytyi apua ulkomailta, kun ongelman käytännönläheiset ratkaisuyritykset poikivat Sepolle tapaamisen Jyväskylän yliopistossa vierailulla olleen DDR:läisen alan tutkijan Helmut Breuerin kanssa. Tapaaminen Breuerin kanssa antoi suunnittelussa tarvittua tietoa opettajankoulutuksesta, mutta myös monesta muusta aiheesta, ja johti tiiviiseen yhteistyöhön, joka vei Simo Seppoa monesti DDR:n ja etenkin Greifswaldin yliopistoon vierailukäynneille. Suhteet takasivat hänelle väylän maan uusimman tutkimustiedon äärelle. (SS9.) Seppo oli mukana myös yliopiston uudisrakentamista suunnitelleessa rakentamisen neuvottelukunnassa, joka Joensuun kampusalueen kehittämistä silmällä pitäen kävi opintomatkalla Berliinissä tutustumassa Charité-sairaalan rakennustöihin (SS19).

Kansainvälisyudessa on paljon kyse muilta oppimisesta niin onnistumisien kuin virheidenkin osalta. Olemalla selvillä muissa maissa tapahtuvasta kehityksestä voidaan ottaa mallia parhaista ratkaisuista ja toisaalta hylätä huonot. Tämä valkeni rehtori Kyösti Pulliaiselle, joka pian virkaan valintansa jälkeen vuonna 1985 matkusti OECD:n uusille yliopistojen rehtoreille järjestämään koulutukseen Skotlantiin:

Meillä oli kaikilla samanlaiset ongelmat ympäri Eurooppaa. Huomattiin, ettei meidän tarvii keksiä pyörää uudestaan, vaan yliopistojen johtamista oli tutkittu hurjasti ja sitä managementia. Ja tuli paljon rohkeutta sieltä tarttua asioihin. Siellä syntyi sitten näitä kontakteja yliopistojen administraatioon. - - Kyllä sitä tällaisessa pienessä maassa aina jollain tavalla matkitaan. Pyörää ei keksitä uudelleen. (KP24.)

Pulliaisen läheisenä työtoverina työskennellyt Matti Halonen on Pulliaisen kanssa samaa mieltä. Kansainvälistyminen hyödytti, sillä se auttoi näkemään suunnan, johon yliopiston toimintaa kannattaisi kehittää: *Kyllä siinä näki sen, missä me mennään - - osattiin välttää ne mahdolliset sudenkuopat, joita jossakin oli, ja mikä sitten osoittautui oikeaksi, niin sitä*

sitten noudatettiin. (MH38; MH40.) Hyvänä pidetyn kansainvälisen mallin tuominen toiseen ympäristöön ei kuitenkaan välttämättä aina onnistu. Joensuun yliopistossa haluttiin parantaa tohtorikoulutusta: *Meillä oli tavoitteena kehittää sitä täällä ja pistää vähän uusiin puihin,* kertoo Paavo Pelkonen tavoitteesta, jota varten hän matkusti USA:han ottamaan selvä, kuinka asiaa sikäläisissä yliopistoissa hoidettiin. Hyvin sujuneesta matkasta huolimatta edistystä kotimaassa ei kuitenkaan saatu aikaan. Pelkosen mukaan aika ei ollut uudistuksille oikea, silloin huomioituja asioita on toteutettu suomalaisissa yliopistoissa vasta viime vuosina: *Se oli silloin pikkuisen aikaista. Mutta reissu oli kaikin puolin kyllä opettavainen.* (PP77.)

Vuonna 1990 Joensuun yliopiston kansainvälisten asiain sihteerinä työt aloittanut Outi Savonlahti oli opiskellut Yhdysvalloissa Wisconsinin yliopistossa. Opiskeluaikana Savonlahden oli tehnyt vaikutuksen, kuinka hyvin kansainvälisten opiskelijoiden palvelut Wisconsinin yliopistossa oli järjestetty. Kokemukset olivat kannustavina esimerkkeinä Savonlahden mielessä, kun hän aikanaan pääsi kehittämään Joensuuhun saapuville vaihto-opiskelijoille samoja järjestelmiä: *Se, että mä olin nähnyt tämän amerikkalaisen palvelun tason, niin se ehkä se edisti sitä, että mä halusin, että tännekin tulisi oikein hyvätasoiset palvelut.* (OS11.) Tapaus on hyvä esimerkki siitä, kuinka hyväksi havaittuja vaikutteita ja malleja voidaan siirtää omaan käyttöön. Joensuun yliopiston onnistumisesta kertoo se, että vuonna 1994 yliopisto palkittiin Erasmus-palkinnolla tunnustuksena vaihto-opiskelijoille suunnatuista palveluistaan. Yhtä hyvin se toimii esimerkkinä myös siitä, kuinka kansainvälisen toimintakentän taso asettaa vaatimuksia kaikille mukanaolijoille, jos ne aikovat pärjätä kilpailussa. (Mp.)

Tiedonkulku suuntautuu useimmiten keskuksista kohti periferiaa, esimerkiksi Joensuuta, mutta välillä suunta on toinenkin. Myös suomalaiset ja joensuulaiset yliopistolaiset ovat olleet asemassa, jolloin heillä on ollut tietoa annettavana muille. Näin oli Matti Halosen (MH36) mukaan 1980-luvun lopussa Joensuun yliopiston ollessa pioneerina uuden tulosjohtamismallin kokeilussa (ks. Nevala 2009, 361). Matti Halosen mukaan Joensuun yliopistossa kokeillut uudistukset herättivät kiinnostusta myös ulkomailla: *Kyllä meillä kävi Ruotsin yliopiston hallintojohtajia, Sveitsistä kävi, Valko-Venäjältä ja monista muista maista. Paljon oli kirjeenvaihtoa myös. Ei mikään yksittäistapaus siis vaan tällöinen ilmiö syntyi kuitenkin.* (MH36.) Kansainväliset kokemukset ja yhteistyö olivat Kyösti Pul-

liaisen (KP26) mukaan taustalla uuden budjetoinnin kokeiluun lähtemisessä ja antoivat myös *tärkeimmät eväät* sen hoitamiseen.

Kansainvälinen vuorovaikutus auttaa myös hahmottamaan paremmin omaa paikkaansa kokonaisuudessa ja ymmärtämään omia vahvuuksiaan paremmin. Kyösti Pulliaiselle kansainvälisyys on tuonut suhteellisuudentajua. Vierailut esimerkiksi heikossa kunnossa olleeseen Greifswaldin yliopistoon auttoivat ymmärtämään, kuinka hyvät tilat ja laitteet Joensuun yliopiston työntekijöillä oli käytössään. (KP63; KP69.) Samaa kertoo myös Ilpo Laine: *Miten hemmetissä näin pienessä laitoksessa voi olla näin hemmetin hienot rakennukset?* ihmetteli eräs Laineen ulkomaisista vieraista toiselle 1980-luvun alussa valmistuneeseen Metria-rakennukseen tutustuessaan (IL101).

Arvostus kotimaata kohtaan voikin lisääntyä, kun pääsee näkemään asioiden todellisen laidan omin silmin. Näin kävi toisen maailmansodan jälkeen monelle Yhdysvaltoihin nöyränä ja suurin odotuksin suunnanneelle suomalaiselle tiedemiehet, jotka saivatkin huomata, etteivät tasoerot tutkimuksessa ja opetuksessa loppujen lopuksi olleetkaan kotimaahan verrattuna merkittäviä (Nykänen 2007, 83) Omiin kykyihin onkin tärkeää luottaa. On turhaa olettaa muiden olevan aina itseään parempia: *Että ei tässä ole mitään syytä vähätellä ja hävetä. Että aina on monen tasoisia osajia* (SS57).

5.3.3 Mainetta ja meriittejä

Vaikkei instituution eksplisiittistä tukea kansainvälisen toiminnan taustalla varsinkaan alkuvaiheessa ollut, oli kansainvälisyys monen haastatellut mielestä kuitenkin sinänsä arvostettua: *Kyllä ne on varmasti meriitiksi katsottu*, kuvaa Ilpo Laine yleistä suhtautumista kansainvälisessä toimintaan osallistumiseen tai julkaisemiseen (IL45).

Mahdollisimman laajan tunnettuuden ja hyvän maineen saavuttamisesta on konkreettista hyötyä. Esimerkiksi matematiikan laitoksen kansainvälinen maine ja laajat suhdeverkostot ovat helpottaneet vierailevien opettajien saamista Joensuuhun sekä tutkijoiden ja jatko-opiskelijoiden ulkomaansijoituspaikkojen järjestämistä. Ilpo Laine onkin pitänyt kansainvälisyyttä aina lähtökohtaisesti tärkeänä osana laitoksen toimintaa. *Meitä ei kukaan tuntisi missään*, kuvaa Laine yksinkertaisesti seurauksia, jollei laitoksella olisi kansainvälistä toi-

mintaa. (IL23; IL113.) Kansainvälinen tiedemaailma on helppo ymmärtää kentäksi, jolle mukaan pelaamaan tahtovalla on oltava jotain tarjottavaa muille. Tällä tavoin on mahdollista päästä todella sisälle piireihin ja osalliseksi kansainvälisten suhteiden tarjoamista hyödyistä. Vaivalla hankitun kansainvälisen maineen säilyttäminen vaatii kuitenkin myös jatkuvaa työtä:

Se, mitä kansainvälisellä toiminnalla on saavutettu, ei tarkoita sitä, että voitais nyt ruveta lepäilemään. Se vaatii jatkuvaa sillä suunnalla toimimista, jotta pystytään pitämään Joensuu maailmankartalla. - - Jos näin ei tehdä, niin me muutumme ammattikorkeakouluksi. Tätä ei ollut väheksymistä, mutta se on luonteeltaan toinen kuin globaalilla skaalalla toimiva yliopisto. (IL113; IL115.)

Rauno Hämäläiselle ulkomailla liikkuminen on aina merkinnyt myös mahdollisuutta mainostaa Joensuun korkeakoulua ja yliopistoa. Hämäläinen muistelee, kuinka vielä 1970-luvulla saattoi ulkomailla liikkussa paikkansa pitävästi kertoa Joensuun korkeakoulun olleen *ehdottomasti ykkönen* Suomen yliopistoista optisen fysiikan tutkimuksessa. Tämän sanottuaan hänellä oli tapana lisätä hetken päästä tarkentavasti: *Koska se on ainut!* (RH4.) Yhtä kaikki, kuulijalle jäi varmasti mieleen Joensuun korkeakoulun nimi. Kansainvälisten suhteiden aktiivinen kehittäminen jo aikaisessa vaiheessa oli Hämäläisen mielestä pienen korkeakoulun tulevaisuuden kannalta erittäin tärkeää:

Se oli hirveän tärkeää siinä ajassa sen takia, kun ei voinut kuvitella, että jossain ulkolaisessa yliopistossa on jossain kortistossa sellainen kohta, jossa sanotaan, että tässä on suomalaisen Joensuun yliopiston tuottamat tulokset 100 vuotta sitten, kun ei mitään ollut. (RH20.)

Ulkomailla liikkumisen lisäksi myös tutkimusten kansainvälinen julkaiseminen on ollut tärkeä keino levittää tietoa Joensuun yliopiston saavutuksista suurelle yleisölle. Korkeakoulun tiedepoliittisessa ohjelmassa vuodelta 1977 julkaisutoiminnan kehittäminen muun muassa pyrkimällä mukaan kansainvälisiin julkaisusarjoihin mainitaankin keinona parantaa korkeakoulun tunnettuutta maailmalla. (JoYTPO 1977.) Julkaiseminen kansainvälisellä kielellä olikin tärkeää, sillä suomeksi raportoitujen tutkimustulosten ei voinut olettaa leviävän kovin laajalle. Suomessa kansainvälinen julkaisutoiminta oli päässyt toisen maailmansodan jälkeen taantumaan, eikä tilanne ollut korjautunut vielä 1980-luvullakaan (Nykänen 2007, 84). Suomen tieteellisen tutkimuksen taso olisi ehkä ansainnutkin suuremman julkiisuuden, mutta korkeatasoisinkaan tutkimus ei saanut huomiota maailmalla. Englanninkie-

lisyyskään ei pelkästään vielä taannut tulosten huomioimista ulkomailla. Puutteita suomalaisilla olikin niin markkinointitaidoissa kuin siihen varatuissa resursseissa. (Heikkilä 1988, 48–49.) Myös Joensuussa vierailnut amerikkalaisprofessori (SSJ 11/1986, 14) muistutti yliopiston tutkijoita siitä, etteivät englantilaiset ja amerikkalaiset perinteisesti seuraa tutkimusta laaja-alaisesti, eivätkä siis yleensä lue pohjoismaisia julkaisujakaan. Siksi täällä on pakko ponnistella yhteyksien luomiseksi ja myytävä omia tuotoksiaan ulkomaille erityisen tarmokkaasti.

5.3.4 Ihmisten välistä toimintaa

Vaikka kansainvälisyys yliopistoissa ensisijaisesti eteneekin tieteen, tutkimuksen ja koulutuksen tarpeista, on selvää, että myös muita siihen kannustavia tekijöitä löytyy. Koska vuorovaikutuksen taustalla ei ollut sen hyödyllisyyttä ja tärkeyttä voimakkaasti korostanutta tahoja varsinkaan alkuvaiheessa (IL45), on suurimman motivaation pitänyt lähteä ihmisistä itsestään. Ilman henkilökohtaista kiinnostusta maailmalla tuskin olisi jaksanut liikkua.

Monelle haastatelluista mahdollisuus kansainväliseen vuorovaikutukseen sen sosiaalisen ulottuvuuden takia on motivoiva osa työtä. *Kyllä se on muutakin kuin työsuhde. Se on ihmisten välistä toimintaa*, kuvaa Jussi Niemi ulkomaalaisia tutkijakontaktejaan, jotka aikaa myöten ovat saattaneet kehittyä jopa ystävyudeksi asti. Tällöin yhteydenpidon luonnekin on kokenut muutoksen. Pelkkien työviestien lisäksi sähköpostiin on alkanut tulla myös *Hei, olen nyt isoäiti* -tyyppisiä tutkijan ja lapsen kuvalla varustettuja tervehdyksiä. Kaiken lisäksi hyvällä henkilökohtaisilla väleillä on positiivinen vaikutus tutkimussuhteeseen. (JN82; JN86.)

Stefan Wernerillä henkilökohtainen suhde Suomeen kehittyi pelkkää ystävyyttä pidemmälle hänen kokiessaan omakohtaisesti *tyypillisen tarinan*, rakastumisen suomalaiseen tyttöön. *Ja nykyisin hän on mun vaimo, suomen kielen professori tuolla alakerrassa*, hän tiivistää Joensuun yliopiston kanssa sitoutumiseen johtaneen kertomuksenkulun. (SW7.) Werner ei ole ollut tässä mielessä suinkaan erityistapaus. Vuosina 1985 ja 1991 ulkomaisille perustutkinto-opiskelijoille tehtyjen selvitysten mukaan ihmissuhteisiin ja muihin henkilökohtaisiin syihin liittyvät asiat olivat yleisin syy tulla Suomeen opiskelemaan (Heiskanen, Vogt, Hautsalo & Väisänen 1992, 14).

Välillä tieteelliseen yhteistyöhön ovat motivoineet myös auttamisen halu ja myötätunto. *Olihan siinä taustalla vähän muutakin kuin tieteellinen intressi*, myöntää Ilkka Savijärvi Neuvosto-Venäjän ja Neuvosto-Viron suhteistaan. Niukkuudessa eläneille kollegoille vietin vierailuilla mukana *milloin vauvan tutteja, milloin silmälaseja tutkijoille – ja kahvipaketteja tietysti* (IS3.) Myös Kyösti Pulliaisen mukaan tieteelliset tavoitteet eivät aina olleet etusijalla sosialistimaiden kollegoiden kanssa toimittaessa: *Että ne oli ihan oikeita, aitoja ihmisiä. Erilaisessa systeemissä kasvaneita ja olleita, ja se kyllä näkyi - Ja varsinkin niiden virolaisten kanssa. Sieltä tuli muutamia ihan hyviä tuttavvia. Että kyllä se sellaista kulttuurivaihtoa oli.* (KP71.)

Uusiin ihmisiin tutustuminen on motivoinut myös Ari Antikaista kansainvälisyyteen. Antikaiselle palkitsevuus on syntynyt erityisesti maailmankuvan avartumisesta. Kansainväliset kokemukset ovat antaneet mahdollisuuden uudistaa omaa ajattelua, oppia uutta sekä nähdä, kuinka virheelliset *kommunistinen maa Neuvostoliiton kainalossa* -käsitykset omasta kotimaasta korjautuvat vähä vähältä oikeampaan suuntaan. (AA46; AA54.) Heikkoon Suomietouteen ovat maailmalla törmänneet muutkin haastatellut: *Ei siinä välissä ole mitään*, kummasteltiin yhdysvaltalaisessa konferenssissa, kun Rauno Hämäläinen selitti asiaa tiedustelleille Suomen sijaitsevan maailmankartalla *between Sweden and Soviet Union* (RH32). Myös maahan sijoitettujen neuvostomiehistajajoukkojen määrää koskeviin kyselyihin on saanut tottua vastaamaan (RH34).

Vaikuttaa myös siltä, että kansainvälinen yhteistyö on toiminut henkisenä tuuletuskanavana tunkkaiselle kotimaan ilmapiirille. Tämä voidaan lukea muun muassa niistä kommentteista, joissa arvostellaan kotimaan yliopistopiirien ahtautta. Ulkomailla suhtautuminen Joensuun yliopistoa kohtaan on ollut avoimempaa kuin kotimaan vanhojen yliopistojen osoittama asenne (RH35.) Kuitenkin esimerkiksi USA:ssa liikkuesssa kotiyliopistolla ei ole juurikaan väliä, tiedot niin Helsingin kuin Joensuunkin yliopistoista ovat yhtä vähäisiä (PP72). Yhteistyö ulkomaalaisten kanssa on siis toiminut kiertotienä kotimaan tiedepiirien ohi:

Välillä on ihan virallisesti Helsingin yliopiston edustajat ilmoittaneet, että Helsingin yliopisto hoitaa kansainväliset yhteydet, ja näillä maakuntayliopistoilla... se ei niille kuulu. - - Se on tällaisen suomalaisen kulttuurin syndrooma ja toisaalta kateus, mutta ei se ulotu näihin kansainvälisiin yhteyksiin. (AA29.)

Kansainvälisyys näkyy myös arkipäiväisessä työssä ja elämässä. Yliopisto on tuonut Joensuuun ulkomaalaisia tutkijoita, opettajia ja opiskelijoita, jotka ovat elävöittäneet niin kampusta kuin kaupunkiakin. Aktiiviset vaihto-opiskelijat myös innostavat kursseilla muuten hiljaisempia suomalaisiakin parempiin suorituksiin (SW47).

Simo Sepon mielestä kansainvälistyminen kannattaa *jo pelkästään sen takia, että sanotaan, että vaihtelu virkistää. Näkee uusia ihmisiä, uusia ajattelutapoja.* (SS57.) Kansainvälistymiseen pitää päättää uskaltautua lähteä mukaan. Vaikka lisätyöltä ei voi välttyä, on kokemus lopulta kuitenkin mielenkiintoinen, antoisa ja palkitseva. (MH44.) Ari Antikaisesta taas on ollut myös hienoa havaita, kuinka paljon Suomesta ja Karjalasta aidosti kiinnostuneita ihmisiä, *Suomi-faneja*, maailmalla onkaan (AA55).

5.3.5 Nähdä maailmaa ja kansoja

Yksi selkeältä näyttävä lisäsyys haluun olla mukana kansainvälisessä toiminnassa on kiinnostus nähdä maailmaa. Yliopiston maksamat matkat esimerkiksi konferenssiin keskieuropalaiseen suurkaupunkiin tarjosivat monille houkuttelevan mahdollisuuden päästä kiinnostaviin paikkoihin. Nuorelle tutkijalle ulkomaanmatkat saattoivat olla siinä määrin harvassa, että työmatkoihin yhdisteltiin mahdollisuuksien mukaan omakustanteisia lisäpäiviä (SW39). *Silloin alussa, kun on nuori ja ei oo nähny vaikka Berliiniä, niin totta kai silloin, jos sai matkarahat, niin sitä mielellään sitten oli yhden kaks yötä omalla kustannuksellaan hotellissa, kun matkat maksettiin* (JN43). Matti Halonen taas muistelee saaneensa kokousmatkojen kautta mahdollisuuden vierailta esimerkiksi Islannissa ja Norjan Huippuvuorilla, paikoissa, joissa hänen mukaansa *ei muuten olisi tullut käytyä* (MH24). Silloisessa Leningradissa kieliharjoitteluaan suorittaneet venäjän kielen opiskelijat taas osasivat hyödyntää metropolin tarjoamat mahdollisuudet käymällä ostoksilla, baletissa, teatterissa ja oopperassa, kun ulkomaille kerran oli päästy (MS77).

Pelkkä ulkomaille pääseminen ei kuitenkaan innostanut kaikkia yhtäläillä. Kokeneen maailmanmatkaajan, kuten Osmo Kiiskisen, mielessä reissaaminen oli jo menettänyt suurimman hohtonsa. Kiiskinen huomauttaakin matkustelun vaivalloisuudesta ja ajantarpeesta.

Kiiskistä itseään lähteminen esimerkiksi luennoitsijavaihtoon ulkomaille, näkemään *maailmaa ja kansoja* ei kiinnostanut niin paljoa kuin sellaisia, joiden mahdollisuudet matkusteluun olivat vähäisemmät. (OK10.) Matkustaminen oli toki tärkeää myös muille kuin joensuulaisille. Iso osa DDR:n yhteistyötä oli vastapuolen tarve päästä liikkumaan: *Heille se oli hirvu tärkeätä, että pääsivät tänne ja me sitten vastavuoroisesti sinne. Eihän ne raukat päässeet kulkemaan.*” (KP65.)

Matkustamiseen osoitetun rahoituksen tila oli yleisesti ottaen kuitenkin heikko: *80-luvulla oli ihan selvää, että budjetissa oli laatikko matkat, piste. Ja se oli matkoihin. Eikä ne olleet luvalla sanoen kovin runsaita ne laatikot.* (IL45.) Suomen Akatemian myöntämiä matkapurahoja muistellaankin haikkeudella, sillä niistä matkakassaan saattoi saada täydennystä. Edellytyksenä oli tosin oman esitelmän pitäminen perillä, mikä rajoitti hakumahdollisuuksia (JN9). Tosin Ilpo Laineen (IL45) mielestä se, että Akatemialla ylipäänsä oli 1970-luvulla aikaa käytettävänä 500 markan apurahapäätöksien tekemiseen, kertoo paljon matkustamisen vilkkaudesta. Yliopiston määrärahojen ollessa hyvin rajalliset olikin Akatemian sekä muiden ulkopuolisten rahoittajien panos tieteellisten matkojen tukijoina erittäin suuri. Mainitaanpa kansainvälisiä yhteyksiä pääasiassa kehitetyn juuri näiden tahojen myöntämällä tuella (JoYTPO 1984, 8).

Matkustamisen määrät jäivät tässä tutkielmassa täsmällisesti selvittämättä, mutta jotkut haastatelluista muistelivat asiaa ja esittivät suuntaa antavia arvioitaan ulkomaanmatkojen määrän kehityksestä. Eri haastateltavien mukaan matkalle pääsi kerran kolmessa vuodessa tai kerrasta kolmeen kertaan vuodessa. Henkilö- ja alakohtaiset erot ovat olleet huomattavia. Myös työnkuva ja asema ovat luultavasti olleet matkustusaktiivisuuteen vaikuttaneita tekijöitä. Esimerkiksi professoreille ja oppiaineidensa johtotehtävissä työskennelleille matkoja on kertynyt muita enemmän. 1980-luvun jälkipuolisko tosin muistetaan rahoituksellisesti poikkeuksellisen runsaana aikana, jolloin matkustamisenkin mahdollisuudet lisääntyivät. 1970-luvulla määrä on ollut pienempi. (AA34; IL47; JN9; JN11; JN31; SW39.) Vertailun vuoksi yhden arvion mukaan ulkomaanmatkustamisen yleisyys on 1980-luvulta 2000-luvulle kaksinkertaistunut (PP33). Ulkomaantyömatkoista on voinut tulla jopa kuukausittaista rutiinia (IL47).

5.4 Kansainvälistymisen ongelmat ja reunaehdot

5.4.1 Byrokratia

Byrokratia kuuluu väistämättä maiden väliseen vuorovaikutukseen. Ulkomaisten tutkijoiden saamista Suomeen raskas virkakoneisto ei ole ainakaan helpottaneet. Joensuuhun 1980-luvun alussa pysyvästi asettunut Stefan Werner pitää läpikäymiään vuosittain toistuneita byrokraattisia muodollisuuksia työ- ja oleskelulupien saamiseksi lannistavan monimutkaisina ja näkee niillä olleen vaikutusta ulkomaalaisten työllistymiseen Suomessa: *Se byrokratia oli hyvin hankalaa ja jäykkää, ja se ei oikein kovin helposti mahdollistanut sitä, että ulkomailta tulleet olis täällä otettu pysyvästi töihin* (SW20).

Myöhemmin, Wernerin jo siirryttyä vaihto-opiskelijasta yliopiston palkkalistoille, olivat kielitaitovaatimukset muodostua esteeksi opetusviran saamiselle. Lopulta opetusministeriön kanssa neuvottelemalla saatiin aikaan poikkeusratkaisu, joka mahdollisti opettamisen ilman valtion virkamiehiltä vaaditun ruotsinkielen taitoa. (SW20.) Ulkomaisten tutkijoiden ja opiskelijoiden helpommaksi houkuttelemiseksi maahan pitäisi byrokraattisten käytäntöjen olla tarpeeksi sujuvia. Lainsäädäntö onkin tältä osin kehittynyt oikeaan suuntaan sitten 1980-luvun. (SW22.) Kuitenkin viisumi ja lupa-asioihin liittyneet ongelmat olivat Suomessa opiskelevien ulkomaalaisten yleinen kritiikin aihe vielä 1990-luvun vaihteen jälkeenkin (Heiskanen ym. 1992, 16).

Byrokraattisiin ongelmiin törmäsivät myös suomalaiset tutkijat matkustaessaan etenkin Neuvostoliiton maihin. Se, että *viisumien saanti kesti vähän liian kauan*, oli yleinen ongelma. Lisäksi asioiden etenemiseksi kannatti varmistaa, että asiapapereissa olevat leimat olivat pyöreitä ja allekirjoitukset notaarin oikeaksi todistamia, muutoin asiat eivät välttämättä edenneet toivotulla tavalla. Viisumiongelmista johtuen sovittujen matkojen toteutuminen olikin joskus kiusallisella tavalla vaarassa. (IS11; RH27; RH40.)

Ihmisten liikkumista vaikeuttaneet asiat olivat olemassa myös rajan yli toiseen suuntaan. Oli tunnettu ongelma, että Neuvostoliitosta oli vaikea saada tutkijoita vierailuille Suomeen. (IL95). Viranomaisten määräysvallan ja työläiden järjestelyiden kuuluminen yhteistyöhön sosialistimaiden kanssa oli tunnetusti raskas, mutta väistämätön tosiasia (Autio 1994, 451). Vastaavasti esimerkiksi Oulun yliopiston vapaasti muodostuneet suhteet länsimaisiin yli-

opistoihin osoittautuivat tuloksellisemmiksi kuin itäsuhteet. Tutkijoiden välisessä suorassa yhteydenpidossa ei tieteellisen toiminnan kannalta turhaa byrokratiaa tarvittu. (Salo & Lackman 1998, 162.)

Byrokratian aiheuttaman kitkan lisäksi silkka tehottomuus ja hitaus tuntuvat olleen idän-suhteiden ongelmia, ainakin mitä tulee tieteellisiin saavutuksiin: *Ainahan siellä oli joku seminaari tai vastaava, jossa pidettiin esitelmää ja joskus niistä tuli julkaisujakin*, muistelee Ilkka Savijärvi, mutta jatkaa, että *Neuvostoliitossa se kesti yleensä monta vuotta, ennen kuin se julkaisu tuli. Mutta kyllähän ne joskus sitten tulivat. - - Oli tietysti paljon hitaampaa, kun sen piti mennä läpi niin monesta rattaasta ennen kuin - - sitä ei suinkaan suoraan työnnetty koneeseen siellä.* (IS5; IS7.) Neuvostoliiton yhteistyöhön liittyivät oleellisesti kolmannet osapuolet, kuten Suomi-Neuvostoliitto -seura ja tieteellis-tekninen yhteistyökomitea, joiden kautta suhteita monissa tapauksissa hoidettiin (IS72). Välikäsien, vaikkakin välttämättömien sellaisten, olemassaolo ei liene ainakaan nopeuttanut asioiden järjestelyä.

Heikki Kirkiseltä heruu toki myös ymmärrystä yhteistoiminnan puutteellisuudelle. Petroskoin yliopiston osalta Kirkinen laittaa sen osittain kansainvälisen kokemattomuuden piikkiin. (HK10; HK16.) Samaa mieltä on myös Rauno Hämäläinen: *Ehkä heillä ei Petroskoin yliopistolla tämmöisiä suhteita ollut ulkopuolelle kovin paljoa, niin siitä johtui, ettei ollut kokemusta* (RH27). Tilanne tässä suhteessa kehittyikin parempaan suuntaan ajan kuluessa. Petroskoille on ollut hyötyä pitkästä yhteistyöstä Joensuun yliopiston kanssa, ja toimintamallien muututtua Neuvostoliiton ajan jälkeen se pääsi kokemuksensa avulla hyvin alkuun kansainvälisten suhteiden kehittämisessä (PP42).

5.4.2 Poliitikka

Eräs monimutkaisimmista Joensuun yliopiston ja korkeakoulun kansainvälisyyteen liittyvistä teemoista on poliittisten mielipiteiden vaikutus ulkomaansuhteisiin. Koko tutkimusjaksoa leimaa maailmanpoliittinen kahtiajako, jolla oli todellisia vaikutuksia myös Joensuun yliopiston kansainvälisten suhteiden kehittymiseen. Aiheeseen liittyvät muistelut ovat toisinaan hämmentäviä, sillä mielipiteet ja näkemykset poikkeavat toisistaan välillä voi-

makkaasti. Koko haastatteluaineiston suorasanaisimmat kannanotot liittyvät politiikan osuuteen yliopiston kansainvälisissä suhteissa.

Vaikuttaa siltä, että politiikka on vaikuttanut kansainvälisiin suhteisiin merkittävimmin valtiopolitiikan ja henkilökohtaisen mielipiteiden kautta. Vaikutusta voidaan pitää osin ongelmallisena siitä syystä, että erimielisyydet henkilökunnan keskuudessa tuntuvat olleen huomattavia. Oman taustansa asiaan tuo se, että Joensuun korkeakoululla oli mainetta vasemmistolaisittain suuntautuneena, joskin aktiivisesti esiintyivät muutkin poliittiset ryhmät (ks. esim. Makkonen 2004, 100–125).

Ajan hengen mukaisesti myös taistolaiset nousevat esiin muisteluissa. Osmo Kiiskinen muistelee korkeakoulussa vierailulla olleen neuvostoliittolaisen professorin 1970-luvulla, inkeriläistaustansa takia suomeksi pitämää Neuvostoliiton historian kurssia, jonka yhdellä luentokerralla käsiteltiin talvisotaan johtaneita syitä. Kuuntelemaan kerääntyneet taistolaisopiskelijat yrittivät saada opettajalta tukea omille historiantulkinnoilleen, mistä tämä ei ollut innostunut. Professori väisti hankalan tilanteen toteamalla, että sota Suomen ja Neuvostoliiton välillä olisi ehkä ollut vältettävissä, jos Suomi vain olisi myöntynyt aluevaatimuksiin. Pienen tauon jälkeen luennoitsija oli kuitenkin lisännyt: *Mutta entäs jos Josif olisi pyytänyt lisää? Se oli vähän sellainen.* Professorin tunnettiin virallisesti marxistisen-leninistisenä, mutta yksityisissä keskusteluissa mielipiteet saattoivat Kiiskisen mukaan olla toisenlaiset. (OK1.) Pääasiassa opiskelijat keskittyivät oppitunneilla ja luennoilla kuitenkin todennäköisesti opiskeluun. Näin asia oli ainakin venäjän kielessä, vaikka opiskelijoiden keskuudessa tunnetusti poliittisia värejä tunnustettiin (MS96).

Yksi tyytymättömyyttä aiheuttanut asia oli Neuvostoliittolaisen tieteen saama huomio, vaikka se ei kaikissa ihailua herättänytkään: *Kävi täälläkin pännimään, että mitä tahansa Neuvostoliitostakin tuli, vierailijoita ja niin edelleen, siitä pidettiin kovaa meteliä. Ja kuten kaikki tiesi, niin se laatu ei ollut aina sen metelin arvoista. Mutta kun se oli Neuvostoliitosta.* (JN56.) Juuri idänsuhteiden kokeminen poliittisesti värittyneinä vieraannuttikin osan tutkijoista:

Se pintakuohu mikä piti olla, se mediakansainvälisyys niin sanotusti, mikä piti olla, niin se rupesi harmittaan. Ja multa kysyttiin monesti, miks en mä käy silloisessa Leningradin yliopistossa tai tuolla Otto Ville Kuusisen yliopistossa, mutta en. Kyllä mä siellä turistina kävin 70-luvun alussa muutamana kerran, mutta en mä rupea luomaan semmoisia suhteita, joissa meikäläinen saa olla vaan niin kuin nimenä. Semmoista kansainvälisyyttä mä en enää halua, se oli keskusjohtoista ja niin poliitiikan läpitunkemaan. (JN56.)

Yhteistyöllä sosialististen maiden kanssa oli myös korkeakoulun ja yliopiston ilmapiiriin oma vaikutuksensa. Jonkin asteista epäilyksiä poliittisten näkemysten oikealla laidalla on sosialistisiin maihin suuntautuneita suhteita kohtaan kuitenkin tunnettu (KP63). Kielteinen suhtautuminen yhteistyöhön esimerkiksi DDR:n kanssa oli Simo Sepon mielestä luonteeltaan poliittista. *Sanotaan, että yleistausta oli tää ryssäviha. Epäluuloisuus oltiin kaikesta, mikä vähänkin haiskahti hapankaalille. (SS15; SS21.)* Makkosen aineistossa (2004, 107–109) poliittiset mielipide-erot tulevat esiin esimerkiksi sanailuna ja riitelynä. Omasta materiaalistani ei aivan näin voimakkaita asioita käy ilmi, vaan arkityön kerrotaan kaikesta huolimatta sujuneen kohtalaisen rauhallisesti, vaikkakin *joskus saattoi jossain juhlinnassa vähän rävähtää (SS25).*

Joidenkin arvioiden mukaan idänsuhteita hoidettiin liiankin huolellisesti: henkilökunnan jäsenet joutuivat viemään vierailevia neuvostotutkijoita milloin soutuuretkille, milloin järjestämään muuta vapaa-ajan ohjelmaa. Erään arvion mukaan erityinen vieraanvaraisuus johtui pyrkimyksestä pitää välit Neuvostoliittoon mahdollisimman hyvinä, ettei korkeakoululle vain olisi tullut mitään ikäviä jälkiseurauksia. (JN61; JN63; JN65.) Myös tieteellisten suhteiden perimmäisistä tarkoituseristä ja yliopiston menosta *Brezhneviläiseen suuntaan on vaihtelevia näkemyksiä. Rauno Hämäläinen haluaa kuitenkin hälventää epäilyksiä: Siitä nyt voi olla monenlaista juttua, että kun silloin puhuttiin, että Suomessa kasvatustiede on menossa vikasuuntaan ja sosialismiin päin. - - mutta ei se ollut sellaista, että siitä olisi yritetty kehittää edistämään sosialismia Suomessa. Ihan kunnollista toimintaa se oli. (RH24.)* Erik Allardt kommentoi tieteellisten yhteyksien tasapainottaneen Suomen ulko-omaansuhteita poliittisen suomettumisen aikana, sillä vaikka tiedeyhteisö osallistui idän yhteistyöhön, suuntautui yhteydenpito voimakkaammin etelään ja länteen. (Allardt 1999)

Edellä todetusta huolimatta haastatellut olivat melko yhteneväisiä ajatuksissaan siitä, ettei valtiolla tai sen poliittisella järjestelmällä ollut merkittävää vaikutusta henkilökohtaisten yhteistyökumppanin valintaan. Ristiriitoja ei ollut, tai niiden ei ainakaan annettu vaikuttaa

käytännön työhön. Esimerkiksi yleisessä kielitieteessä samoilla tutkijoilla saattoi olla yhtä aikaa suhteita Venäjälle ja Yhdysvaltoihin tai Länsi- ja Itä-Saksaan (SW30). Myös Ilpo Laineen mielestä kysymys poliittisen taustan vaikutuksesta yhteistyöhön oli luonteeltaan ensisijaisesti käytännöllinen: *No en mä ää sillä niin suurta merkitystä, asia asiana ja sillä selvä. Se on aika yleistä näillä aloilla*, Laine sanoo viitaten edustamiensa matemaattis-luonnontieteellisten alojen toimintaan. Suurimmat poliittiset väännöt onkin mitä ilmeisimmin saatettu käydä korkeakoulun ja yliopiston sisällä, joskin äänekkäin vaihe sijoittuu aivan korkeakoulun toiminnan alkuvaiheisiin, 1970-luvun alkupuoliskolle. (Makkonen 2004, 101). On myös huomattava, ettei politiikka ole kaikissa haastatteluissani esiintyvä teema.

Olipa henkilökohtainen kanta asiaan mikä hyvänsä, oli yhteistoiminnan sujuvuuden varmistamiseksi poliittiset realiteetit otettava huomioon. Vaikeiden tilanteiden välttämiseksi oli puheissa ja puheenaiheiden valinnassa oltava Petroskoissa vierailtaessa puolin ja toisin tarkkana. Sananvapaus ei ollut samaa kuin Suomessa. (IS40.) *Neuvostoliitto oli herkkä kritiikille siihen aikaan*, myöntää Heikki Kirkinen (HK16). Poikkeustapauksiakin tosin oli. Esimerkiksi Otto Ville Kuusisen lapsenlapsiin kuuluneen suomen kielen professori Martti Kuusinen saattoi sukutaustansa ansiosta keskustella vapaammin vaikeammistakin aiheista (RH49). Kaikki osapuolet nähtävästi kuitenkin ovat ymmärtäneet hienovaraisuutta vaatineen tilanteen edellytykset. Suhteiden sujuvuutta ei varmasti haluttu vaarantaa turhaan, ja niinpä itesesensuuri toimi puolin ja toisin. Tilanne helpottui glasnostin ajan koittaessa Neuvostoliitossa 1980-luvun puolivälin jälkeen. Vaikutukset näkyivät vaikeuksissa olleen karjalan kielen aseman paranemisena. Petroskoin yliopistosta vierailemassa ollut, sittemmin Joensuun yliopiston palvelukseen siirtynyt karjalan kielen tutkija Pekka Zaikov kertoi heidän voivan nyt puhua vapaasti kielen merkityksestä ja ajatuksistaan (SSJ 20/1989, 18).

Ilkka Savijärvi pystyy kokemuksiensa perusteella vertaamaan yhteistyötä Venäjän ja Viron välillä. Savijärven mielestä Virossa saatiin aikaan enemmän, mihin hän löytää myös mahdollisen syyn: *He olivat hyvin varuillaan, nämä petroskoilaiset, toisin kuin Virossa. Että Virossa he kumminkin uskalsivat olla vapaampia. Siinä niin kuin puolin ja toisin Petroskoissa, että mitähän tässä sopii sanoa.* (IS40.) Sanan- ja tiedon vapauden ollessa tieteellisen toiminnan perusarvoja, on vaikea uskoa, ettei niiden puuttuminen olisi vaikuttanut yhteistyön aikaansaannoksiin.

5.4.3 Kielitaito

Suomea ymmärtää maapallon väestöstä erittäin rajallinen määrä ihmisiä. Seurauksena tästä on, että suomalaiselle yliopistolaiselle vieraiden kielten osaaminen on välttämätön edellytys kansainvälisessä toiminnassa mukanaololle. Tutkielmaan haastatellut pitävätkin kielitaitoa erittäin tärkeänä osaamisalueena kansainvälisessä toiminnassa. Puutteet siinä ovat voineet haitata tai olla jopa este henkilön kansainväliseen yhteistyöhön osallistumiselle (esim. MH44). Suomen korkeakoulutuksen vetovoimaisuudelle harvinainen ja vähänosattu kieli on ulkomaisten opiskelijoiden silmissä ollut myös tutkitusti haitta (Dobson & Hölttä 2001, 244).

Kielitaito on monelle haastatelluista yliopistolaisista sukupolvikysymys. Matti Halonen myöntää kuuluvansa ikäpolveen, jonka kohdalla kielten opiskelua ei vielä pidetty erityisen tärkeänä. Tästä on seurannut vaikeuksia myöhemmin eteen tulleissa tehtävissä. (MH49.) Tieteen kansainvälisissä yhteyksissä käytetyimmäksi kieleksi muodostuneen englannin sijaan monet yliopiston tutkijoista olisivat pärjänneet paremmin koulussa opitulla saksalla. Ongelma oli, ettei koulussa ollut englannin opetukseen keskitytty. (AA50.) Länsisaksalainen Stefan Werner (SW14) kyllä kehuu monen tapaamansa suomalaisen taitaneen kieliooppia syntyperäisiä saksalaisiakin paremmin, mutta käyttöyhteydet saksalle ovat olleet huomattavasti rajoitetummat kuin englannille. Tuon ajan tutkijoiden kouluvuosien ero nykytilanteeseen, jossa kielitaidon merkitystä korostetaan jatkuvasti, on tässä suhteessa huomattava. Varjopuolena Englantiin keskittymisessä on kuitenkin aiempaa kapeammaksi jäävä kielitaito, mistä nykypolvea voikin soimata (SS31).

Joissakin tilanteissa, kuten Neuvostoliitossa liikuttaessa, mukana olivat useimmiten tulkit, joiden avulla keskustelut käytiin (MH50). Vieraan kielen käyttäminen oli kuitenkin kansainvälisissä yhteyksissä toimiville käytännössä edessä ennemmin tai myöhemmin. Puhuminen oli kielitaito-ongelman ydin. Passiivista kielitaitoa eli kykyä lukea ulkomaisia tekstejä ja kuunnella kyllä löytyi useimmilta, mutta vieraalla kielellä luennoiminen oli kokonaan toinen asia. (OK10.) Juuri luennoissa tarvittava vapaamuotoinen *free-flow talk* on, itseään Osmo Kiiskistä lukuun ottamatta, opettajille erittäin vaikeaa (JN46). Englanninkielisen opetuksen tarpeen lisääntyessä 1990-luvun vaihteessa ovat huonosta kielitaidosta aiheutuneet ongelmat muuttuneet merkittävimiksi. Vaikka englanninkielisestä opetustar-

jonnasta toisaalta olikin puutetta, kehoitettiin opettajia silti tarkoin harkitsemaan, riittääkö oma kielitaito vieraalla kielellä opettamiseen. (SSJ 5/1990, 14–15.)

Pohjoismaisessa kansainvälisessä toiminnassa puhuttiin pääasiassa ruotsia, mikä jätti suomalaiset helposti muita heikompaan asemaan toisten osapuolten ymmärtäessä toisiaan paremmin (MH49). Toisaalta hieman heikommankin kielitaidon omaava saattoi pärjätä yrittämällä kovasti, kuten esimerkiksi hallintopäällikkö Matti Halonen, joka Kyösti Pulliaisen luonnehdinnan mukaan on *semmoinen jäyhä suomalainen, pikkusen kömpelökin, mutta hyvällä huumorilla varustettu*. Osallistuessaan yliopistohallinnon pohjoismaiseen yhteistyöhön Halonen piti Pulliaisen mukaan puheenvuoronsa aina ruotsiksi käyttämättä koskaan englantia. Tämä tinkimättömyys kielivalinnassa toi hänelle hyvää mainetta pohjoismaisissa piireissä. (KP24.) Ulkomailla suomalaisten pelkälle yrittämisellekin kieliasiaassa osattiin antaa arvoa. Paavo Pelkosen kertoo itselläänkin olleen ongelmia kielitaidossa riittämiin. Pelkonen muistelee 1980-luvun loppuun sijoittunutta USA:n matkaa, jolla puutteet kielitaidossa huomasi nopeasti. Tästä huolimatta amerikkalaiset isännät jaksoivat kohteliaasti kehua vieraansa englannin kielen taitoa. (PP76.)

Tärkeintä kielitaidon kehittymiselle onkin varmasti rohkeus käyttää sitä. Kyösti Pulliaisen aloittaessa uudessa virassaan rehtorina vuonna 1984 oli edessä pian tilanteita, joissa vaihtoehtoja vieraan kielen puhumiselle ei ollut: vain kuukausi rehtoriksi valinnan jälkeen noin 40 ulkomaista diplomaattia ilmoitti saapumisestaan tutustumiskäynnille korkeakouluun. Pulliaisen tehtävänä oli isännöidä päivän kestävä tilaisuus, johtaa kampuskierrosta ja vastata kysymyksiin korkeakoulun toiminnasta. Jälkeenpäin ajateltuna Pulliainen pitää vaikealta tuntunutta tilannetta hyvänä kokemuksena, joka *katkasi sen arkuuden ja jännittämisen* ja auttoi pääsemään alkuun kansainvälisiä tilanteita jatkossakin sisältävällä rehtorikaudella. Vuoden 1986 syksyille sijoittui Ruotsin opetusministeri Lennart Bodströmin vierailu. Joensuussa järjestettiin seminaari alueellisen korkeakoulutuksen mahdollisuuksista, johon myös Suomen opetusministeri osallistui. Lentokentällä hermostuneena vastassa olleen Pulliaisen jännitys katkesi kertaheitolla, kun ministeri ensitöikseen laskeutumisen jälkeen tiedusteli, missä voisi vaihtaa sukkansa. Tarina kertoo Bodströmin suorittaneen sukkienvaihdon itsenäisesti Carelia-rakennuksen miestenhuoneessa ja Pulliaisen ruotsin kielen käytön arastelun loppuneen siihen päivään. (KP44; KP46; KP48; KP50; SSJ 9/1986, 3.)

Ongelmat kielitaidon kanssa saattoivat ilmetä myös toiseen suuntaan. Saksaa äidinkielenään puhuva Stefan Werner ei ollut useista Suomessa ja yliopistolla vietetyistä vuosista huolimatta kokenut tarpeellisenä opetella vaikealta tuntunutta suomea, mutta joutui pakon eteen tultuaan valituksi yleisen kielitieteen tuntiopettajan viransijaisuuteen. Pikaopiskelu alkoi Wernerin saatua elokuussa tietää opettavansa alkavana lukuvuonna 16 tuntia viikossa, totta kai suomeksi. Toistuvia painajaisia aiheuttanut tilanne kuitenkin päättyi hyvin, kielen oppiminen onnistui ja Werner piti kurssinsa kunnialla suomeksi. (SW18.)

5.4.4 Resurssit

Kansainvälinen toiminta, lukuun ottamatta sen aineettomia muotoja, aiheuttaa yleensä kuluja. Ulkomaanvierailut, tapahtumiin osallistuminen ja vieraiden isännöinti vaativat rahaa. Kansainvälisen toiminnan resurssien riittävyys ei ollut aineiston runsaimpia teemoja, mutta aihepiiriä sivuttiin useissa haastatteluista.

Muisteluaineistossa 1980-luku näyttäytyy sitä edeltäneeseen ja seuranneisiin vuosikymmeneihin verrattuna runsaskätisen resursoinnin kautena. Yliopistojen rahoitustilanne kokonaisuudessaan oli hyvä, mikä näkyi myös lisääntyneinä kansainvälisyyden toimintamahdollisuuksina. (MH40; MH42.) *Suomella meni 1980-luvun puolivälissä lujaa*, muistelee Jussi Niemi talouskasvun ja yliopistojen toisen kehittämislain taustoittamaa aikaa. Suotuisaa rahoitustilannetta kuvaa esimerkiksi se, että pohjoismaisissa yhteistyöpiireissä suomalaisille kehittyi maksajan maine. (JN11.) Myös lyhyitä tutkijavierailuja luentoineen pystyttiin 1980-luvulla toteuttamaan jopa nykyistä enemmän (AA38). Monista muistakin kuin rahoituksellisista syistä kansainvälisen toiminnan osalta hiljaisempi 1970-luku ja 1980-luvun alkuvuodet taas olivat *köyhyyden tila*, jolloin käytettävissä olleet resurssit olivat vähäisiä (AA17; JN9). Ei niinkään rahan puutetta, vaan sen anomisen ja saamisen hitauden ja kankeuden haittana tutkijoiden pääsyle ulkomaille toi esille myös rehtori Pentti Mälkönen tutkijavaihdon tärkeyttä huomioineessa korkeakoulun lukuvuoden 1981 avajaispuheessaan (JoKKTL 3/1981, 8).

Resurssien riittävydessä on ollut myös alakohtaisia eroja. Fysiikan laitoksella ulkopuolista rahoitusta jatko-opiskelijoille on esimerkiksi erityisrahastoista tarvittaessa saatu järjestyseen, vaikei välttämättä aina helpolla. Monella muulla alalla tilanne on luultavasti ollut

tiukempi. (IL27; IL29.) Aiheellisesti Ilpo Laine kuitenkin muistutti Joensuun korkeakoulu tiedotuslehdessä (JoKKTL 4/1981, 22), ettei yhteyksien luominen välttämättä vaadi suuria taloudellisia uhrauksia, vaan että merkittäviä tuloksia on mahdollista saada aikaan pienilläkin voimavaroilla. Myös Muusa Savijärvi muistaa kansainväliseen toimintaan käytettävissä olleiden rahamäärien pienuuden. Tilanteeseen kuitenkin sopeuduttiin ja *sen mukaan elettiin*, mitä käytettävissä oli. Opettajat korvasivat rahallisia puutteita omalla työllään ja ajallaan. (MS99.)

Rahoitustilanteen tiukkeneminen uudelleen hyvien vuosien jälkeen on aiheuttanut huolta kansainvälisen toimintaedellytysten puolesta (OK33). Toisaalta se, että rahoitusmahdollisuuksien määrän toisaalta koetaan nykyisin olevan monipuolisempia kuin ennen (SW43), voi kertoa siitä, että rahaa kansainvälistymiseen kyllä on eri lähteistä hakevalle tarjolla, mutta valmiina sitä ei anneta.

5.5 Tieteenalojen välisiä eroja

Tieteenalojen ja oppiaineiden kansainväliseen toimintaan osallistumisen aktiivisuudessa löytyy huomattavia eroja. Yhteyksien volyymeja ja lukumääriä ei tämän tutkielman aineiston perusteella ole ollut mahdollista lukumäärien osalta selvittää, mutta viitteitä jakaumasta eri alojen välillä voi silti havaita. Myös Nevalan kokoamat tiedot vuodelta 1989 (taulukko 3) antavat osviittaa kansainvälisen toiminnan kokonaistilanteesta ja eroista tiedekuntien välillä. Koko yliopistonlaajuinen yhtenäinen tilastointi on aloitettu vasta kyseisenä vuonna, mistä syystä vertailua pidemmältä aikaväliltä ei ole voitu tehdä.

TAULUKKO 3: Joensuun yliopiston tiedekuntien kansainvälinen toiminta vuonna 1989 (Nevala 2009, 383).

Tiedekunta	Tieteelliset julkaisut	Opettajien työs-kentely ulkomailla (kk)	Ulkomaiset vierailut (kk)
Kasvatustieteiden	12	6	5
Humanistinen	12	31	7
Matemaattis-luonnontieteellinen	107	54	32
Yhteiskuntatieteellinen	8	7	1
Metsätieteellinen	15	8	4
Yhteensä	154	106	49

Taulukon tiedot tukevat myös haastatteluaineistoni pohjalta hahmottuvaa päätelmää: yleisesti ottaen luonnontieteet vaikuttavat olevan selvästi Joensuun yliopiston tieteenaloista kansainvälisesti suuntautuneimpia. Muut tiedekunnat ovat tasaisia suorittajia, joskin Nevala (2009, 383) on pannut merkille myös nuoren metsätieteellisen tiedekunnan aikaansaannokset. Paitsi että matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta on ahkerin tieteellinen julkaisija ulkomailla, ovat tiedekunnan opettajat tehneet eniten vierailuita ulkomaille. Tiedekunnan isännöimien ulkomaanvierailuiden yhteiskesto on sekin ylivoimaisesti pisin. Kuitenkin myös humanistisen tiedekunnan opettajat erottuvat joukosta ulkomaanvierailuiden suurella määrällä, mitä Nevala (mp.) pitää erityisesti vieraiden kielten laitoksen ansiona.

Syynä luonnontieteellisten alojen laajan kansainvälistymiseen pidetään niiden perusluonnetta (esim. KP10). Matematiikka on hyvä esimerkki tieteenalasta, jonka kansainvälisyyttä on edesauttanut tutkijan kansallisuudesta riippumatta samoina pysyvät yleismaailmalliset tutkimuskysymykset. Tutkimustulosten kansainvälien vertailu on paitsi mahdollista, myös erittäin tarpeellista. Toisin kuin monien humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen kohdalla, joissa kulttuurinen konteksti vaikuttaa tutkimukseen enemmän, ovat esimerkiksi matematiikassa tutkimuskysymykset kaikille samoja. Myös kylmän sodan aikana kansainvälinen yhteistyö matematiikassa onnistuttiin pitämään asiallisena ja neutraalina ideologisista eroista huolimatta. (IL99.) Yhteistyö sosialististen maiden tutkijoiden kanssa toimi myös jouhevasti: *Se on tuo elävä luonto sellainen*, sanoo Rauno Hämäläinen selitykseksi suhteiden nopealle tavalle syntyä. Venäläisille tiedemiehille ei myöskään ole tuottanut vai-

keuksia tunnustaa suomalaisten laajempaa tietämystä jollakin tutkimuksen alalla, jos asia niin on ollut. (RH25.)

Vaikka haastatellut ovatkin matemaattis-luonnontieteellisten alojen laajasta kansainvälisyyden jokseenkin yksimielisiä, on kansainvälistymisen niidenkin osalta ottanut suurimmat kehitysaskelensa vasta 1960-luvulta alkaen, jolloin yhteistutkimukset ja -julkaisut alkoivat yleistyä. Kehitys tämän jälkeen on kuitenkin ollut nopeaa niin tutkimuksen määrässä kuin monipuolisuudessa. (IL67; IL69.) Kansainväliseen yhteistyön tarvetta on lisännyt esimerkiksi tutkimuslaitteiden hinnoissa näkyvä, pienten yksiköiden voimavarat ylittävä kustannusten kohoaminen (Hakala ym. 2003, 147). Nykyään ei olekaan epätavallista, että fysiikan tutkimukseen osallistuu jopa 100 tutkijaa eri maista seurauksena oppiaineelle ominaisesta *kulttuurista ja infrastruktuurista*, mutta alalla kuin alalla lisääntyneen yhteistutkimusten määrä on selkeä indikaattori konkreettisen kansainvälisyyden kasvusta (IL67). Opetusministeriön tuloksellisuuteen perustuvalla rahoituksella on myös ohjattu yliopistoja tiiviimpään kansainväliseen yhteistyöhön ja -vaihtoon. (Malkki & Hölttä 2000, 53).

Luonnontieteiden lähtökohdat kansainvälistymiseen ovat olleet muun muassa edellä todetuista syistä erilaiset kuin yliopiston *kansallisilla aloilla*, jotka mainitsevan Matti Halosen on helppo olettaa tarkoittavan niillä esimerkiksi suomen kieltä ja kirjallisuutta tai vaikkapa perinteentutkimusta. Halonen kuitenkin näkee kansainvälisyyden lisääntyneen myös näillä aloilla ja huomauttaa, ettei yksikään ala ole jäänyt kansainvälisyyden kehityksestä sivuun. (MH13.) Samaa mieltä ovat myös Ilpo Laine (IL67) ja Jussi Niemi (JN49), jonka mukaan jopa fennistiikka – *viimeinen linnake, jossa käytettäisiin englantia* – on tutkijoiden sukupolvenvaihdoksen myötä avautunut kansainväliselle yhteistyölle. Tässä yhteydessä lienee kuitenkin aiheellista mainita, että Suomen kielen laitoksella on koko tutkimusperiodin ajan ollut kiinteitä ulkomaanyhteyksiä esimerkiksi Viroon, Unkariin ja Venäjälle, eli suomen sukukielten tutkimuksen kohdealueille (IS2; IS12; IS108).

Kansainvälinen yhteistyö on noussut tärkeälle sijalle erilaisissa yliopistojen toimintaa mitaavissa tulosvertailuissa. Simo Sepon pohdintaan aiheesta sisältyy eri tieteenalojen toiminnan kansainvälisyyttä painottavilla kriteereillä vertailemisen ongelmallisuuden ydin:

Jos ruvetaan laskemaan näitä indeksejä, miten paljon esiintyy kansainvälisissä luetteloissa ja julkaisuissa ja kuka on ja kuka ei, siinä tietyt tieteenalat väistämättä kärsii. Esimerkiksi historiatieteet, ei niitä paljoa lainata kansainvälisissä julkaisuissa. Että sitten luonnontieteilijät on eri juttu. (SS28.)

Vaikka yhteiskuntatieteelliset ja humanistiset alat jäävätkin luonnontieteistä jälkeen kansainvälisten yhteyksien määrässä, ei niiden panosta kansainvälisten suhteiden kehittämisessä ole syytä vähätellä. Tieteenalojen suora vertailu ja arvottaminen toisiinsa on tässä suhteessa hankalaa ja jopa turhaa johtuen niiden erilaisista luonteista. Kaikilla aloilla edes mahdollisuudet kansainväliseen yhteistyön eivät ole olleet yhtä laajoja. Vaikka toimintaedellytyksissä ja -kulttuureissa tieteenalojen välisiä eroja onkin, on suurin vaikutus kuitenkin luultavimmin ollut yksittäisellä tutkijalla ja hänen osoittamallaan kiinnostuksella kansainvälisyyttä kohtaan. Kaikesta huolimatta edes paljon puhuttujen luonnontieteellisten oppiaineiden kansainvälisyyttä ei tulisi liioitella: näilläkään aloilla kaikki eivät olleet siitä erityisen kiinnostuneita (IL43).

6 KANSAINVÄLISYYS KÄYTÄNNÖSSÄ

Kansainvälinen toiminta on tarkoittanut käytännössä hyvin erilaisia asioita. Toisaalta se on ilmennyt yksittäisten tutkijoiden henkilökohtaisina kontakteina, toisaalta hallinnon luomina virallisina suhteina. Tässä luvussa esitellään niitä tapoja ja käytäntöjä, joiden muodossa kansainvälisyyttä on toteutettu, sekä henkilöitä, jotka sitä ovat rakentaneet. Luvussa keskitytään aineistossa eniten painoarvoa saaneisiin kokonaisuuksiin, joiden voidaan päätellä olleen näkyvimpiä kansainvälisyyden muotoja Joensuun korkeakoulussa ja yliopistossa.

6.1 Rakenteet ja käytännöt

6.1.1 Konferenssit ja kokoukset

Konferenssit ja kokoukset ovat yksi useimmin mainituista kansainvälisen toiminnan muodoista aineistossa. Lähes kaikki haastatellut kertovat osallistuneensa tieteenalansa kansainvälisiin tapaamisiin ja kokouksiin ulkomailla. Myös Hakalan ja kumppaneiden (2003, 155) suorittaman kyselyn mukaan konferensseihin ja seminaareihin osallistuminen on tutkijoiden ja opettajien epävirallisten henkilökohtaisen yhteydenpidon ohella yleisin kansainvälisen toiminnan muoto. Konferensseja on alettu järjestämään myös Joensuussa itse jo aikaisessa vaiheessa, mikä on osoitus henkilökunnan kansainvälisyysajattelusta.

Joensuun yliopiston ensimmäisessä vuosikertomuksessa vuodelta 1984–1985 on lueteltu kaikki korkeakoulun ja yliopiston siihen asti järjestämät tieteelliset tapahtumat, seminaarit, kokoukset, symposiumit, kesäkoulut ja kollokviot. Ensimmäisiä lajissaan mainitaan olleen Pohjois-Karjalan kesäyliopiston järjestämät fysiikan kesäkoulut, joita pidettiin vuodesta 1966 alkaen. (JoYVK 1984-1985, 80–81.) Tutkielmani haastatellut mainitsivat erityisesti

matematiikan laitoksen ja kasvatustieteiden tiedekunnan järjestämät kansainvälisiä vieraita keränneet kokoontumiset sekä yleisen kielitieteen järjestämät kansainväliset tapahtumat.

Vuosien 1978 ja 1987 välisenä aikana Joensuun korkeakoulussa ja yliopistossa järjestetyt kansainväliset matemaatikkojen konferenssit olivat mittavia tapahtumia. Ensimmäinen kahdesta oli osa Helsingissä pidettyä Maailman matemaatikkojen kongressia, jonka päätyttyä noin 160 osanottajaa jatkoi vielä Joensuuhun. Tapahtuman järjestelyt olivat raskas mutta kannattava voimainkoetus kuuden työntekijän laitokselle. Hyvin menneen konferenssin jälkeen Ilpo Laineella kollegoineen ei ulkomailla liikkeessä ole - - *hirveästi tarvinnut selitellä, missä Joensuu on*. Jälkimmäinen, vuonna 1987 järjestetty konferenssi oli itsenäinen Ralf Nevanlinna -kollokvio, jonka osallistujamäärä oli edellistä kertaa suurempi. Sarja sai jatkoa seuraavan kerran vuonna 1995, jolloin Joensuussa pidettiin konferenssisarjan 100-vuotisjuhlakollokvium. (IL15; IL17.)

Vuoden 1988 heinäkuussa Joensuussa järjestettiin kasvatuksen historian järjestyksessään 10. kansainvälinen konferenssi, jonka järjestelyt olivat jälleen avainasemassa tapahtuman onnistumisen kannalta. Tapahtuman markkinointi ulkomailla oli syrjäistä järjestäjämaata kohtaan tunnettujen ennakkoluulojen hälventämiseksi aloitettu jo hyvissä ajoin ja sponso-reita hankittiin. Noin 150 osallistujaa 33 maasta Joensuuhun tuonut konferenssi pyrittiin järjestämään mahdollisimman pienin kustannuksin, ettei kenenkään matka kaatuisi liian suureen osallistumismaksuun. Konferenssia johtanut Simo Seppo halusi edesauttaa etenkin köyhemmistä sosialistimaista kotoisin olevien tutkijoiden pääsemistä paikalle. Yliopisto osallistui myös heidän matka- ja asuinkustannuksiinsa. Henkilökohtaiset suhteet taas auttoivat saamaan konferenssivieraiden majoituksen *lakanoiden hinnalla* läheisestä ammattikurssikeskuksesta. Osalle tulijoista tarjottiin perhemajoitusta yliopiston henkilökunnan kodeissa. Saadun palautteen mukaan konferenssi onnistui hienosti. (SS50; SSJ 14/1988, 3–6.)

Muita merkittäviä Joensuun korkeakoulun tai yliopiston isännöimiä konferensseja tutkimusjaksolla olivat myös kymmenittäin yhdysvaltalaisia, englantilaisia ja neuvostoliittolaisia tutkijoita Pohjois-Karjalaan tuonut kansainvälinen piilevätutkijoiden kokous elokuussa 1988 sekä fyysikkojen keskikesällä 1985 järjestetty ”Symposium on the Foundations of Modern Physics”. Noin 130 vierasta ympäri maailman saivat nauttia muun muassa sauno-

misesta Höytiäisen rannalla ja valoisista öistä, jotka saivat osallistujat viihtymään valveilla *virvokkeiden ääressä* keskustellen aamuun asti. (SSJ 12/1985, 6-8; SSJ 15/1988, 10.)

Konferenssin järjestäminen ei välttämättä ole raketitiedettä. Oleellisia ovat idea ja aloite, joiden lisäksi vaaditaan paljon innostusta, motivaatiota ja työtä. Ippo Laine muistelee kaiken lähteneen ensimmäistä kertaa liikkeelle Tuomas Sorvalin kanssa kahvikupin ääressä saadusta *mitäpä jos* -ajatuksesta, jonka jälkeen miehet kävivät toimeen ensiksi tunnustelun mahdollisuuksia päästä isännöimään tapahtumaa (IL21). Jussi Niemi puolestaan myöntää, että kupissa saattoi olla muutakin kuin kahvia: Hullu idea konferenssijärjestelyiden aloittamisesta saadaan *joko selvin päin tai ei*. Tämän jälkeen *lyödään päivät lukkoon ja ruvetaan tekemään ohjelmaa, pistetään kokouskutsut ja se on siinä*, kuvaa Niemi järjestelyprosessin kulkua. (JN73.) Perinteet ja kokemus järjestelytyössä ovat valttia, sillä kokemus auttaa hallitsemaan väistämätöntä peruutusten ja muutosten aiheuttamaa kaaosta, jonka seurauksena ohjelmaa muutellaan kerta toisensa jälkeen. Stefan Wernerin mielestä yleisen kielitieteen laitos pärjää vuosien varrella kertyneen vankan osaamisensa ansiosta kaupallisille konferenssitoimistoille (SW53).

Työtä konferenssin eteen on tehtävä paljon ja tarkasti simuloitua etukäteissuunnitelmat ovat olleet tärkeitä järjestelyiden sujumisen kannalta. Työpäivän pituutta ei ole ollut varaa laskea ja pienessä yliopistossa niin päävastuun kantavien henkilöiden kuin avustajienkin työpanos on tärkeää. (SS53; SW53; SW55; JN80.) Vapaaehtoisiksi lupautuneet työntekijät ja opiskelijat hoitavat käytännön askareita kirjekuorten liimaamisesta piirtoheitinten toimivuuden tarkistamiseen (SW53; SW55). Haastatelluista kukaan ei muistele järjestelytyötä katkeraan sävyyn, vaan aistittavissa on tyytyväisyyttä ja ylpeyttäkin onnistumisista.

Aina kaikki ei kuitenkaan ole pelkkää paraatimarssia onnistumiseen. Pienempiä mokia sattuu joka kerta (SW59), ja joskus kohdataan vakavampiakin ongelmia. Simo Seppo valmisteli pienimuotoista kansainvälistä kutsukonferenssia, jonka kuluihin opetusministeriöstä oli henkilökohtaisesti luvattu tuntuva tuki. Kutsut tapahtumaan oli jo lähetetty, kun anomus, jonka piti olla pelkkä muodollisuus, tulikin hylättynä ministeriöstä takaisin. Tilaisuus oli pakko peruuttaa. *Se oli noloa, yksinkertaisesti*, Seppo muistelee. (SS50.)

Konferenssit ja muut kansainväliset tapahtumat tuovat järjestäjilleen ennen kaikkea näkyvyyttä, joka on henkilökohtaisten suhteiden tiedemaailmassa tärkeää. Hyvin tehty työ kan-

taa hedelmää, ja sanan levitessä korkeatasoisten vierailijoiden ja puhujien saaminen Joensuuhun voi taas olla asteen verran helpompaa. (IL63; JN73; SS52.) Konferensseissa hankituista kontakteista ja tuttavuuksista voi olla myöhemmin apua erityisesti jatko-opiskelijoiden ja muiden ulkomaille mielivien sijoituspaikkojen etsimisessä. Ilpo Laine (IL15; IL23) pitää matematiikan laitoksen vuosina 1978 ja 1987 järjestämiä konferensseja erittäin onnistuneina ja nostaa ne merkittävimiksi yksittäisiksi laitoksen kansainvälistä tunnettuutta edistäneiksi asioiksi.

Konferenssin järjestämipaikkana Joensuuta pidetään hyvänä. Yliopistoa ympäröivä maakunta ja luonto tarjoavat paljon mahdollisuuksia valtavirrasta erottuvan vapaa-ajan ohjelman järjestämiseen. Bussiretket Kolille, risteilyt Pielisellä ja patikointi Petkeljärvellä ovat esimerkkejä asioista, jotka voivat olla suurkaupungista tulevalle konferenssivieraalle ikimuistoisia kokemuksia. (JN42; SS53.) Jussi Niemi pitää positiivisena asiana myös selkeästi erottuvia vuodenaikoja: *Okei, voi joskus vihmoo, mutta ihmiset ovat tykänneet, että täällä on niin erilaista* (JN75). Voi olla, että pienelle yliopistolle myönteisen kuvan jättäminen vieraiden mieliin on tärkeämpää kuin isoille ja vanhoille, joiden ei enää samalla lailla tarvitse ponnistella tehdäkseen itseään tunnetuksi sekä saadakseen mainetta ja hyväksyntää. Ehkä tästä syystä myös Joensuussa ollaan oltu valmiita uhraamaan konferenssijärjestelyihin ja vieraiden viihtymiseen enemmän kuin olisi ollut välttämätöntä, myös omaa aikaa ja rahaa.

6.1.2 Kansainväliset opiskelijat

Opiskelun kansainvälisyys on muuttunut ehkä eniten kaikista yliopiston kansainvälisyyden muodoista lyhyen ajan kuluessa. Perustutkinto-opiskelijoiden mahdollisuudet lähteä ulkomaille alkoivat parantua merkittävästi 1990-luvun vaihteessa vaihto-opiskelun yleistyessä. Ilmiö ei ole kokonaan uusi, mutta Hietalan (2003, 139) mukaan opiskelijavaihto oli kuitenkin olemattoman pientä vielä 1970-luvulla.

Kyllähän täällä tietysti on kansainvälisiä opiskelijoita aina liikkunut, muistuttaa Osmo Kiiskinen (OK12) ja hajanaisia muistoja Joensuussa opiskelleista ulkomaalaisista löytyy muiltakin. Esimerkiksi metsätieteissä isobritannialainen opiskelija suoritti 1980-luvulla

jopa maisterin tutkinnon, ja kehitysyhteistyöprojektien kautta Joensuuhun saapui nepalilaisia ja Afrikan valtioiden kansalaisia, joita opiskeli jonkin verran (PP1 ja PP21).

Erityyppisiä lyhytkestoisia opintovierailuja Joensuuhun on tehty aina, mutta niiden määrä ei ole ollut kovin suuri nykyiseen verrattuna (esim. AA52; OK12; RH51). Yliopistojen kansainvälisessä toiminnassa kotimaisia perustutkinto-opiskelijoita tai opiskelijavaihtoa ei vielä 1980-luvulla pidetty keskeisinä (SW12). Myöskään ulkomaalaisten opiskelijoiden saamiseksi maahan tai heidän asemaansa parantamista koskevaa koordinoituja toimia ei ennen 1990-luvun vaihdetta harjoitettu millään tavalla (Heiskanen ym. 1992, 35).

Jatko-opiskelijoiden liikkuminen ulkomaisiin yliopistoihin ja ulkomailta Joensuuhun sen sijaan ovat kuuluneet toimintaan ja lisääntyneet tasaisesti koko korkeakoulun ja yliopiston toiminnan ajan (IL29). Myös Joensuun yliopiston tiedepoliittisessa ohjelmassa vuodelta 1984 nuorten tutkijoiden ohella erityisesti jatko-opiskelijoiden kansainvälistymismahdollisuuksien parantamista pidetään tärkeänä (JoYTPO 1984, 9). Matemaattisluonnontieteellisen tiedekunnan laajasta kansainvälistymisestä myös tällä saralla kertoo, että vuoteen 2009 ulkomaalaiset olivat suorittaneet siellä enemmän tohtorintutkintoja, kuin missään muussa yliopiston tiedekunnassa (Ikonen 2009, 32).

Oman mainitsemisen arvoisen kansainvälisesti suuntautuneen opiskelijaryhmänsä yliopistossa muodostivat Savonlinnan kääntäjänkoulutuslaitoksen opiskelijat, joista suurin osa opiskeli jakson ulkomaisessa yliopistossa vielä tutkintoonsa pakollisena kuuluvan kieliharjoittelun lisäksi (JoYVK 1988, 18). Usein ulkomailla tapahtunut kieliharjoittelu on tietävästi koskenut myös muita yliopiston kieltenopiskelijoita.

Joensuuhun tulleista ulkomaisista opiskelijoista suurin osa on todennäköisimmin ollut kumppaniyliopistoista kuten Petroskoista, DDR:n Greifswaldista, Itä-Berliinin taloustieteellisestä yliopistosta sekä Viron Tartosta (KP18; KP20; KP34). Muita opiskelijavaihdon mahdollistaneita sopimuksia yliopistolla oli muun muassa Minnesota State Universityn kanssa. Metsätieteellisellä tiedekunnalla omansa Iowa State Universityn kanssa. (JYVK 1990, 45, 102.) Vuonna 1989 yliopistolla oli yhteensä 16 ulkomaalaista opiskelijaa suorittamassa tutkintoa. Vaikka määrä ei olekaan kovin suuri, oli hakijoiden määrä kuitenkin nousussa. Järjestäytyntä opiskelijavaihtoa Joensuussa alettiin ensimmäistä kertaa harjoitella pohjoismaisessa Nordplus-ohjelmassa, jossa solmittiin kuuden yliopiston välinen

aluesuunnittelun alaa koskenut sopimus. Ohjelman puitteissa ensimmäinen vaihto-opiskelija Joensuusta Uumajan yliopistoon matkasi syksyllä 1989. (OS5; JYVK 1990, 102.)

Aikansa harvinaisuus oli tutkintoaan Joensuuhun vuonna 1983 viimeistelemään tullut länsisaksalainen Stefan Werner, jota - - *käytiin melkein työhuoneen ovelta katsomassa, että minkälainen on ulkomainen opiskelija.* (JN3). Werner muistelee korkeakoulussa olleen tuolloin hänen lisäksi mahdollisesti pari muuta ulkomaista opiskelijaa (SW1). Werner itse päätyi Joensuuhun muiden kuin akateemisten syiden perusteella: kaupungin sijainti kartalla lupasi susia ja karhuja – toisin sanoen nuorta miestä viehättänyttä *maksimaalista eksotiikkaa* (SW7). Normaaliin opetukseen Wernerillä ei kieliongelman takia ollut mahdollista osallistua, mutta pieni laitos pystyi tarjoamaan tilat ja laitteet itsenäiseen työskentelyyn oman pro gradu -tutkielman parissa (SW10).

Merkittävä ero Joensuun yliopistoon tulleiden ulkomaisten opiskelijoiden kannalta verrattuna nykytilanteeseen oli, että kaikki opetus oli suomenkielistä. Kieltä osaamattomat eivät siis voineet osallistua kursseille normaalisti, vaan heille järjestettiin muuta opiskelua, kuten tentittävää kirjallisuutta ja yksilöllisesti räätälöityjä tehtäviä. (AA52; OS8; PP4; PP6; PP23; PP25.) Tästä voidaan päätellä, että ulkomaisten opiskelijoiden määrät ovat olleet pieniä, sillä kovin suuren joukon kohdalla erikoisjärjestelyt tuskin olisivat olleet mahdollisia.

Historian laitoksen Afrikka-tutkimusprojektin kautta yliopistoon saapui namibialaista opiskelijoita, joista yksi oli vuonna 1991 Joensuusta historiasta väitellyt Frieda-Nela Williams. Williams oli samalla yliopiston ensimmäinen kaikki opintonsa Joensuussa suorittanut ulkomaalainen tohtori (OK13; Ikonen 2006, 31). Kaikkien kohdalla opiskelu ei sujunut yhtä menestyksekkäästi kuin Williamsin: Opiskelijaelämän houkutukset olivat osalle opiskelijoista vastustamattomia. Yksi opiskelijoista oli jopa pakko lähettää aikaistetulle kotimatkalle. (OK13.) Hieman samankaltainen ilmiö havaittiin myös, kun Petroskoin yliopistosta saapui suomen kielen opiskelijoita opintovierailuille Joensuuhun 1980-luvulla. Ilkka Savijärven mukaan ensimmäisellä ulkomaanmatkallaan olevia venäläisopiskelijoita *kiinnostasi kaikki muu täällä Joensuussa kuin istuminen tuolla luennoilla.* Savijärvi kuitenkin myöntää, että oppimistakin kahden viikon mittaisilla vierailuilla toki tapahtui. (IS30.)

Ulkomaalaisten opiskelijoiden läsnäolo kursseilla on ollut myös opettajan mieleen. Aktiiviset vaihto-opiskelijat innostavat kursseilla esimerkiksi muuten hiljaisempia suomalaisiakin parempiin suorituksiin. Positiivinen palaute onnistuneesta kurssista on sekin useimmiten matalamman kynnyksen takana kuin kantaväestöllä. (SW47; SW55.)

6.1.3 Vierailijat

Monissa haastatteluissa mainitaan joensuulaisten tekemät ja Joensuuhun suuntautuneet erilaiset tutkijavierailut ja niihin liittyneet vierailuluennot perinteisenä osana kansainvälisyyttä (AA38; IS2; KP20; OK6). Vierailutoiminta ei näytä perustuneen tarkkaan säännöllisyyteen, mutta vastavuoroisuutta siinä vaikuttaa olleen ainakin jonkin verran. Esimerkiksi Simo Sepon vierailut luentoineen olivat Greifswaldissa monivuotinen perinne (SS7). Jussi Niemi muistelee, että yleisessä kielitieteessä 1970–1980-luvuilla kävi *yksi tai kaksi vierasmaalaista, yleensä pari vierailuluennon pitävää ihmistä lukuvuodessa*, jolloin määrään sai olla tyytyväinen. Muutaman viikon mittaisia pidempiä tutkijavierailuja hän ei muista laitoksella olleen lainkaan. (JN15.) Tyyli ja käytäntö Tampereen yliopistossa näyttävät olleen 1980-luvulla samansuuntaisia kuin Joensuussa. Henkilökohtaisten suhteiden perusteella saapuneita ulkomaalaisia vieraita kävi lähes kaikilla tutkijoilla. Myös siellä vierailut kestivät yleensä muutaman päivän, ja niiden ohjelmaan kuului tavallisesti luento. (Kaarninen ym. 2000, 365.)

Yksittäisiä esimerkkejä Joensuussa käyneistä tutkijavieraista ovat yhdysvaltalaisen Douglas J. Frederickin kolmen kuukauden mittainen vierailu metsätieteellisessä tiedekunnassa lukuvuonna 1985–1986, jonka aikana hän tutki puun ja turpeen energiakäyttöä ja suunnittelei yhteistyöprojekteja Suomen ja Yhdysvaltain välille, sekä Stanfordin yliopiston taidekasvatuksen professori Elliot W. Eisner, joka vietti Kari Tuunaisen vieraana Joensuussa kolme päivää luennoiden (JoYVK 1987, 63; Tuunainen SSJ 18/1984, 7–8). Joensuun yliopiston maantieteilijöillä puolestaan oli yhteistyötä greifswaldilaisten kollegoiden kanssa, joiden luona Heikki Vesajoki oli vastavierailulla vuonna 1984. Viikon kestänyt matka luentoineen sisälsi vielä paluumatkalla käynnin Berliinissä Humboldt-yliopiston maantieteellisenlaitokselle. (SSJ 20/1984, 5.)

Suurin osa Joensuuhun tulleista vierailijoista oli kotoisin Neuvostoliitosta ja DDR:stä (KP4), joihin myös Joensuusta tehtiin paljon vierailuja. Petroskoin yliopistossa suomen kielen vierailuluennoilla yleisöä riitti salin täydeltä, vaikkei paikalle saapuneiden vapaaehtoisuutta tai henkilökohtaista kiinnostusta aiheeseen oltu todennäköisesti aina tiedusteltukaan (IS18; IS20). Joitakin muitakin erikoisuuksia luennointiin Petroskoissa tuntuu liittyneen. Ilkka Savijärvi muistaa esimerkiksi piirtoheittimen käyttöön liittyneet ongelmat hyvin. Eräällä vierailulla hänen oli tarkoitus luennoida käyttäen apuna piirtoheitintä, kuten isäntien kanssa etukäteen oli sovittu. Kaikki ei kuitenkaan mennyt kuten piti: *sitten Kun tuli se tosipaikka, niin ei sitä ollutkaan ja syntyi aikamoinen hämmennys, että mitenkä nyt. Myönnettiin kyllä, että piirtoheitin on, mutta ei sitä nyt niin vaan käyttöön oteta. Syy ongelmaan jäi lopultakin epäselväksi.* (IS22.)

Yllättävien ongelmia Venäjän vierailuilla ilmaantui muillekin: *Oli hyvin tyypillistä, että asiat pitkittyi ja aiheutui yllätyksiä*, kertoo Rauno Hämäläinen. Näin kävi silläkin kertaa, kun hänen oli määrä esitelmöidä Petroskoissa holografiasta: Venäjää taitamattomana Hämäläinen valmisteli esitelmänsä materiaaleineen englanniksi, kun muutakaan tietoa ei tiedusteluista huolimatta tullut. Vasta hieman ennen luennon alkamista Hämäläisen pakeille ilmaantui tulkki, joka ilmoitti esityskielen olevankin suomi, mistä luonnollisesti aiheutui luennoitsijalle viime hetken päänvaivaa. (RH27.)

Joensuuhun tulleiden vieraiden hyvinvoinnista huolehtimisen koettiin olevan oleellinen osa isännän velvollisuuksia: *Ei se oo, että sanotaan, että lentokentältä pääsee taksilla tai bussilla Kimmeliin, mee sinne ja sitten seuraavana päivänä kymmeneltä tuut yliopistolle, ei hitto vie.* Tapahtumien pääpuhujia on pidetty erityisen hyvänä ajeluttamalla heitä kuuntelemaan runonlaulantaa Ilomantsiin ja huolehtimalla heille kylmää juotavaa valmiiksi vierashuoneen jääkaappeihin. (JN80.) Henkilökohtainen panostus ulkomaanvieraiden Joensuun vierailuiden onnistumisen varmistamiseksi oli tärkeää varsinkin siksi, ettei yliopistolla itsellään olisi ollut varaa järjestää sellaista kohtelua, kuin minkä sen henkilökunta oli valmis omasta pussistaan maksamaan ja omalla ajallaan järjestämään. Muusa ja Ilkka Savijärven mukaan kyseessä oli kuitenkin pienen kaupungin pienen yliopiston opettajakunnalle leimallinen ja luonnollinen tapa toimia. (IS103; MS99; MS106.)

6.1.4 Hallinnon kansainvälinen toiminta

Hallinnolla tarkoitetaan tässä yhteydessä korkeakoulun ja yliopiston keskushallinnossa toimineita virkamiehiä, jotka eivät kuuluneet opetus- ja tutkimushenkilökuntaan. Myös heillä oli kansainvälistä toimintaa omalla tahollaan. Hallinnon toimintaa tuovat puheessaan esiin koko tutkimuksen aikarajauksen ajan korkeakoulun sihteerinä ja vuodesta 1978 hallintopäällikkönä työskennellyt Matti Halonen, rehtorit Heikki Kirkinen (kausi 1971–1981) ja Kyösti Pulliainen (kausi 1984–1990) sekä vuonna 1990 yliopistossa työt aloittanut kansainvälisten asiain sihteerinä Outi Savonlahti. Hallinnolliseen toimintaan ovat osallistuneet myös vararehtorin tehtäviä lukuisien kausia hoitaneet Ilpo Laine ja Rauno Härkönen. (vuosiluvut: haastateltavat ja Nevala 2009, 548–549.) Rehtorit ja vararehtorit edustavat hallinnon lisäksi toisaalta vahvasti myös tieteenalaansa ja oppiaineitaan, ja heidän puheensa sisältääkin kerrontaa molemmista näkökulmista. Kerronnassa nämä jaksot kuitenkin pääasiassa erottuvat toisistaan selvästi.

Vastuulliseksi hallinnon kansainvälisen toiminnan käynnistäjäksi ilmoittautuu Kyösti Pulliainen, joka vastavalittuna rehtorina vuonna 1984 sai OECD:lta kutsun uusien rehtoreiden koulutustilaisuuteen Skotlantiin. Tästä voidaan katsoa alkaneen hallinnon aktiivisen kansainvälistymisen ympäristössä. Hallinnon kansainvälinen toiminta oli etupäässä virallisten suhteiden avaamista ulkomaisten yliopistojen kanssa, oman yliopiston viemistä mukaan kansainvälisiin verkostoihin ja ohjelmiin sekä toimintaa kansainvälisissä järjestöissä. Tärkeää on ollut myös kansainvälisen korkeakoulutuksen virtausten havainnointi ja yliopiston pitäminen mukana kehityksessä. (KP24; KP28; MH27.) Merkittävä yliopistohallintoon kansainvälistä näkökulmaa aktiivisesti tuonut henkilö oli myös erikoissuunnittelijana 1980-luvulla työskennellyt Seppo Hölttä (MH27).

1980-luvun puolivälin jälkeen yliopiston edustajat, muiden muassa hallintojohtaja Matti Halonen, olivat läsnä korkeakoulutusjärjestöjen IAU:n ja IMUA:n⁵ kokouksissa Yhdysvalloissa, osallistuivat pohjoismaisten NUAS⁶:n seminaariin Reykjavikissa ja Nordplus-ohjelman työryhmäkokouksiin. Länsi-Saksassa käytiin esitelmöimässä yliopistojen hallintoväelle Joensuun yliopiston tulosjohtamisuudistuksista. Henkilökuntavaihtoa Montanaan

⁵ International Meeting of University Administrators (IMUA 2012)

⁶ Det Nordiska Universitetsadministratörssamarbetet (NUAS 2012)

yliopiston kanssa tehtiin 1990-luvun alusta lähtien, ja työvoimaministeriön välittämiä kesäharjoittelijoita Kanadasta ja Alankomaista oli Joensuun yliopistolla jo 1980-luvulla. Hallinnon virkamiesten vastuulla on monesti ollut myös pr-henkinen toiminta, kuten virallisten ryhmien vierailuiden isännöinti Joensuussa, mikä on saattanut tarkoittaa esimerkiksi retkiä Ruunaan koskille Lieksaan tai kampuskierrosten ja saunailtojen järjestämistä. Joensuun ja Kuopion yliopistot myös isännöivät NUAS:n vuoden 1987 kokousta. (KP44; KP57; MH24; Halonen 2010.)

Matti Halonen näkee roolijaon tiedekuntien ja hallinnon välillä kansainvälisessä toiminnassa olleen kuitenkin selkeä. Hänen mielestään hallinnon kansainvälistyminen ei ollut itsetarkoitus. Tärkein tehtävä oli luoda edellytyksiä *tälle oikealle, varsinaiselle* tutkimuksen ja opetuksen kansainvälistymiselle. (MH29.) Esimerkiksi yhteistyö-sopimuksista neuvottelu ulkomaisten yliopistojen kanssa kuului hallinnon edustajien toimenkuvaan. Vuonna 1984 solmittu yhteistyösopimus Greifswaldin yliopiston kanssa vaati pitkän pohjustuksen: rehtori Kirkinen vieraili DDR:ssä ensimmäisen kerran 1976, ja varsinaista yhteistyösopimusta edeltänyt sopimus tieteellisestä yhteistyöstä allekirjoitettiin 1981. (SSJ 17/1984, 1–2.) Lähestyttäessä 1990-lukua hallinnon rooli kasvaa, kun instituutioiden ja verkostojen keskinäinen yhteistyö esimerkiksi pohjoismaisen vaihto-ohjelma Nordplus:n muodossa tiivistyy (OS9). Joensuu kävi asian tiimoilta neuvotteluja Uumajan yliopiston kanssa siitä, kuinka niiden välistä yhteistyötä laajennetaan (SSJ 3/1988, 5).

6.2 Henkilösuhteet

Tutkimus- ja opetushenkilökunnan omat kansainväliset kontaktit mainitaan lähes jokaisessa haastattelussa, ja niitä voidaankin pitää yleisimpänä kansainvälisyyden muotona korkeakoulussa ja yliopistossa. Henkilökohtaisen yhteydenpidon merkitys korostui etenkin toiminnan alkuvaiheessa, jolloin muu kansainvälinen toiminta oli vielä vähäistä. Kansainvälisiä suhteita luotiin ja ylläpidettiin ilman erillistä kehotusta. Useimmille, kansainvälinen yhteydenpito vaikuttaa olleen luonnollinen asia.

6.2.1 Henkilökohtaisten suhteiden syntyminen

Kansainvälisten yhteyksien synnylle näyttää olevan tavanomaista monella tapaa ennustamattomuus ja suunnittelemattomuus. Tarkkaa kaavaa, jonka mukaan kansainväliset yhteydet saavat alkunsa, ei ole olemassa. Tiiviiksi kehittyneen kansainvälisen yhteydenpidon takaa löytyy usein yksittäinen henkilökohtainen kontakti, josta kaikki on saanut alkunsa. Pääasiassa henkilökohtaiset kontaktit ovat tutkijoiden kansainvälisyyttä, mutta koskevat myös hallintoa ja virallisia suhteita.

Tutkijoiden välinen kansainvälinen yhteistyö ei selvästikään käynnisty käskemällä vaan tapauskohtaisesti, yksilöllisillä tavoillaan. Huolellisen suunnitelmallisuuden sijalla prosessissa on monesti iso annos sattumaa, uskallusta ja riskinottoa: - - *täytyy sanoa, kuten Marie Curie sanoi, että onni potkii uteliasta mieltä, eli kannattaa olla haromassa... Siis mä oon aina hypänny kaikennäköisiin veneisiin ja yleensä ollut mukana viimeiseen asti*, pohtii Jussi Niemi ja muistelee samaan hengenvetoon, kuinka eräs tutkimusprojekti sai alkunsa tupakkatauolla berliiniläisen tutkijakollegan kanssa: - - *se kysyi, että olisinko mä kiinnostunut tämmösestä.* (JN43.)

Suotuisat olosuhteet ja sattuma voivat johdattaa henkilöt yhteistyön alkupisteeseen, mutta alkusysäyksen jälkeen tarvitaan silti paljon muutakin. Kansainvälistä tiedeyhteistyötäkään ei kannata harrastaa sen itsensä takia, eivätkä todelliset suhteet synny käskystä. Ilpo Laine summaa: *Ei kansainvälisyys pitkän päälle voi oikein toimia, jos ei siellä ole aihekohtaisen tason kunnolliset kontaktit olemassa.* Laineen mukaan riittävä tieteellinen ja koulutuksellinen perusta ovat välttämättömiä kansainvälisten suhteiden menestykselle. (IL8; IL10.) Ainakaan tuloksetkaasti ei siis voi ryhtyä yhteistyöhön kenen tahansa ulkomaalaisen kanssa, vaan toimiva perusta syntyy aina paitsi toimivasta henkilökohtaisesta suhteesta niin myös yhteisistä tutkimusintresseistä.

Henkilökohtaisen tapaamisen ja tutustumisen merkitys kansainvälisen tieteellisen yhteistyön perusedellytyksenä tuo esiin Ari Antikainen: *Tutkijoiden suhde ja sen päätyminen johonkin julkaisuun tai tieteelliseen yhteistyöhön, ei se ilman niiden ihmisten kasvokkaista tapaamista juurikaan synny.* (AA55). Erilaisten konferenssien, kongressien ja tapaamisten merkitys tiedeyhteisön kansainvälisinä kohtaamispaikkoina, joissa kontakteja luodaan, tulee myös selväksi. Tapaamisissa eri maista olevilla tutkijoilla on mahdollisuus viettää

aikaa yhdessä, keskustella ryhmissä ja tutustua paitsi toistensa tutkimusaiheisiin ja -intresseihin, myös toisiinsa persoonina (SS52). Myös epävirallisempi ohjelma, kuten tauot ja illanvietot, tarjoavat mahdollisuuksia tunnustella henkilökemioiden tasolla yhteistyön mahdollisuuksia: *Monethan sanovat, että tärkeintä konferensseissa ei ole esitelmät vaan iltatilaisuudet ja kahvitauot, kun pääsee vapaasti puhumaan* (SW61). Kokonaisvaltaisen tutustumiskokemuksen jälkeen käsitys siitä - - *voiks ton jengiin lähteä*, on parhaassa tapauksessa syntynyt. Toisin sanoen osapuolille on selvää, kiinnostaako jatko-yhteistyö. (SS52.)

Varsinkin kansainvälisen toiminnan konkarit muistavat korostaa henkilökohtaisen kohtaamisen merkitystä suhteiden synnylle (esim. MH32). Simo Sepon mielestä tutkimuskontaktit eivät voi syntyä *pelkästään nettiruutua tuijottamalla*, vaan siihen vaaditaan kohtaamisia elävässä elämässä (SS52). Sukupolvien välinen ero on tosin saattanut muuttaa suhtautumista nettiruutuihin positiivisemmaksi, sillä Stefan Werner kertoo löytäneensä ensimmäisen tärkeän ulkomaisen tutkimuskumppaninsa jo 1980-luvulla alansa ensimmäisiin kuuluneen verkkolehden kautta (SW37). Wernerin tapaus lienee kuitenkin varsin poikkeuksellinen.

Tietoverkkojen suomista uusista mahdollisuuksista huolimatta voidaan tutkimussuhteiden syntymistä vielä nyky maailmassakin edesauttaa perinteisin keinoin. Yksi mahdollisuus on järjestää potentiaaliset henkilöt oleskelemaan yhtä aikaa otollisiin olosuhteisiin. Sellaiset löytyvät esimerkiksi yliopiston Ilomantsissa sijaitsevalta Mekrijärven tutkimusasemalta, jonne viedään monesti kansainvälisiä vieraita ja jossa muun muassa järjestetään kesäkouluja. Tutkimusaseman hyviä puolia on, ettei sieltä *helposti pääse karkaamaan*. Jatkuva yhdessäolo rauhallisessa paikassa luonnon keskellä, parhaimmillaan kellon ympäri kyllä osoittaa, onko yhteistyölle oikeita perusteita. (IL31.)

6.2.2 Kansainvälisyyden edelläkävijät

80-luvulla se siten vilkastui, kun se ei ollut tavallaan enää niin yhdestä henkilöstä kiinni. (IL14).

Korkeakoulun kansainvälisyydestä kantoivat vastuun pitkään yksittäiset aktiiviset henkilöt. He nousevat yliopiston historiassa esiin edelläkävijöinä, jotka edistivät työllään koko korkeakoulun kansainvälistä kehitystä. Henkilökuntaa oli vielä tuolloin vähän, minkä lisäksi

se oli pääsääntöisesti virkavuosiltaan nuorta. Monilla kansainvälistä kokemusta ei vielä ollut ehtinyt kertyä. Tämä oli tilanne myös matematiikan osastolla: pienen laitoksen työntekijät johtaja Ilpo Laineen ja apulaisprofessori Tuomas Sorvalin lisäksi olivat nuoria, joilla ei voinutkaan olla kansainvälistä taustaa olemassa (IL14). Henkilökunnan kokeneempi kaarti oli ehtinyt urallaan jo luoda kontakteja ulkomaille esimerkiksi aikaisemmissa yliopistoissa, joista he Joensuun korkeakoulun palvelukseen olivat siirtyneet. Luonnontieteissä kansainvälisten suhteiden kehittämisen alkuun päästiin jatkamalla olemassa olleiden vanhojen yhteyksien ylläpitoa. (RH2.) Ilkka Savijärvi puolestaan jatkoi Joensuuhun tultuaan yhteydenpitoa Jyväskylän yliopistossa hankittuihin kontakteihinsa Unkarissa (IS108).

Niillä korkeakoulun työntekijöillä, joilla ei palvelukseen tullessaan vielä ollut valmiita verkostoja ulkomaille, saattoi kuitenkin olla taustallaan monenlaisia muita kansainvälisiä kokemuksia. Haastatelluista Simo Seppo ja Jussi Niemi kertovat matkoista, kielikursseista ja opiskeluaikaisista vaikutteista asioina, joilla on ollut vaikutusta suhtautumiseen kansainvälistymistä kohtaan. Seppo kuvailee vuonna 1968 käymäänsä kielikurssia Nizzassa ja Brysselissä kokemukseksi, joka vaikutti häneen vahvasti. 53:a eri kansalaisuutta edustaneen osanottajakunnan parissa Seppo tutustui uusiin aatteisiin ja ideoihin. (SS1 ja SS2.) Oman kansainvälistä taustansa ja erityisesti Yhdysvaltoihin suuntautuneen kiinnostuksensa Jussi Niemi sanoo olevan peräisin opiskeluajoilta Turun yliopistosta, jonka fonetiikan laitos ja naapuriyliopisto Åbo Akademin englannin kielen laitos olivat Suomessa uuden yhdysvaltalaisen lingvistiikan tutkimuksen kanavia, joissa *hyppäs jenkkiä ja jenkkiä, jatkuvasti* (JN17). Tämän lisäksi Niemi (JN23) kertoo suhtautuneensa opiskeluaikanaan ihailleen Yhdysvaltoihin, jolloin hän myös teki kuukausia kestäneen bussimatkan ympäri USA:ta.

Kansainvälinen työ- tai opiskeluhistoria, matkat tai muut kokemukset ovat varmasti tuoneet sellaista henkistä pääomaa ja ajattelupohjaa, joka on edistänyt kansainvälistä suuntautumista myöhemmin työuralla. Henkilökohtaisten mieltymysten vaikutuksen yliopiston kansainvälisiin suhteisiin myöntää myös Heikki Kirkinen, jolla oli vahvat siteet Ranskaan: *Minun osaltanihan on ollut aina vähän Ranskaan päin kallellaan*. Mieltymyksensä Ranskaan Kirkinen sanoo alkaneen jo kouluaikoina ranskan tunneilta ja jatkuneen Robespierreä käsitelleellä pro gradu -tutkielmalla yliopistossa. (HK24.) Lisäksi ennen tuloaan Joensuuhun Kirkinen oli ehtinyt olemaan vierailevana opettajana Sorbonnen yliopistossa Pariisissa vuonna 1968 (SS1). Yhdeksi Kirkinen monista ansioista korkeakoulun ja yliopiston kansainvälisten suhteiden kehittäjänä lasketaankin hedelmälliset suhteet Ranskaan. Yliopisto-

han solmi yhteistyösopimuksen Caenin yliopiston kanssa 1990-luvun alussa (Nevala 2009, 384).

Kansainvälisen toiminnan ensimmäisenä avainhenkilönä monet haastatelluista nostavat esiin juuri Heikki Kirkisen, jonka vuonna 1972 alkaneeseen aikaan korkeakoulun rehtorina yhdistyvät ensimmäiset merkit suunnitelmallisesta kansainvälisyydestä. Hänen vaikutuksensa ideoijana sanotaan olleen *melkoinen* (RH2). Kirkinen piti kansainvälistymisen edistämistä tärkeänä, mikä näkyi muutoksena suhtautumisessa kansainvälisiin asioihin hänen tultuaan korkeakoulun johtoon (SS1). Kirkinen oli aktiivinen hahmo monilla korkeakoulun kehittämisen alueilla, niin myös kansainvälisyyden suhteen. Rehtorin hyvien ihmissuhdetaitojen ja kielitaidon merkitys esimerkiksi Petroskoin yliopiston kanssa solmitus yhteistyösopimuksen aikaansaamiseksi oli tärkeää:

Hänhän oli venäjänkielentaitoinen, niin se sujui helposti. Siellähän oli tämä rehtori Shumilov, joka usein vieraili täällä, ja Heikki Kirkinen ja useat muut taas vastavasti vierailivat siellä. Nimenomaan siis rehtorit, se oli hyvin merkillepantavaa. He oli kai lähes ystäviä sitten. (MH3.)

Rehtoreilla on ollut virkansa puolesta erityinen asema ja mahdollisuudet kansainvälisyyden edistämiseksi. Sopimusten solmimisen ja suhteiden luomisen eteen he tekivät töitä pitkälti oman persoonansa avulla. (OS42.) Heikki Kirkisen lisäksi tutkimusjakson rehtoreista myös Kyösti Pulliaista pidetään aktiivisena kansainvälistymisen edistäjänä. Pulliaisen panos ilmeni erityisesti yliopiston hallinnon kansainvälistämisessä, minkä hallintopäällikkönä toiminut Matti Halonen sai todeta, kun 1984 valittu uusi rehtori patisteli totutusta poiketen *myös muuta kuin opettaja- ja tutkimushenkilökuntaa - - tähän kansainvälisyyteen.* (MH24).

Pulliaisen kahta, vuoteen 1990 kestänyttä rehtorikautta pidetään uudistusten aikana, jolloin myös kansainvälisen korkeakoulupolitiikan vaikutteet alkoivat näkyä aiempaa selvemmin Joensuun yliopiston toiminnassa (KP24; Nevala 2009, 359–360). Myös Sanansaattaja Joensuusta -lehdissä julkaistuista Pulliaisen pitämistä lukuvuoden avajaispuheista voidaan huomata, kuinka voimakkaasti hän korostaa kansainvälistymisen merkitystä yliopistolle. Myös aihepiiriä koskevien artikkeleiden määrä näyttää vuosikymmenen puolivälin jälkeen selvästi nousevan. (esim. SSJ 14b/1984, 3; SSJ 17b/1987; SSJ 11/1988.)

Huomionarvoista on sekin, että monet tutkijoista ovat jo melko pian korkeakoulun aloittamisen jälkeen lähteneet ulkomailla tutkimusasioissa. Ilpo Laine vietti puoli vuotta Romaniassa 1972, mitä Laine itse pitää merkittävänä jaksena omalle kansainväliselle kehitykselle. Laine kertoo tuolloin luotujen suhteiden vaikuttaneen hänen työhönsä aivan viime vuosiin saakka. (IL35; IL123.) Myös Osmo Kiiskinen lähti Yhdysvaltoihin tutkimusasioissa jo 1972 (Nevala 2009, 247) ja Simo Seppo akatemiattutkijaksi DDR:ään. (SS8). Jussi Niemi vietti kauden Fulbright-stipendiaattina Yhdysvalloissa 1978 oltuaan vasta vuoden Joensuun yliopistossa (JN60). Matti Halonen puolestaan luettelee useita tutkijoita, jotka oleskelivat ASLA-Fulbright -stipendien tai muiden järjestelyjen kautta arvostetuissa yhdysvaltalaisissa yliopistoissa, kuten Stanfordissa Kaliforniassa: *Heidän avullaan sitten näitä yhteyksiäkin syntyi*, kuvaa Halonen maailmalla liikkuneiden tutkijoiden merkitystä yliopiston kansainvälisten suhteiden kehitykselle (MH29).

Suurimman roolin kansainvälisten suhteiden kehittämisessä nähtiin yliopiston virallisellakin taholla olevan juuri tutkijoilla (JoYTPO 1984, 8). Heihin kohdistetut odotukset eivät ilmeisesti olleet turhia. Rauno Hämäläisen mukaan fysiikan laitoksen nuoren polven maisterit olivat innokkaita kansainvälistymään. Kansainvälisyyden koettiin itsestään selvästi kuuluvan kehittymiseen tieteellisellä uralla ja sitä *vaatimalla vaadittiin* osaksi jatkokoulutusta (RH28). *Höyrypäillä*, eli motivoituneilla, ahkerilla ja pitkälle tähänneillä tutkijoilla olikin merkittävä osuus laitoksen ulkomaankontaktien hyvään kehittymiseen. (SSJ 19/1986, 2).

Yhteyksien luomisen lisäksi kansainvälisesti aktiiviset henkilöt toivat maailmalta mukanaan kotiyliopistoaan uudistaneita vaikutteita. Esimerkkeinä mainittakoon Kari Tuunainen ja Annika Takala. Takalan kohdalla tämä näkyi hänen oppilaidensa tutkimusaiheissa, kun taas Tuunainen alkoi USA:n vierailulta palattuaan ajaa henkilökohtaisten tietokoneiden käyttöönottoa kasvatustieteiden tiedekunnassa ennen niiden yleistymistä muualla. (SS37.)

Laineen, Hämäläisen tai Niemen kaltaisten kansainvälisesti kokeneiden henkilöiden palkkaaminen oppiaineosastojen johtoon ja muihin keskeisiin virkoihin on ollut eduksi koko korkeakoulun kansainvälistymiselle. Heidän jo olemassa olleista kansainvälisistä suhteistaan oli hyötyä nuoren organisaation kansainvälisyyden alkuvaiheessa, sillä niiden ansiosta liikkeelle ei tarvinnut lähteä aivan nollatilanteesta. Korkeakoulun oman kansainvälisen tradition puuttuessa on ollut jotakin valmista, jonka päälle rakentaa jatkoa. Ilpo Laine

muistuttaa, kuinka koko suomalaista tiedettä tunnetuksi tehneet *vanhat herrat*, kuten matemaatikot Rolf Nevanlinna ja akateemikko Olli Lehto, ovat olleet aloittamassa ketjua, jonka jatkoksi uudet sukupolvet solmivat omia lenkkejään. Vanhempi sukupolvi auttoi työllään nuoremman alkuun, mutta vanhoilla suhteilla ei voi ratsastaa loputtomasti. Laineen mielestä kansainvälistyminen on ollut myös vastuun kantamista uudistumisesta: *Mä oon nähny sen sitten omana tehtävänä, koettanut omia oppilaita ja nuorempia kollegoja tässä suhteessa auttaa sen minkä oon pystyny.* (IL39 ja IL41.) Suhtautumiseen on vaikuttanut myös kokemus siitä, kuinka turhauttavaa kansainvälistymisestä piittaamattoman opettajan oppilaana oleminen voi olla. Opettajan tehtävä on myös oppilaansa kansainvälisten pyrkimysten tukeminen. (IL43.)

Hyvien henkilökohtaisten suhteiden avulla on saatu aikaan asioita, jotka muuten olisivat olleet vaikeampia järjestää. Hyvänä esimerkkinä ovat matematiikan laitoksen järjestämät kansainväliset tohtoriopiskelijoiden kesäkoulut, joissa opettaneiden maailmalaaajuistekin tunnettujen matemaatikkojen saamisessa paikalle oli Ilpo Laineen mukaan iso merkitys henkilökohtaisilla suhteilla (IL61; IL63). Rauno Hämäläinen (RH24) puolestaan kertoo järjestelleensä suhteillaan itselleen ja laitoksen välle paikkoja Ruotsissa järjestetyille teollisille kursseille.

Euroopassa yliopistojen institutionaalinen kansainvälisyys toisen maailmansodan jälkeen kehittyi etupäässä yliopistojen johtohenkilöiden aloitteellisuuden varassa (Barblan 2002, 40–41). Tässä suhteessa Joensuussa on edetty samansuuntaisesti. Rehtorien lisäksi johtohahmoja ovat olleet kuitenkin muutkin taustaltaan ja ajatuksiltaan kansainväliset henkilöt professoreista tutkijoihin, joiden aloitteellisuudella on ollut merkittävää rooli yhteistyön kehityksessä. Erityyppiseen kansainväliseen toimintaan osallistuneiden henkilökunnan jäsenten joukko on ollut kirjava, millä on oletettavasti ollut positiivinen vaikutus koko korkeakoulun ja yliopiston kansainvälisten suhteiden ja kompetenssin kehitykseen. Ilman asiaa omalla työllään edistäneitä henkilöitä ei Joensuun yliopisto luultavasti olisi saavuttanut sitä paikkaa tiedeyhteisössä, jossa se nykyään on.

1990-luvun aikana tapahtunut voimakas kansainvälistymiskehitys ei enää kuulu tutkimuksen aikarajaukseen, mutta vaiheen näkyvimpiä hahmoja oli kansainvälisten asiain sihteeri (myöh. päällikkö) Outi Savonlahti, jonka ison roolin koko yliopiston kansainvälisyyden edistäjänä mainitsevat monet haastatelluista. Esimerkiksi Matti Halonen (MH7) sanoo hä-

nen varmasti tehneen asian eteen *enemmän kuin keskiverto virkamies* (ks. myös KP40; SW65).

6.3 Yhteydenpidon keinot

Yhteydenpidon keinot ulkomaisiin yhteistyökumppaneihin nousevat yhdeksi teemaksi haastatteluaineistossa. Tavanomaisempia kansainvälisen kommunikoinnin tapoja paikanpäälle matkustamisen ohella olivat pitkään perinteiset kirjeenvaihto ja puhelin. Viimeksi mainittu oli kankeudestaan huolimatta asioiden nopean hoitamisen mahdollistanut väline. Esimerkiksi Ippo Laineella ei ollut muuta keinoa nopeaa julkaisua vaatineen tutkimusartikkelin viimeistelyyn kuin soitella pitkiä puheluita USA:sta Suomeen tutkimuspaperit pöydällä molemmissa päissä (IL75). Soittaminen Joensuusta ulkomaille taas ei välttämättä ollut aivan yksinkertaista, sillä ulkomaanpuhelu oikeuksia ei ollut annettu kaikille. Taloustoimistossa oltiin lisäksi tarkkoina, jos kalliita ulkomaanpuheluita näytti kertyvän liikaa. *Se oli niin ihmeellistä, että joku soittaa ulkomaille.* (JN90).

Tutkimusjaksolle ajoittuu tietoliikenneyhteyksien voimakkaan kehityksen alku, joka on perinpohjaisesti muuttanut ihmisten välistä viestintää. Faksin yleistymisen 1980-luvulla sai kirjeiden lähettämisen tuntumaan hitaalta (JN88), mutta oli vasta esimakua tulevasta. *Nykyajan siunaus ja kirous*, kuvaa Ippo Laine sähköpostin ja internetin käyttöönoton vaikutuksia työhön. Reaaliaikaisten yhteydenpitomenetelmien on yhtäältä koettu helpottaneen ja tehostaneen kansainvälisten suhteiden hoitamista, mutta toisaalta vaatimukset välittömästä vastaamisesta ovat rasite. *Ennen vanhaan riitti kun vastasi kahdessa viikossa. Nyt pitää vastata iltapäivällä, tai mieluummin heti*, kuvailee Laine viestinvaihdon hektistä tahtia. (IL70.) Internetin siunausten puolelle voidaan kuitenkin laskea ainakin nopeutunut ja halventunut tiedonhankinta (Hakala ym. 2003, 147).

Fyysisen tapaamisen ensisijainen merkitys kansainvälisten suhteiden synnyn ja kehityksen kannalta korostuu aineistossa samalla kun sähköposti, videoneuvottelut ja muut sähköisen yhteydenpidon muodot koetaan hyödyllisyydestään huolimatta osin negatiivisina, suhteen henkilökohtaisuutta haittaavina (esim. IL31; SS52). Jonkinlainen sukupolvien välinen kiihkyminen tässä suhteessa on mahdollisesti olemassa. Informanteista nuorimman, Stefan Wernerin työhön tietoverkoissa liikkuminen kuului jo aikaisessa vaiheessa. Werner (SW37) kertoo

löytäneensä ensimmäisen tärkeän yhteistyökumppaninsa yhdestä varhaisista verkkolehdistä vuonna 1986. Oli henkilökohtainen suhtautuminen tietotekniikkaan ihmistenvälisissä suhteissa mikä hyvänsä, voidaan sanoa, että tietoverkot ovat lisänneet mahdollisuuksia kansainvälisten yhteistyön käynnistymiseen, vaikkei koko suhde niiden varassa voisikaan toimia. Joensuun yliopisto on ollut mukana informaatioteknisessä kehityksessä kansainvälistikin verrattuna hyvissä ajoin:

Siellä Länsi-Berliinissä kukaan ei ollut kuullutkaan vielä sähköpostista ja täällä meillä oli tämä alkuperäinen Funet-verkko⁷, ihan vain yliopistojen välinen verkko. Ja kaikilla oli näitä Digital-Vax -koneita, joiden välillä toimi sellainen yhteydenpilotprotokolla, jolla sai lähetettyä, aluksi vain Suomen sisäpuolella, mutta pian ulkopuolellekin, sähköpostia. Minä lähetin jo silloin -84, -85 ensimmäisen sähköpostin. Mä kysyin kavereilta ja kollegoilta Saksasta, joko teillä on sähköposti: "Sähköposti? Mikä se semmonen on?" Siis se oli todella vaikuttavaa. (SW34.)

Kyösti Pulliainen (SSJ 14b/1984, 3) oli maininnut ”satelliittiviestinnän” mahdollisuudet yliopiston syrjäisyyden haittapuolien vähentämisessä jo ensimmäisessä avajaispuheessaan rehtorina, kun taas toinen kirjoittaja Sanansaattaja Joensuusta -lehdessä (18/1988, 16–18) pyrki vakuuttamaan tutkijat parantuneista mahdollisuuksista osallistua ajankohtaisiin kansainvälisiin keskusteluihin ja tutkia tietokantoja huomauttamalla, että tietoverkoissa viestinvälitys maapallon toiselle puolelle käy yhtä nopeasti, kuin ”naapuripöytään huutelu Joekelassa tai Teatteriravintolassa.”

Internet on monella tavalla helpottanut maailmalla liikkuvan yliopistolaisen elämää entiseen verrattuna. Esimerkiksi Jussi Niemi joutui Minneapolisissa Yhdysvalloissa matkatesaan ennen kokemattoman törkyiseen hotellihuoneeseen henkilökunnan lupauksen osoittautuessa vääriksi. (JN90) - - *Se oli kyllä siis hieno kokemus!* muistelee Niemi (JN90) nyt yötä huumoruiskuja ja tyhjiä viinapulloja vilisseessä hotellissa. Näitäkään hienoja muistoja ei kuitenkaan olisi päässyt syntymään, mikäli kaiken olisi voinut tarkistaa etukäteen hotellin internetsivuilta. Voidaan pohtia, onko epävarmuuden ja sattumanvaraisuuden vähenemisen myötä jotain myös kadotettu kansainvälisen vuorovaikutuksen aitoudesta, kun esimerkiksi ulkomaalaisten tutkijoiden taustatietojen selvittäminen onnistuu nykyään hetkessä (SW63). Paavo Pelkonen muistelee ulkomaille lähtemisen tältä osin olleen lähtökohdiltaan erilaista 1980-luvulla, sillä mielikuva uudesta yhteistyökumppanista syntyi vasta ensitapaamisella.

⁷ Finnish University Network. Joensuu liittyi verkkoon vuonna 1984 (JoYVK 1985, 3).

Siihen aikaan kun ei pystynyt edes googlaamaan, että mikä on tämä taikka tuo yliopisto, selittää Pelkonen eroa nykypäivään. Se ihminen on siinä sitten se, joka ratkaisee ihan tasan tarkkaan, Pelkonen jatkaa. (PP72.)

Raskaudestaan huolimatta matkustaminen ulkomaille oli monesti välttämätöntä, sillä kaikkia asioita ei voinut muilla keinoin hoitaa, eikä tiedemaailman keskus ymmärrettävästi sijaitse Pohjois-Karjalassa. Joensuun maantieteellinen sijainti ei ainakaan ole helpottanut asiaa matkustavaisten kannalta, vaikka asiaan positiivisesti yrittäisikin suhtautua: *Mä oon aina toivotannut tai toivotin ennen itseäni tyynnyttellen, että Helsingistä on yhtä pitkä matka New Yorkiin kuin Joensuusta tai päinvastoin, mutta kyllä se nyt eri asia on. Että tää on pussinperä. (JN88.)*

Lentomatkustamisen kalleudesta huolimatta lentokentän ja -yhteyksien olemassaoloa pidetään erittäin tärkeänä. Lentoyhteyksien arvoa yliopistolle on arvioitava laajemmin kuin pelkän nopean pois pääsemisen mahdollistajana. Joensuuhun saapuville ulkomaisille vieraille ja delegaatioille lentoyhteydellä on merkitystä. Psykologinen vaikutus monille kaupungissa asuville lienee myös melkoinen. Joensuun sijaintiin liittyvä *periferiahaittapuoli* on helpommin kestävässä, kun on tiedossa mahdollisuus nousta lentokoneeseen (SW34).

Oulun yliopistossa tilanne oli verrattavissa Joensuuhun. Matkustaminen oli kallista ja resurssipulan vaivatessa muutenkin se rajoitti ulkomaanvierailuiden tekemistä. Pitkät etäisyydet ja kehittymättömät liikenneyhteydet vaikeuttivat oululaisten mahdollisuuksia saada ulkomaisia tutkijoita vierailuille sekä heikensivät omia matkustusmahdollisuuksia. (Salo & Lackman 1998, 161.) Joensuun korkeakoulun voi hyvin ajatella kärsineen Oulun kanssa samassa tavalla fyysistä yhteydenpitoa vaikeuttaneesta syrjäisestä sijainnistaan. Maailmanlaajuisesti lentoliikenne itsessään on ollut kehittynyttä ja joustavaa jo menneiden vuosikymmenien aikana, eikä sen ole koettu rajoittaneen liikkumista (KP36; PP31).

7 KANSAINVÄLISTEN SUHTEIDEN SUUNNAT

Kansainväliset suhteiden maantieteellinen suuntautuminen Joensuun korkeakoulussa ja yliopistossa on tapahtunut karkeasti jaettuna kahdella tavalla. Yhtäällä henkilökohtaisten yhteyksien suuntautumista ovat ohjanneet tutkijoiden ja opettajien omat. Toisaalta yliopisto instituutiona on solminut virallisia yhteistyösopimuksia ulkomaisten yliopistojen kanssa. Omat havaintoni tukevat Nevalan (2009, 380) näkemystä siitä, että virallinen kansainvälinen toiminta alkoi suhteiden solmimisella Neuvostoliittoon ja laajeni sen jälkeen länsi- ja Pohjoismaihin sekä muihin sosialistisiin maihin. Kuten Nevalakin (mp.) toteaa, oli sopimukseen perustunut yhteistyö vain osa kansainvälisten suhteiden kokonaisuutta, jonka vetovastuussa henkilökunta omine yhteyksineen oli. Suhteiden suuntautumista ei ruohonjuuritasolla hallitakaan politiikalla tai strategioilla, vaan prosessi on pitkälti riippuvainen tieteenalan sisäisistä asioista (SW26). Yhteistyöjärjestelyt eivät myöskään olleet monoliittisiä. Kerran syntynyt kontakti saattoi myöhemmin kuihtua pois. *Vaihtelee, kehittyy ja muuttuu*, tiivistää Ilpo Laine (IL123) kansainvälisten suhteiden elinkaaren.

Tässä luvussa käydään läpi Joensuun korkeakoulun ja yliopiston kansainvälisten suhteiden tärkeimmät kohdemaat sekä instituution että henkilökunnan osalta. Lisäksi luvussa esitellään kansainvälisen toiminnan pääpiirteitä.

7.1 Neuvostoliitto

Joensuun korkeakoulun ja yliopiston kansainvälisessä toiminnassa Neuvostoliitolla on ollut keskeinen asema. NL:n suhteiden merkitys on ollut huomattava koko tutkimusjaksolla, mutta suurimmillaan se oli toiminnan alkuvaiheessa, jolloin sopimustason virallisia yhteyksiä muualle ei ollut vielä ehditty luomaan. Pääasiassa suhteet Neuvostoliiton sisällä suuntautuivat Venäjän lähialueille. Erityisesti yhteistyö Karjalan tasavallassa sijaitsevan Petroskoin Otto Ville Kuusisen valtionyliopiston kanssa oli leimallista koko tutkimusajalle. Lisäksi yhteistyötä oli muidenkin venäläisten laitosten, kuten Petroskoissa sijainneen Neuvostoliiton tiedeakatemian Karjalan filiaalın kanssa. Myöhemmin 1980-luvulla esimerkiksi metsätieteilijät perustivat omat suhteensa Leningradiin eli nykyiseen Pietariin. (Halonen 2010; OK17; PP64.)

Unohtaa ei sovi myöskään Viroa, jonne joensuulaisilla oli runsaasti yhteyksiä. Neuvostoliittoon kuuluneesta Virosta kerrottiin haastatteluissa yleensä omana kokonaisuutenaan: Viro ja virolaiset tuotiin esiin erillisenä maanaan ja ryhmänään, ei osana Neuvostoliittoa. Vastaavasti puhuttaessa yhteistyöstä Neuvostoliiton kanssa ei tulkintani mukaan läheskään aina laskettu mukaan Viroa. Venäjän suhteen puheessa otettiin huomattavasti enemmän vapauksia. Tämä saattaa kuvastaa muun muassa Venäjän johtavaa asemaa Neuvostoliiton valtiokokonaisuudessa ja itsenäisen Viron ja Suomen yhteistyön pitkäaikaisuutta.

Lähimpänä Joensuuta sijainneena ulkomaisena korkeakouluna Petroskoin yliopistoa voi pitää luonnollisena valinta ensimmäiseksi viralliseksi yhteistyökumppaniksi. Karjalan tutkimuslaitoksen olemassaolo puolestaan paransi yhteistyön tutkimuksellisia lähtökohtia. Suomen maantieteellisen aseman ja maiden välisien valtiosopimusten ohella Karjalaan liittyvää tutkimus oli tärkeä syy laajoiksi kehittyneille suhteille. (MH1; MH3; MH5.) Vuonna 1972 alkanut yhteistyö yliopistojen välillä virallistettiin vuonna 1978 solmitulla yhteistyösopimuksella, jonka aikaansaamiseksi rehtori Heikki Kirkisen kerrotaan joutuneen neuvottelemaan Moskovassa asti (OS18). Samalla Joensuun korkeakoulusta tuli ensimmäinen yliopisto, jonka kanssa Petroskoin yliopisto loi ulkomaansuhteet (HK8).

Monet tutkielmaani haastatelluista korostavatkin Venäjän suhteiden luomisessa Heikki Kirkisen henkilökohtaisia ansioita (AA9; IL12; KP4.) Kirkinen teki suhteiden kehittämisen eteen töitä antaumuksellisesti, mitä varmasti edesauttoi rehtorin venäjän kielen taito, jonka

ansioista hän pystyi hoitamaan asioita petroskoilaisten kanssa ilman kielimuuria. *He olivat vähän kuivia, mutta kyllä se siitä lähti liikkeelle ihan hyvin*, muistelee Kirkinen itse yhteistyön käynnistymistä Petroskoin yliopiston kanssa. (HK18.)

Alkuaikojen yhteistyöhön petroskoilaisten kanssa liittyi omanlaisiaan odottamattomia ongelmia. Esimerkiksi yliopistojen välistä stipendiaattien vaihtoa koskeva ehdotus tyssäsi ongelmaan, johon löytyi selitys yhteiskuntajärjestelmien eroavaisuudesta: *Kyllä muuten, mutta meidän oppilaamme eivät ole vielä kypsiä käymään keskusteluja kapitalistisen maan yliopiston kanssa*, asiaa selitettiin neuvostoliittolaisten puolelta. Epämieluisia yllätyksiä koettiin muulloinkin, esimerkiksi odottaessa Joensuuhun vierailulle etukäteen toivottua henkilöä. Tulija oli usein lopulta joku muu kuin se mieluisin – monesti joku, jonka ratkaisevana meriittinä oli asema kommunistisessa puolueessa. (RH18.) *Sieltä tuli sitten kenet he katsoivat sopivaksi. Ja usein ne olivat tämmöisiä määrävässä asemassa olevia*, muistelee Ilkka Savijärvi. Esimerkiksi päättävässä asemassa ollut dekaani Lavramov ei epäröinyt lähteä vierailuille itse. Dekaanin lisäksi Joensuussa saatiin myös tutustua hänen vaimoonsa ja poikaansa, jotka Lavramov otti mukaan matkalle. (IS12; IS26.)

Parin vuoden kuluttua yhteistyösopimuksen solmimisesta Petroskoi ja Joensuu käynnistivät viikosta kahteen viikkoa kestäneitä vierailuja käsittäneen luennoitsijavaihdon, mikä oli ensimmäinen käytännön muoto kansainvälisyydelle niiden välillä (HK12). Yhteistyö koski ainakin historiaa, suomen kieltä ja kulttuurintutkimusta. Valitut alat olivat niin sanotusti vaarattomia – esimerkiksi yhteiskuntapolitiikka ei siis tullut kysymykseen. (KP14; MH1.) Jatkossa toiminta laajeni koskemaan muitakin aloja, kuten fysiikkaa, jota edustavan Rauno Hämäläisen kertoman mukaan heidän osastollensa tehtiin Petroskoin yliopistosta pisimmillään muutaman kuukauden mittaisia tutkijavierailuja (RH10). Myöhemmässä vaiheessa monia Petroskoin yliopiston entisiä opettajia on myös päätynyt töihin esimerkiksi Joensuun yliopiston kielikeskukseen ja Karjalan tutkimuslaitokselle (IS32; IS33; IS36).

Suomen ja Neuvostoliiton valtioiden väliset yhteistyösopimukset vaikuttivat yliopistojen idänsuhteisiin merkittävällä tavalla. Sopimusten tarkoituksena oli lisätä maiden välistä yhteistyötä muun muassa tieteen, teknologian ja kaupan aloilla. Pohja yhteistyölle oli vuonna 1948 solmitussa sopimuksessa ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta eli YYA-sopimuksessa. (Kaukonen 1975.) Vuodesta 1955 eteenpäin Neuvostoliiton ja useiden maiden välillä, Suomi mukaan lukien, oli voimassa Tieteellis-teknillinen yhteis-

työsopimus, jonka tärkeä osa oli korkean teknologian tuotteisiin liittynyt kaupankäynti. Toinen puoli toiminnasta oli ei-kaupallinen tieteellinen yhteistyö, jonka osapuolia olivat tutkimuslaitokset ja yksittäiset tiedemiehet (Autio-Sarasmo 2006, 116–118). Uusien yhteistyö-mahdollisuuksien kartoittamiseen keskittynyt tieteellis-teknillinen turismi ja opintoretkeily tutustumiskäynteineen olivat myös 1960-luvulla alkaneita Neuvostoliitto-yhteistyön ilmiöitä (Kaukonen 1975, 42).

Kovat tieteet olivat merkittävässä osassa tieteellis-teknillistä yhteistyötä, mutta toimintaa oli muillakin sektoreilla. 1970-luvulta alkaen humanististen tieteiden tutkimusyhteistyötä lisättiin, ja esimerkiksi suomalais-ugrilaisten kielten tutkimus oli vilkasta. (Kaukonen 1975, 37, 50). Tieteellis-teknillisten yhteistyöjärjestelyiden kautta hoidettiin myös Joensuun korkeakoulun ja yliopiston suomen kielen tutkijoiden yhteyksiä Neuvostoliittoon: *Sitä kautta anottiin mahdollisuuksia, ja sitten jos saatiin, niin sitten menttiin (IS3).*

Vierailevat kielenopettajat oli näkyvä osa Venäjä-yhteistyötä. Niin sanottuja neuvosto-opettajia saapui Joensuuhun ainakin Moskovasta ja Kiovasta (MH5). Venäjän kielen opiskelu yliopistoissa ympäri Suomea oli kovassa kasvussa, ja opettajista oli pulaa. Opetusministeriön koordinoiman opettajavaihdon kautta saadut, yleensä kahden vuoden sopimuksella työskennelleet neuvostoliittolaiset kielenopettajat toivat helpotusta ongelmaan. Asiaan tosin liittyi myös rasittavia piirteitä, kuten se, etteivät opettajien ammattitaito ja muut ominaisuudet läheskään aina vastanneet odotuksia. Vastaanottaja ei voinut vaikuttaa valintaan ja vaikka osa tulijoista olikin hyviä, oli joukossa myös *vähemmän hyviä opettajia*. (MS85; MS86.)

Neuvosto-opettajat olivat yliopistolle edullista työvoimaa. Asunnon lisäksi heille maksettiin päivärahaa, joka oli Neuvostoliiton mittakaavassa hyvä. Suomalaisille palkoille se ei kuitenkaan vetänyt vertaa. Ilmapiirin vapautuessa 1980-luvun lopussa alkoivatkin rohkeimmat vaihto-opettajista kiinnittää palkkaukseensa huomiota ja kritisoida saavansa vähemmän rahaa kuin suomalaiset työttömät. Monet Neuvostoliitosta tulleista opettajista olivat Suomessa ollessaan taloudellisesti tiukoilla pyrkiessään säästämään tai lähettämään mahdollisimman suuren osan palkastaan kotiin. Joensuun yliopistolla ei kuitenkaan ollut osaa palkkaneuvotteluissa, eikä sinänsä oudolta tuntuvaan asiaan voitu täällä vaikuttaa. (MS86.)

Kieliharjoittelu Moskovassa, Leningradissa tai Kiovassa vei venäjän kielen opiskelijoita puoleksi vuodeksi rajan taakse opiskelemaan. Erityislaatuista tutkintoon kuuluvan kieliharjoittelun järjestämisessä, kuten monessa muussakin Neuvostoliittoon suuntautuneessa asiassa, oli välikätenä toimiva organisaatio. Kieliharjoittelun tapauksessa se oli Opetusministeriön Neuvostoliitto-instituutti, jonka käsitteli hakemukset. Suomi–Neuvostoliitto -seura oli myös vahvasti mukana yliopistojen yhteistyössä Venäjälle. (MS73.)

Kaiken kaikkiaan Neuvosto-Venäjälle suuntautuneisiin suhteisiin liittyi paljon omalaatuisia piirteitä. Paavo Pelkonen myöntää osan yhteistyöstä olleen *varmaan vähän sellaistaakin, mikä ei kuulunut hirveästi yliopistojen toimintaan*. Yksi kumppanuuden hedelmistä oli 1980-luvun lopussa perustettu Petroskoin ja Joensuun yliopistojen yhteisyritys Karelkontakt, joka Joensuun osalta kuului täydennyskoulutuskeskuksen toimialueeseen. Vuonna 1989 toimintansa aloittaneen yrityksen tavoitteena oli muun muassa edesauttaa opetusteknologian vientiä Petroskoihin ja kouluttaa venäläisiä liikkeenjohtajia markkinatalouden tavoille, mutta ennen pitkää toiminta alkoi rönsyillä yliopiston toimialan ulkopuolelle. Joensuulaisten tietämättä yhtiön varoilla ostettiin muun muassa kauppa Värtsilästä ja auto-koulu. *Jokseenkin katastrofiin* päättynyt yhtiökokeilu purettiin 1990-luvun alkuvuosina, eikä vastaavaan enää sen koommin ryhdytty. (Halonen 2010; PP39; PP41; PP60; SSJ 10/1990, 16.) *Se oli ennakkoluuloton huima yritys*, toteaa Pelkonen kaikesta huolimatta kokemuksesta (PP60).

Joensuun korkeakoulun ja yliopiston yhteistyö Venäjälle on täynnä värikkäitä tarinoita. Selitystä runsaalle perimätiedon kertymiselle on helppo hakea yhteiskuntien ja kulttuurien eroavaisuuksista aiheutuneesta täyden yhteisymmärryksen puutteesta. 1990-luvulla rehtorina ollessaan Venäjällä paljon liikkunut Paavo Pelkonen pohti haastattelussaan pitkään vuorovaikutuksen erityispiirteitä:

Kyllä ne mielenkiintoisia reissuja oli, mutta se just oli jännä. Monesti jälkeensä miettinyt just noista Venäjän-reissuista, että yllättävää, vaikka siellä paljon tuli reissattua ja käytyä yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa, niin loppujen lopuksi ei paljoakaan oppinut ymmärtämään, mitä ne siellä teki ja miten ne sen teki. Vaikka se kanssakäyminen oli kaikin puolin välitöntä ja ihan mukavaa, niin siitä ne tehot oli aika vähissä. Minkä näki siitä just, ettei tiennyt mitä siellä tapahtuu... Kovin syvälliselle tasolle siinä ei sitten päästy. Oliko sitten ihan tällainen tiedostettu halu pitää asioita salassa, vai oliko sitten kulttuurit niin erilaisia, ettei löytynyt sellaista yhteistä säveltä, että olisi asiat tulleet selviksi. (PP52.)

Pelkonen kuitenkin huomauttaa, ettei yhteistyö kaikkineen suinkaan ollut turhaa. Ainakin Petroskoin yliopisto hyötyi siitä merkittävästi: *Niillä oli niin paljon kontakteja tänne meille, että ne sai hyvän startin ja kehittyivät siitä sitten. Ja se on heijastunut ihan vielä näihin päiviin saakka.* (PP42.) Samalla tavoin kuin Joensuussa hyödyttiin kokeneempien yhteistyökumppaneiden ja omien työntekijöiden tarjoama esimerkki, saatiin Petroskoissakin eväitä tulevaisuuden kehitykseen.

Yhteistyön Neuvostoliittoon oli vahvan valtiollisen tuen ja koordinoinnin lisäksi myös monin muin tavoin erityisluonteista. Tutkimuksen aineistosta käy ilmi useissa esimerkeissä, kuinka raskaan byrokratian aiheuttama kitka, poliittinen herkkyys ja yllätyksellisyys olivat läsnä idänsuhteissa. Virallisesti asiat tuntuvat sujuneen mallikkaasti, mutta tuloksellisuus on toinen asia. (esim. IS5; IS7.) Yhteistyö Neuvostoliittoon oli tutkimusjaksolla vilkasta, mutta jossain määrin tieteellisesti rajoittunutta, sillä aiheet ja osanottajat eivät olleet vapaasti valittavissa. Etenkin suhteisiin Petroskoin yliopiston kanssa liittyy muisteluaineiston mukaan muutkin kuin tutkimuksen tekemisen tarpeet: kyse oli paljon myös seremoniallisesta ja huomioarvoon tähtäävästä toiminnasta, jossa tieteellisyys ei välttämättä ollut pääosassa. Yhteistyön profiili oli korkea ja näkyvyys suurta, mikä onkin ymmärrettävää, sillä olihan kyseessä pitkään yliopiston ainoa virallinen ulkomainen kumppaniyliopisto. Pyrkimyksiä yhteistyössä neuvostoliittolaisten kanssa luultavasti olisi ollut enempäänkin, mutta etupäässä poliittisten järjestelmien ja toimintakulttuurien erilaisuudesta aiheutunut kitka osoittautui kuitenkin liian suureksi.

Joensuulaiset tutkijat pitivät tiiviisti yhteyttä myös virolaisiin yliopistoihin. Aktiivisia yhteistyössä olivat esimerkiksi suomen kielen tutkijat, jotka osallistuivat tutkimushankkeisiin Tarton yliopiston sekä Tallinnassa sijainneen Eestin kielen tutkimuskeskuksen kanssa. Inkerinsuomeen kohdistunut pitkäaikainen tutkimusprojekti sai alkunsa jo 1980-luvun puolella. Tarton yliopiston silloinen rehtori Huno Rätsepp vietti vuonna 1988 Joensuun yliopiston vieraana kaksi viikkoa luennoiden ja käyden keskusteluja yliopistojen välisen yhteistyön suuntaviivoista. Vierailu johti mainitun kielentutkimusprojektin lisäksi virallisen yhteistyösopimuksen solmimiseen. (IS2; IS3; IS49.) Virolaisten delegaation saapuessa kesäkuun alussa 1989 allekirjoittamaan sopimuspapereita oli tapahtuman kunniaksi Joensuussa vedetty salkoon ensimmäistä kertaa 50 vuoteen itsenäisen Viron lippu. Lippu oli

jouduttu teettämään erikoistilauksena, mutta Kyösti Pulliaisen mukaan Tarton uuden rehtorin Jüri Kärnerin ilme oli vaivan arvoinen. (KP34; SSJ 12/1989.)

7.2 DDR ja muut sosialistiset maat

Neuvostoliiton ohella korkeakoulun kumppaneita kansainvälisissä suhteissa toiminnan alkuvaiheessa olivat usein muut sosialistiset maat. Myös Tampereen yliopistossa järjestys on ollut sama, sielläkin yhteyksiä luotiin aluksi Keski- ja Itä-Euroopan sosialistimaihin. Merkittävä suhteita edistänyt tekijä oli opetusministeriön niihin osoittama tuki, mikä omien kansainväliseen toimintaan käytävissä olleiden resurssien puutteessa oli tervetullutta. (Kaarninen ym. 2000, 364.)

Merkittävä pitkäaikainen kumppani korkeakoulun ja yliopiston kansainvälisten suhteissa oli Saksan demokraattinen tasavalta DDR. Monet kontakteista ja vierailuista suuntautuivat Greifswaldin vanhaan yliopistoon, jonka kanssa korkeakoulu solmi pitkään jatkuneen yhteistyön jälkeen virallisen yhteistyösopimuksen 1982. Yhteistyön aloittamista helpotti Greifswaldin olemassa olleet suhteet Skandinavian maihin ja suomen kielen opetus. (HK12.) Vuonna 1984 Simo Sepon kontakteista alkunsa saanut lukemis- ja kirjoittamishäiriöiden ennaltaehkäisyyn päiväkoodissa tähdännyt yhteistyöhanke Greifswaldin ja Joensuu yliopistojen välillä johti tutkimussopimukseen Vantaan kaupungin kanssa, ja historian laitos tutki Greifswaldin kanssa yhteistyössä saksalais-suomalaisia suhteita vuosina 1871–1914 (JoYVK 1987, 11, 24).

Greifswaldin yliopiston monialaisten suhteiden lisäksi yhteistyötä Joensuusta DDR:n tekivät ainakin taloustieteilijät itäberliiniläisen Bruno Leuschner Hochschule für Ökonomien, fyysikot Jenan yliopiston sekä kasvatustieteilijät Erfurtin yliopiston ja Potsdamin pedagogisen korkeakoulun kanssa (KP20; MH61; RH16; SS42). Kun lisäksi esimerkiksi tiedetään erikoispedagogian opiskelijoiden opintomatkoilleen bussilla ympäri Itä-Saksaa (SS18), voidaan sanoa kontaktien olleen laaja-alaisia ja monipuolisia. Tiivis yhteydenpito DDR:ään liitetään haastatteluissa ensisijaisesti kasvatustieteisiin mutta myös yhteiskunta- ja taloustieteisiin sekä esimerkiksi historiaan ja psykologiaan, (esim. KP4; KP20; OK19; RH24; SS11). Matti Halonen pitää Greifswaldin yliopiston kanssa harjoitettua yhteistyötä monipuolisempänä kuin Petroskoihin suuntautunutta. Tieteellis-tutkimuksellisten kontakti-

en lisäksi suhteet näkyivät myös virallisten delegaatioiden vierailuina molemmissa yliopistoissa. (MH23; MH61.)

Suomen ja DDR:n valtiojärjestelmien eroavaisuudet aiheuttivat kanssakäymiseen oman leimansa. Herkät puheenaiheet olivat kaikkien tiedossa, ja poliittinen korrektiusti virallisella tasolla oli tärkeää: edustustilaisuuksissa käyttäytyttiin hienovaraisesti ja ikävät kysymykset jätettiin esittämättä. (MH61.) Yhteisymmärrystä ja kärsivällisyyttä vaadittiin myös delegaatioiden molemminpuolisilla vierailukäynneillä, jotka olivat *hyvin kaavamaisia, virallisia, muodollisia tilaisuuksia*, joilla keskusteltiin varovasti. *Ne oli tällaisia seremoniallisia, ohjelmoituja, 08–24 päivittäin*, kertoo Halonen. Oman roolinsa hän sanoo olleen *saunamajurin*, joka juhannuksenakin sai olla hallintoviraston saunalla huolehtimassa DDR:stä saapuneiden vieraiden viihtymisestä. (MH23.)

Halonen muistaa myös, kuinka hän erään Greifswaldin vierailunsa yhteydessä sopi sikäläisen kansainvälisten ja poliittisten asiain edustajan kanssa, että he kirjoittaisivat artikkelit toinen toistensa yliopistolehtiin. Saksasta saapunut teksti ei kuitenkaan koskaan päätenyt Joensuussa lehteen asti: *Mä en sitten muista, kuinka monta kertaa siinä oli sana sosialismi*, selittää Halonen syytä päätökseen olla julkaisematta tekstiä. Joensuussa iskeneestä sensuurista huolimatta tasapuolisuus saattoi toteutua, sillä Halonen epäilee vahvasti, ettei hänenkään tekstinsä kestänyt päivänvaloa painoon asti. *Se kuvaa sitä, kuinka erilaisissa maailmoissa elimme*, hän pohtii. (MH60.)

DDR säilyi tärkeänä suuntana valtion lakkauttamisesta saakka, jolloin tilanne Berliinin muurin murruttua ja sosialismin tultua tiensä päähän muuttui *veitsellä leikaten* (MH1). DDR:n yliopistoissa *putsattiin rankasti* Saksojen yhdistymisen jälkeen, ja monen joensuulaisillekin tutun tutkijan ja hallintovirkamiehen kohtalona oli joutuminen pois virasta tai väkisin eläkkeelle (KP22; SS12; SS14). Greifswaldin yliopiston historioitsijoista yhtä lukuun ottamatta kaikki joutuivat Osmo Kiiskisen mukaan lähtemään viroistaan (OK17).

Joidenkin arvioiden mukaan DDR:n suuntautunut yhteistyö oli todelliselta anniltaan köyhää, eikä siitä saatu *tieteellistä plussaa kovinkaan paljoa* (KP71). Kuitenkin esimerkiksi suhteiden näkyvimpiä edistäjiä olleen Simo Sepon mukaan yhteistyö oli edistyksellistä (SS11). Eri henkilöille ja eri aloilla anti olikin ilmeisesti erilaista. Sepon suorat ja tiiviit henkilökohtaiset suhteet itäsaksalaisiin kasvatustieteilijöihin takasivat hänelle uusinta ja

julkaisematontakin tutkimustietoa, mikä on luultavasti lisännyt yhteistyön hedelmällisyyttä (SS12). Konkreettistakin hyötyä kahden Saksan kulttuurisesta kilvoittelusta yliopistolle kuitenkin oli: DDR:n Kulturzentrum ja Länsi-Saksan Goethe-instituutti rahoittivat saksan kielen lehtoraatteja suomalaisissa yliopistoissa. Joensuusta saatiin tyytyä tosin pelkkään DDR-lehtoraattiin, vaikka joissakin yliopistoissa työskentelikin opettaja molempien maiden tukemana. (JN3; JN5.) DDR:n tuesta saatiin nauttia myös yliopiston kirjastossa, jonne saatiin kirjalahjoituksena 91 nimikettä saksankielistä kirjallisuutta (SSJ 11/1984, 16).

DDR:n ja Venäjän ohella yliopistolla oli suhteita muihinkin sosialistisiin valtioihin. Puolalaiseen sosiologikuntaan piti 1980-luvulla yhteyttä Ari Antikainen. Poliittisesta kontrollista huolimatta Puolan sosiologit onnistuivat ylläpitämään laadukkaita ja yhteiskuntakriittisiä tutkimuserinteitään. Etsiessään kontaktia heihin Antikainen tutustui Sleesian yliopiston sosiaalipedagogiikan professoriin Andrzej Radziewics-Winnickiin, joka vieraili Joensuussa 1983. Vierailun jälkeen Joensuun yliopisto julkaisi Antikaisen edesauttamana Radziewics-Winnickin väitöskirjaan perustuneen tutkielman sekä myöhemmin vielä toisen puolalaisen tutkijan kirjoituksen Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimussarjassa. Vastavuoroisesti Antikaisen kirjoitukset pääsivät puolalaisiin julkaisuihin. (AA32; Antikainen 2011, 48–49.) Muut aineistossa ilmenneet tapaukset suhteista sosialistisiin maihin ovat Ilkka Savijärven yhteydet Debrecenin yliopistoon Unkariin (IS108), Kyösti Pulliainen vierailut 1970-luvulta DDR:ssä ja Puolassa (KP4) sekä Ilpo Laineen 1972 viettämä puoli vuotta Romaniassa, minne Laine loi myös pitkäaikaiset tutkimussuhteet (IL35).

7.3 Pohjoismaat

Totta kai tämä perinteinen pohjoismainen yhteistyö, se on aina. Se oli silloin ja se on edelleen. Melkein meillä kaikilla, luulisin, on jossain Pohjoismaassa kontakti, kuvaa Stefan Werner Pohjoismaiden asemaa Joensuun yliopiston kansainvälisessä yhteistyössä (SW26). Pohjoismaat tulevat esiin tutkimuksen haastatteluista kansainvälisten yhteyksien kohde-*maina*, joihin yhteistyötä tehtiin koko ajan. Sana *perinteinen* kuvaa hyvin pohjoismaista yhteistyötä, sillä maat ovat olleet kautta historian tärkeitä kumppaneita tieteessä ja tutkimuksessa. Pitkä yhteinen historia ja aktiivinen yhteistyö yhteiskunnan muilla aloilla ovat tukeneet korkeakoulu- ja tutkimusyhteistyön kehittymistä. Aktiivinen pohjoismainen yhteistyö vaikuttaa ulottuneen useimmille yliopiston tutkimusaloista sekä hallintoon ja viral-

liseen suhdetoimintaan. Yhteistyöelimistä esimerkiksi Pohjoismaiden neuvosto tuki yhteis-pohjoismaista tutkimusta, johon rahoitusta oli mahdollista hakea muun muassa NOS⁸-järjestöltä (KP34, OS9). Pohjoismaissa tutkimustoiminnan organisaattoreina olivat näkyvästi tieteelliset toimikunnat, joita toimintaa tuki esimerkiksi Nordforsk- tutkimusorganisaatio (Immonen 1995, 291).

Pohjoismaista puhutaan haastatteluissa usein yhtenä kokonaisuutena, mihin arvioni mukaan liittyy hieman epätarkkuutta. Vaikuttaa siltä, että Pohjoismailla tarkoitetaan usein tarkasti ottaen pelkästään Ruotsia eikä kaikkien viiden pohjoismaan muodostamaa kokonaisuutta. Joensuun yliopiston kahdenvälisessä yhteistyössä kumppanina näyttävätkin useimmiten olleen ruotsalaiset. Norja, Tanska ja Islanti esiintyvät aineistossa esimerkiksi yliopistohallinnon kokouspaikkoina (esim. KP34; MH24). Ruotsin kanssa sitä vastoin on tehty selvästi enemmän suoraa tutkimusyhteistyötä, johon muut maat eivät ole kuuluneet.

Kasvatustieteilijöille Pohjoismaista eritoten Ruotsi oli kiinnostuksen kohteena Suomen peruskoulu-uudistuksen aikana 1970-luvulla. Ruotsi oli uudistuksen mallimaa, josta tulevaa tutkimustietoa seurattiin mielenkiinnolla ja jonka tutkijoihin pidettiin yhteyttä. (AA12.) Joensuun korkeakoulun ja yliopiston kasvatustieteilijöiden tieteellisten kontaktien suuntautuminen pohjoismaihin oli muutoinkin yleistä. Eräs mainitsemisen arvoinen osapuoli yhteydenpidossa oli peruskoululaitoksen puolestapuhuja ja vertailevan kasvatustieteen kehittäjä ruotsalainen Torsten Husén, jolle myönnettiin myös kunniatohtorin arvo Joensuun yliopiston ensimmäisessä promootiossa. (AA12; Nevala 2009, 380.)

Aktiivista pohjoismaista yhteistyötä harjoitettiin myös yleisessä kielitieteessä. Laitos on muun muassa perustanut edelleen toimivan konferenssisarjan Nordic Conferences of Clinical Linguistics sekä järjestänyt useita alansa pohjoismaisia kesäkouluja Mekrijärven tutkimusasemalla (JN71). Pohjoismaisia kesäkouluja ovat järjestäneet yleisesti myös matematiikan ja monen muun alan laitokset korkeakoulussa ja yliopistossa (IL55; IL59). Metsätieteissä tutkimusyhteistyötä Pohjanlahden toiselle puolelle tehtiin muiden muassa Upsalassa sijaitsevan Ruotsin maatalousyliopiston kanssa (PP2; PP11).

⁸ Nordiska samarbetsnämnderna (NOS 2012)

Stefan Werneria pohjoismaisessa yhteistyössä miellyttää erityisesti sen lähtökohtainen helppous ja toimivuus. Monikulttuurisissa tutkimusprojekteissa erot työskentelytavoissa voivat haitata itse pääasia eli tutkimusta: *Siis se aiheuttaa kitkaa niin paljon, ylimääräistä työtä. Se kaikki jää pois kun tekee työtä ruotsalaisten, tanskalaisten, islantilaisten kanssa. Siis lähdetään nollasta täyteen vauhtiin ja se toimii tosi hyvin.* Werner kiittelee myös tutkimuksen tukitoimia, kuten tutkimusrahoitusmahdollisuuksia sekä tiedon ja neuvonnan saatavuutta. (SW49.) Tässä asiassa hyvin organisoiduilla yhteistyöjärjestöillä on varmasti ollut iso rooli.

Pohjoismaiden ministerineuvoston koulutusohjelma Nordplus:n käynnistymisen 1980-luvulla lisäsi yhteistyön ja kokousten määrää (KP36). Nordplus:n käynnistyminen oli merkkipaalu Joensuun yliopiston kansainvälistymisessä, sillä vaihto-opiskelu tuli mahdolliseksi aiempaa laajemmassa mittakaavassa. Samalla oli nähtävissä viitteitä tulevasta yleiseurooppalaisista opiskelijavaihtotrendistä, johon Suomikin pian meni mukaan. (Nevala 2009, 384.)

1980-luvulla Joensuun yliopisto alkoi osallistua Pohjoismaiden yliopistojen hallintoyhteistyöhön. Hallintopäällikkö Matti Halonen kertoo tavanneensa Stig Møllerin, virkaveljensä Aarhusin yliopistosta vuonna 1985 IAU:n kokouksessa Los Angelesissa, jossa tämä oli rohkaissut Halosta mukaan toimintaan. Kaksi vuotta tapaamisen jälkeen pohjoismaisen yliopistohallinnon järjestö NUAS:n seminaari järjestettiin Joensuussa ja Kuopiossa. Toiminta oli aktiivista, ja kokouksia pidettiin säännöllisesti jossain Pohjoismaassa. (MH24.) Kyösti Pulliainen sanookin päässeensä tuolloin matkustamaan työasioissa jokaiseen pohjoismaiseen yliopistoon, mukaan lukien molempiin Islannissa sijaitseviin (KP34).

Fenno-Skandinaavisen yhteistyön suosio ei pitkistä perinteistään huolimatta ole joidenkin havaintojen mukaan kehittynyt pelkästään positiiviseen suuntaan. Matti Halonen on huomannut innostuksen puutetta, muttei osaa nimetä syytä kehitykseen: *Me yritettiin jotain pohjoismaista virkamiesvaihtoa ja siihen oli rahoituskin, mutta siihen oli vaikea saada lähtijöitä ja tulijoita vielä vaikeampi* (MH47). Pohjoismaiden yhteistyöllä on vankka historia, ja Joensuun yliopistollekin sen rooli on ollut suuri etenkin alkuvaiheessa (AA12). Ehkäpä vaihtoehtojen lisääntyminen muualla maailmassa on vähentänyt kiinnostusta naapurimaihin.

Maantieteellinen läheisyyskään ei ehkä globaalissa maailmassa enää merkitse niin paljoa kumppanin valinnassa kuin aiemmin. Lähialueille Pohjoismaihin suuntautunut yhteistyö on ollut myös kustannuksiltaan edullisempaa, ja ehkä siitä syystä suosittua menneinä vuosikymmeninä suomalaisissa yliopistoissa. Perustelu on kuitenkin luultavasti menettänyt painoarvoaan kovasti. (Autio 1994, 450.) Allardtin (1990) mukaan pohjoismaiset yhteydet toimivat aiemmin myös keinona saada kontakteja esimerkiksi Yhdysvaltoihin, mutta myös tämän tyyppisen funktion voi hyvällä syyllä olettaa jääneen historiaan.

Myös kielikysymyksen merkitys pohjoismaisessa yhteistyössä on pohtimisen arvoinen. Ari Antikaisen arvion mukaan Joensuun kieliolot ja maantieteellinen sijainti kaukana ruotsinkielisistä alueista ovat vaikuttaneet pohjoismaisten suhteiden kehitykseen heikentävästi: ruotsinkielen olematon asema Itä-Suomessa ei ole tukenut yhteistyön muodostumista yhtä merkittäväksi kuin Länsi- tai Etelä-Suomessa (AA10).

7.4 Länsi-Eurooppa

Länsi-Eurooppa ei muodosta selkeää painopistealuetta tutkimusaineiston kansainvälisiä yhteyksiä koskevissa maininnoissa. Esimerkkejä yhteistyöstä kuitenkin löytyy. Ari Antikaiselle tutustuminen isobritannialaiseen niin kutsuttuun uuteen kasvatus-sosiologiaan johti tiiviisiin yhteyksiin University of Londonin professori Michael Youngin kanssa. Young vieraili Joensuussa ensimmäistä kertaa puhujana kasvatussosiologipäivillä 1984. Youngin yhteys Joensuuhun säilyi tiiviinä, ja osoituksena tästä hänet promovoitiin Joensuun yliopiston kunniatohtoriksi vuonna 1990. Yhteistyö Michael Youngin kanssa vei Ari Antikaisen myöhemmin 1990-luvulla ainakin kahteen otteeseen työskentelemään Lontoon yliopistoon. (AA25; AA27; ks. myös SSJ 7/1984, 1–2.)

Länsi-Eurooppaa yliopiston kansainvälisissä suhteissa edustaa ylikansallisesta luonteestaan huolimatta myös OECD:n, joka pitää päämajansa Pariisissa. Yhteys OECD:n ja Joensuun yliopiston välillä tunnetaan ehkä parhaiten vuoden 1981 maa-arviointiryhmän vierailuun liittyvistä tapahtumista. Ryhmän päätyminen keskelle talvista sambakarnevaalia ja lopulta laulamaan Karjalaisten laulua hotelli Kimmelissä on kuvattu esimerkiksi Nevalan (2009) ja Makkosen (2004) tutkimuksissa. Ari Antikaisen yhteistyö OECD:n kanssa oli kuitenkin jo vanhempaa perua, sillä se oli saanut alkunsa jo Antikaisen vuonna 1977 Jyväskylän yli-

opiston julkaisemasta väitöskirjasta. Väitös käsitteli yliopistojen alueellisia vaikutuksia, mikä herätti OECD:n kiinnostuksen. Asiantuntemuksensa ansiosta Antikainen kutsuttiin mukaan OECD:n Yliopistot ja ympäristö -projektiin ja kokouksiin esittelemään suomalais-ta näkökulmaa aiheeseen. (AA19; AA20; AA21.) OECD:n edustajat vierailivat myös kansantaloustieteen laitoksella vuonna 1987 (JoYVK 1988, 33).

Ranskalaisen Caenin yliopiston kanssa Joensuun yliopistolla oli yhteistyötä jo tutkimusjak-solla, vaikka virallinen sopimus allekirjoitettiin vasta 1990-luvun alussa (Nevala 2009, 384). Yhteiskuntatieteet psykologia, sosiologia ja yhteiskuntapolitiikka sentään pitivät yllä yhteyksiä muuten likipitään huomiotta jääneeseen Ranskaan (SSJ 22/1987, 11). Ranskalai-nen Pierre Bourdieu myös toimi 1988 arabiälymystöstä Joensuussa väitelleen M'hammed Sabourin väitöskirjan esitarkastajana (Mikkola 2002)

Henkilövaihtoa Länsi-Eurooppaan ovat tukeneet ainakin Saksan liittotasavallan Alexander von Humboldt -säätiön lisäksi myös British Council (IL35; MH17). Myös Joensuuhun saa-vuttiin opiskelemaan stipendirahoituksen turvin, kuten Stefan Werner DAAD:n kautta vuonna 1983 (SW1).

7.5 Yhdysvallat

Yhdysvaltain rooli kansainvälisten suhteiden kokonaisuudessa on erilainen kuin monien muiden maiden. Suomen ja USA:n välillä ei ensinnäkään ollut samanlaisia yhteistyötä koskeneita puitesopimuksia kuin Neuvostoliiton ja monien Euroopan maiden kanssa (MH15). Tutkimus on kuitenkin aina ollut kiinnostunut Amerikan Yhdysvalloista. Jo 1980-luvun alussa tutkimusyhteistyötä harjoitettiin useiden sikäläisten yliopistojen kanssa. (JoKKTL 5/1981.)

Monet Joensuun korkeakoulun ja yliopiston henkilökunnan jäsenet ovat olemassa olleiden tutkimussuhteiden lisäksi oleskelleet yhdysvaltalaisissa yliopistoissa. Yhdysvaltain rahoit-tamia ASLA-Fulbright -stipendejä alettiin myöntää suomalaisille pian toisen maailmanso-dan päättymisen jälkeen, ja ne ovat olleet suosittuja tutkijoiden keskuudessa (esim. Hietala 2003, 136). Myös Joensuussa stipendijärjestelmän kautta molempiin suuntiin tapahtunutta henkilövaihtoa on hyödynnetty ahkerasi. Esimerkiksi Annika Takala oli ehtinyt oleskella

Stanfordissa jo ennen Joensuun korkeakouluun tuloaan (SS37), ja Kari Tuunainen ehti 1980-luvulla työskennellä Stanfordin ja Syracusen yliopistojen lisäksi Kanadassa British Columbian yliopistoissa. (MH29; SS37; Hallintovirasto 2005) Jussi Niemi taas vietti Fulbright-kauden Bloomingtonin yliopistossa Indianassa 1978–1979 (JN23).

Myöhemmin yleisen kielitieteen laitos pääsi myös mukaan Bostonin yliopiston johtamaan monitieteiseen afasiatutkimukseen, jonka verkostossa oli mukana edustajia 12 maan yliopistoista. (JN23.) Lähtevien tutkijoiden määrä on ollut selvästi saapuneita suurempi. Haastatteluissa mainintoja Joensuussa olleista amerikkalaisstipendiaateista on vain yksi: matematiikan laitoksella työskenteli vuonna 1978 kuuden kuukauden ajan yhdysvaltalainen Fulbright-stipendiaatti (IL55).

USA:n Suomea kohtaan osoittama kiinnostus on hyvä esimerkki diplomatian ja ulkopoliittisten tavoitteiden ulottumisesta tieteen, koulutuksen ja kulttuurin alueelle. Aiemmin mainitut Fulbright -stipendit olivat osa keinojen kirjoja, mutta muitakin ilmenemismuotoja oli. Yhdysvallat oli esimerkiksi tuki historiaansa ja kulttuuriinsa liittyvää opetusta suomalaisissa yliopistoissa. Vuonna 1976 maa lahjoitti 200-vuotisjuhlan kunniaksi Suomeen vuorovuosin kirjallisuutta ja kulttuuria opettaneen professuurin. Professuurin pääasiallinen toimipaikka oli Helsingin yliopisto, mutta vierailuluentoja saatiin järjestymään myös Joensuuhun. (OK6.)

Suoraa rahallista tukeakin amerikkalaisilta saatiin. USA:n vierailunsa yhteydessä Osmo Kiiskiselle lahjoitettiin sikäläisen kirjallisuuden hankintaan 500 Yhdysvaltain dollaria (OK27). Amerikan historiaan erikoistuneena opettajana Kiiskinen oli avainasemassa. Kiiskinen kutsuttiinkin USA:n suurlähetystössä Helsingissä vuosittain järjestettyihin, pääasiassa sosiaalista tarkoitusta palvelleille kutsuille, joissa vieraille oli tarjolla vierailevan professorin esitelmä, vapaata keskustelua sekä *pientä purtavaa ja viinaa*. Kovin syvällisiä suhteita tilaisuuksissa ei luotu, tarkoituksena oli enemmänkin verkostoituminen ja suurlähettiläseen tutustuminen. Paikalla oli tietävästi myös tiedustelupalvelu CIA:n edustajia, joiden kiinnostus kuitenkin koski lähinnä liikemiehiä. (OK23; OK25.) Eräaseen Kaivopuiston

illanvietoista liittyy mielenkiintoinen tarina silloisesta suurlähettiläästä, televisiossakin uraa tehneestä Mark Austadista⁹:

Se oli kans ihan erikoinen tyyppi. Se oli mormooni. Silloin 70-luvulla me oltiin siellä, meitä oli siinä muutama tyyppi. Jotkut rupes valittaan, että viinaa loppuu. Mark sanoi sitten: "Älä huoli, minä käyn hakemassa keittiöstä!" Se haki sitten yhden konjakkipullon, ja juotiin sitä siinä sitten yhdessä. Se oli mormooni – periaatteessa ei olis saanut juoda mitään! (OK23.)

Neuvostoliiton olemassaolon ja kylmän sodan loppumisen myötä päättyivät myös kestitykset lähetystössä. Amerikkalaisten tärkeysjärjestyksessä Suomen ohittivat juuri itsenäistyneet Baltian maat, joihin poliittiset intressit nyt kohdistuivat. USA:n Baltiaan kohdistunut kiinnostus perustui samoihin syihin kuin toiminta Suomessa aikaisemmin:

Se oli sellaista "calculated kindness". Katsottiin, että Suomessa tarvittiin 70- ja 80-luvuilla ystäviä, jotka pitää amerikkalaisen kulttuurin puolia silloin. Sitten kun tilanne muuttui, niin painopiste sitten siirtyi. (OK25.)

Vuonna 1990 USA:n yhteistyö sai uuden ulottuvuuden, kun Joensuun yliopisto hyväksyttiin mukaan ISEP-vaihto-ohjelmaan, joka mahdollisti perustutkinto-opiskelijoiden vaihdon Joensuun ja yhdysvaltalaisien sekä muiden verkostoon kuuluneiden maiden yliopistojen välillä. Ratkaiseva tekijä pääsyssä ohjelmaan oli yliopiston Venäjän tutkimukseen profiloituminen sekä pikavauhtia ideoitu poikkitieteellinen Karelia, the Baltic-area and Eastern Europe -opintokokonaisuus. ISEP:n Suomen vierailulla olleet edustajat odottivat tietoa vaihto-opiskelijoille suunnatuista opintokokonaisuuksista nopeasti. Vararehtori Hannes Sihvo ja Heikki Kirkinen luonnostelivatkin yhdessä illassa kasvitieteellisellä puutarhalla pidettyjen juhlien aikana suunnitelman siitä, mitä opintoja yliopistolla olisi amerikkalaisille opiskelijoille tarjota seuraavana lukuvuonna. (OS20; SSJ 21/1990, 8.)

⁹ Mark Evans Austad, USA:n Suomen suurlähettiläs 1974-1977 (Beckstrand & Grua 1980)

7.6 Aasia ja Afrikka

Yhteydet Aasiaan ja Afrikkaan ovat todennäköisesti vähäisimmin edustettu ryhmä Joensuun yliopiston kansainvälisissä suhteissa. Syitä voivat olla ainakin pitkät välimatkat, historiallisten kytkösten puuttuminen ja Afrikan valtioiden osalta niiden vähäinen asema tiedemaailmassa. Aasian suhteillaan kuitenkin muista yliopiston oppiaineista erottuu tiiviit suhteet Kiinaan luonut matematiikan laitos. Laitoksen johtajana toiminut professori Ilpo Laine ei osaa tarkkaan selittää, mikä 1980-luvulla käynnistyneeseen yhteistyöhön oikeastaan johti. Hän kuitenkin yhdistää asian Kiinan paluuseen normaalimpaan elämään kulttuurivallankumouksen päätyttyä. Aloite suhteiden avaamiseksi tuli Kiinasta. (IL83; IL85.) Ensimmäinen askel yhteistyötä kohti otettiin Laineen ja Kiinan Akatemian matematiikan laitoksen johtajan tavatessa illallisilla Helsingissä vuonna 1978, jonka jälkeen asiat lähtivät etenemään:

Jossakin vaiheessa nämä Kiinan Akatemia kollegat rupesi ottamaan yhteyttä ja sitä kautta sitten ensimmäiset tuli tänne. Konkreettisesti varmaan -84. Kiinassahan kaikki toimii vähän hitaasti ja harkitusti, niiden aikajänne on vähän toinen kuin meillä. (IL85.)

Edelleen jatkuva yhteistyö on näkynyt erityisesti kiinalaisten tohtoriopiskelijoiden Joensuussa suorittamina jatko-opintoina. Kiinan hyvä taso matematiikassa on tunnettu asia, joten yhteistyö on ollut tervetullutta ja molemmin puolin hyödyllistä. Laine kehuu kiinalaisten suomalaisille näyttämää esimerkkiä väitöskirjan teossa. Heidän osaamisensa ja työmoraalin vaikutus ympärillä oleviin on ollut positiivinen:

Ne on kovia tekemään töitä, että väkisinkin heijastuu omaan väkeen. (IL91.) Matematiikan laitos myös perusti kiinalaisopiskelijoiden Joensuussa opiskelun tueksi stipendirahaston (OS9).

Matematiikan oppiaineessa määrätietoinen työ on kantanut hedelmää. Ulkomaalaisten väitelijöiden määrä laitoksella oli vuoteen 2009 asti ulottuvassa tutkimuksessa Joensuun yliopiston kärkitasoa. Kiinalaisten tohtoreiden osuus, venäläisten ohella, on ollut huomattavan suuri. (Ikonen 2009, 32.) Outi Savonlahti kertoo olleensa vaikuttunut nähdessään ensimmäistä kertaa Ilpo Laineen työhuoneen seinälle kiinnitetyn kartan, jonka lukuisat nuppineulat osoittivat kansainvälisten kontaktien suuren määrän. Savonlahti antaakin Laineelle tunnustusta vaativasta kansainvälistymisen eteen tehdystä työstä. (OS9.)

1980-luvun loppupuolella puolestaan fysiikan laitos aloitti vilkkaaksi kehittyneen yhteistyön Japanilaisten kanssa. Japanilaisia tutkijoita työskenteli Joensuussa välillä useampia-kin, kun taas joensuulaiset pääsivät Japanin valtion apurahan turvin parhaimmillaan yli vuoden mittaisille vastavierailuille. (RH6.) Myös kemian laitoksella oli ollut yhteyksiä japanilaisiin tutkimuslaitoksiin jo pitkään 1980-luvulla (SSJ 2/1985, 10). Ari Antikainen taas matkusti OECD:n järjestämään koulutusasiantuntijoiden konferenssiin Kiotoon korkeakouluneuvos Arvo Jäppisen kanssa vuonna 1986 (Antikainen 2011, 52).

Historian apulaisprofessori Seppo Rytönen johti 1984 alkanutta Suomen Akatemian rahoittamaa Kulttuurin ja yhteiskunnan muutos Ambomaalla 1870–1915 –tutkimushanketta, jonka puitteissa syntyi useita väitöskirjoja ja pro gradu -tutkielmia. Hankkeen on myöhemmin todettu kansainvälistäneen huomattavalla tavalla Afrikan historian tutkimusta Suomessa. (JoYVK 1986, 21; Siiskonen 2004) Marokossa taas käynnistyi 1980-luvun loppupuolella monialainen tutkimusprojekti, jonka päävastuullinen oli itsekin Marokosta kotoisin oleva sosiologi M’hammed Sabour. Projektin aikana toteutetut aineistonkeruumatkat pohjoisafrikkalaisiin maalaiskyliin koskivat ainakin metsätieteen, sosiologian ja maantieteen opiskelijoita. Projektin aikana luodut suhteet johtivat myöhemmin 1990-luvun alussa jopa kolmen yhteistyösopimuksen solmimiseen marokkolaisten yliopistojen kanssa. (OS8; Nevala 2009, 384; SSJ 15/1989.)

Afrikka onkin ollut yliopiston kansainvälisessä toiminnassa ennen kaikkea tutkimuskohde. Ehkäpä huomattavimman yhteyden Joensuun korkeakoulun ja Afrikan mantereen välille muodosti aiemmin mainittu M’hammed Sabour. Työmatka Marokosta Suomeen johti erinäisten vaiheiden jälkeen Joensuussa vuonna 1977 alkaneisiin maisteriopintoihin, jotka huipentuivat lopulta tohtorin tutkintoon vuonna 1988. Sabour jäi Joensuun yliopiston palvelukseen ja on siitä lähtien työskennellyt yhteiskuntapolitiikan ja sosiologian laitoksilla. (Mikkonen U-M, 2002.)

Yliopistolaisten kansainvälistymisen mahdollisuudet paranivat 1980-luvulla valtion kasvaneen kehitysapubudjetin mahdollistaessa kehitysyhteistyöprojekteihin lähtemisen (Kokkala & Takala 1995, 200). Ulkoministeriön alaiset projektit eivät koskeneet niinkään yliopistoa instituutiona vaan sen henkilökuntaa, sillä työnantajan osuus rajoittui lähinnä virkavapaan myöntämiseen ulkomaantehtäviin lähtijöille. Hankkeisiin osallistui Joensuun yliopistosta

ainakin metsätieteiden ja opetusalan asiantuntijoita. Esimerkiksi Paavo Pelkonen otti osaa tutkimusorganisaation kehittämiseen Etelä-Afrikassa, Malawissa, Sambiassa ja Lesothossa. Etiopiassa joensuulaiset olivat käynnistämässä erityisopetuksen yliopisto-opetusta. (OS8; PP15; PP16.)

Vaikkei yliopisto varsinaisesti osallistunutkaan kehitysyhteistyöprojekteihin, hyödytti sen tutkijoiden toiminta koko instituution kansainvälistymistä. Tutkijat saattoivat viettää ulkomaantehtävissä parikin vuotta kansainvälisiä kontakteja luoden ja kokemusta keräten, mikä loi pohjaa kansainvälistymiselle (PP16). Kehitysyhteistyöprojektien kautta ja niiden rahoittamana yliopistolle päätyi myös jonkin verran perustutkinto- ja jatko-opiskelijoita ainakin Nepalista ja Afrikan maista (PP21). Kuopion yliopistossa osallistuminen Afrikkaan suunnattuihin kehitysyhteistyöprojekteihin oli kansainvälistymisen alkutaipaleella 1970-luvulla yleistä (Vuorio 2006, 252).

8 KANSAINVÄLISYYDEN RAKENNUMUUTOS

Tutkielmani aikarajaus päättyy vuoteen 1990, jota voidaan pitää monesta syystä merkki-paaluna Joensuun yliopistoon kansainvälisyydessä. Kansainvälinen tieteellinen toiminta oli kasvanut ja kontaktien määrä lisääntynyt kaiken aikaa, mutta vuorovaikutus laajeni nyt kokonaan uusille alueilla ja se alkoi saada uudenlaisia piirteitä. Voidaan puhua rakenteelli-sesta muutoksesta. Siitä kertovat kenties selkeimmin opiskelijoiden lisääntynyt osallistu-minen kansainvälisyyteen ja yliopiston kansainvälisistä asioista vastanneen hallinnonalan perustaminen. Myös uusien, kansainvälistymistä painottaneiden rahoitusmallien käyttöö-notto muokkasi toiminnan rakenteita.

Myös maailmanpolitiikassa oli tapahtumassa suuria: Neuvostoliitto ja sosialismi Euroopas-sa tulivat tiensä päähän. Koko kansainvälinen toimintakenttä oli muutoksessa. Lisäksi yli-opisto kasvoi ja eli murroksen aikaa myös monessa muussakin suhteessa (Nevala 2009, 398).

8.1 Kasvua ja tulospaineita

Vuonna 1990 pitkältä uraltaan eläkkeelle jäänyt, kaiken nähnyt Heikki Kirkinen sanoo voimak-kaimman kehityksen Joensuun yliopiston kansainvälisyydessä tapahtuneen vasta hänen virkauransa jälkeen (HK18). Monet merkit 1980-luvun jälkipuoliskolla olivatkin alkaneet antaa viitteitä kansainvälistymisen merkityksen konkreettisesta kasvusta yliopistoille. Yliopistojen toi-minnan tehokkuutta, tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta korostanut korkeakoululaitoksen yliopistojoen toinen kehittämislaki astui voimaan vuodesta 1986 (Lampinen 2003, 28–30). Myös kansainvälisyyden merkitystä Suomen kilpailukyvyille ja tieteen tasolle alettiin tuoda

esiin aiempaa enemmän (Ollikainen & Honkanen 1996, 93). Opetusministeriön ensimmäinen tiedeyhteistyön yhteyksien parantamista painottanut kansainvälisyysstrategia julkaistiin 1987 (Rinne 2006, 194).

Merkittävä yliopistoja ja tutkijoita kansainvälistymään ohjannut tekijä oli myös kansainvälisiä hankkeita ja yhteistutkimusta suosivien rahoitusmallien käyttöönotto. Tulosohjauksessa rahoituskriteereinä olivat muun muassa opiskelija- ja opettajavaihto sekä opettajavierailut. Tätä kautta yliopistojen oli pakko panostaa kansainvälisyyteen monella taholla. (Malkki & Hölttä 2000, 53.) Myös Suomen Akatemian tärkeimpiä tavoitteita 1980-luvulla oli kansainvälisten tiedeyhteysien laajentaminen etenkin Länsi-Eurooppaan. Rahoitusmahdollisuuksin haluttiin tukea varsinkin jatko-opiskelua ja tutkijoiden työskentelyä ulkomaille sekä tutkimusprojekteihin osallistumista. Tutkimuksen arvoa Akatemian silmissä alkoi entistä enemmän määrittää sen kansainvälinen taso. (Pohls 2005, 555–558.)

Kansainvälistä toimintaa oli pyritty jo ennenkin kehittämään yhteistyössä Opetusministeriön kanssa laadittujen löyhien suunnitelmiin ja hankkeiden puitteissa, mutta ratkaisevana erona uuteen oli aikaansaannosten seurannan puute. Painostus valtiovallan taholta oli ollut *suurin piirtein nolla*. (PP83.) Ennen New Public Management -ajattelun mukaisten tehokkuusvaatimusten tuloa myös koulutussektorille, oli huolta kannettu lähinnä varojen riittävyydestä, ei siitä kuinka niitä käytettiin. Vielä 1980-luvulla varojen käytöstä saatettiin sopia opetusministeriön ja yliopistojen välillä suullisesti löyhin velvoittein, mutta tehokkuusvaatimusten edetessä menivät rahahanat tiukemmalle. (Lampinen 2003, 30; Hakala ym. 2003, 39.) Uudessa järjestelmässä rahoituksen jatkuvuus riippui entistä selkeämmin tuloksellisuudesta. Paavo Pelkonen muistelee yliopistojen tulosohjauksen vaikutusten alkaneen tuntua konkreettisesti kuitenkin vasta vuonna 1994 (PP83; PP85).

Kasvusta ja monipuolistumisesta huolimatta kehityksen koetaan tuoneen mukanaan negatiivisiakin asioita, joihin liittyy juuri raha. Jotkut ovat kokeneet kansainvälisyyden muuttuneen tutkimusrahoituspäätösten välikappaleeksi. Kansainväliseen toimintaan osallistuminen ja meritoituminen ovatkin tärkeitä kriteereitä esimerkiksi Suomen Akatemia rahoitukselle, mikä väistämättä ohjaa tutkijoiden toimintaa. (AA46; IL45; SS28.) *Hallinnon lonkeroiden* ulottuminen kansainvälisen toiminnan sopukoihin puolestaan merkitsi esimerkiksi sitä, että ulkomaanvierailuja kannatti pidentää kahteen viikkoon, jolloin oppiaineelle kirjattiin niistä arvokkaat pisteet korkeakoulujen KOTA-tietokantaan (SW43; ks. Lampinen

2003, 30). Jopa 1980-luvulla rehtorina voimakkaasti kansainvälistymistä ajaneen Kyösti Pulliainen (KP32) mielestä kansainvälisyydestä tuli itseisarvo 1990-luvulla. *Muotia ja ajan virtausta* ovat myös sanoja, joilla haastatteluissa kuvataan kansainvälisyyden nykyluonnetta (OK33; SS28).

Varmaa on, että ajat olivat muuttuneet korkeakoulun alkuajoista. Esimerkiksi 1990-luvun kehityksen myötä välttämättömäksi muuttunut yliopiston kansainvälinen markkinointi tuskin oli kenelläkään mielessä 1970-luvulla (OS12). Vaikka tulokset, pisteet ja raha olivatkin tulossa tiiviisti osaksi keskustelua kansainvälisyydestä, muistutti rehtori Kyösti Pulliainen (SSJ 18/1988, 16–18) lukuvuoden 1988 avajaispuheessa kuuntelijoitaan siitä, missä perimmäiset syyt välttämättömään kansainvälisyyteen olivat. Lähtökohtia ei hänen mukaansa tullut etsiä opetusministerin esittämistä toiveista, vaan yliopiston perustehtävästä: nuorison opettamisesta palvelemaan koko ihmiskuntaa. Kansainvälisyyden muodot, kuten opiskelijavaihto, julkaisut ja matkustaminen kyllä pitivät Joensuun yliopistoa näkyvillä, mutta lisäksi oli tärkeää kehittyä myös laadullisesti ja pyrkiä kansainvälistymään myös pintaa syvemmältä.

8.2 Vaihto-opiskelijat saapuvat

Laajojen yhteistyö- ja vaihto-ohjelmien käynnistyminen 1980-luvun lopussa toi huomattavan lisän yliopiston kansainväliseen toimintaan. Ohjelmien kautta Joensuun yliopiston opiskelijoille avautui aiempaa huomattavasti enemmän mahdollisuuksia lähteä ulkomaille opiskelemaan. Jo aikaisemmin käynnistyneen pohjoismaisen Nordplus-ohjelman lisäksi opiskelijavaihtoa päästiin harjoittamaan myös yhdysvaltalaisien yliopistojen kanssa Joensuun päästyä, paljolti Venäjä-osaamisensa ansiosta, mukaan USA:sta koordinoituun ISEP-verkoston.¹⁰ Ohjelmat toivat myös ulkomaiset vaihto-opiskelijat Joensuuhun mittakaavassa, johon ei oltu totuttu. (OS20.) Hieman myöhemmin verkostoituminen eurooppalaisten yliopistojen kanssa edistyi, kun Suomi liittyi Erasmus-ohjelmaan vuonna 1992. Erasmus ja Nordplus-ohjelmat mahdollistivat myös opettajien vaihdon kumppaniyliopistojen välillä. (MH7; Linna 1988, 13.)

¹⁰ International Student Exchange Program (ISEP 2012).

Vaihto-opiskelun alkamisen näkyvä seuraus oli, että englanninkielisiä opetusohjelmia oli perustettava. Tämä tuotti aluksi paljon työtä ja aiheutti suorituspaineita opettajille. (KP42; OS20; OS23; Nevala 2009, 428–429.) Tavoitteet ulkomaalaisille opiskelijoille suunnattujen ohjelmien määrästä eivät tosin vielä 1990-luvun vaihteessa olleet kovin suuria. Opetusministeriön mukaan olisi ollut hyvä, jos koko maassa ohjelmia olisi ollut tarjolla ”muutamia” (Taxell 1988, 5). Kilpailu opiskelijoista oli käynnissä niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla: ulkomaisille opiskelijoille piti pystyä tarjoamaan laadukasta opetusta ja suomalaisille piti pystyä tarjoamaan laajat vaihtomahdollisuudet. Joensuun tilanne koettiin haasteellisena. Vaihto-ohjelmien alun kynnyksellä vuonna 1988 rehtori Pulliainen haastoi yliopiston miettimään, miten se voisi olla kiinnostava ulkomaisten opiskelijoiden silmissä ja mitkä sen vahvuudet voisivat olla. Jotta aitoa, molempiin suuntiin tapahtuvaa vaihtoa saataisiin aikaan, oli tässä onnistuttava. (SSJ 11/1988, 1–2; SSJ 13/1990, 8–9.)

Opiskelijavaihdon lisäksi myös yliopiston kansainvälisten suhteiden kehittäminen ja ylläpito alkoi vaatia aiempaa suurempaa työpanosta. Paisuva tehtäväkenttä ei voinut enää olla yksittäisten tutkijoiden ja professorien vastuulla. (OS9.) Vaihto-opiskeluun kohdistunut kiinnostus puolestaan lisääntyi 1980-luvun loppuvuosina niin paljon, ettei yliopiston opintotoimisto enää pystynyt vastaamaan palvelutarpeeseen. Syksyllä 1989 tilanne olikin ollut ”kaosmainen” vaihto-opiskelijoiden saapuessa kaupunkiin. Valmistelutoimet olivat täysin riittämättömät: asuntoja ei ollut, kieliopetusta ei järjestetty eikä kukaan ollut uusia tulokkaita vastassa rautatieasemalla. Ulkomaiset opiskelijat kääntyivät ongelmissaan ylioppilaskunnan puoleen, jolta myös olivat voimavarat lopussa. Yliopisto reagoi tilanteeseen palkkaamalla ensimmäistä kertaa erillisiä henkilöitä hoitamaan kansainvälisiä asioita. (JoYVK 1989, 72; SSJ 5/1990, 14-15.)

Kansainvälisten asiain sihteerin tehtävään palkattu Outi Savonlahti aloitti työt heinäkuussa 1990 ja hieman myöhemmin hänen seuraansa liittyi kansainvälisten asiain opintosihteeriksi Liisa Solanko. Heidän vastuulleen tulivat yliopiston kansainväliset asiat ja opiskelijat. Savonlahti kertoo saaneensa ohjeistukseksi olla yliopiston *kansainvälistymisen apostoli*. Kovin paljon tarkempia ohjeita työn toteuttamiseksi ei ehkä vielä osattukaan antaa, mutta pääasia oli Joensuun yliopiston vieminen mukaan käynnistymässä oleviin suuriin vaihto- ja yhteistyöohjelmiin ja vastata yliopiston ulkomaisesta markkinoinnista. Outi Savonlahti kuitenkin muistuttaa, että vaikka uusia kansainvälisten toiminnan virkoja yliopistoon pe-

rustettiin, pysyi professoreiden ja laitosten aktiivisuus kansainvälisen toiminnan varsinaisina toimeenpanijoina kuitenkin välttämättömänä. (OS4; OS9; OS10.)

Tilanne Joensuun yliopistossa ei ollut ainutlaatuinen: kansainvälisten asioiden hallintoyksiköille koettiin olevan tarvetta muissakin yliopistoissa, sillä 1990-luvun vaihteen aikoihin joka puolella Suomea perustettiin vastaavia toimistoja. (OS4.) Vuonna 1991 aloitti toimintansa Helsingissä myös opetusministeriön alainen kansainvälisen henkilövaihdon keskus CIMO, jonka tehtävänä on valtakunnallisella tasolla ollut muun muassa koordinoita yliopistojen koulutusohjelmien toimintaa ja verkostoihin osallistumista (Hietala 2003, 137).

Joensuun yliopistossa puhalsivat uudet tuulet Savonlahden ja Solangon palkkaamista seuranneena syksynä valmistauduttaessa seuraavan vaihto-opiskelijaerän tuloon. Liisa Solanko kalusti tyhjiä Joensuun Ellin huoneita saapuville opiskelijoille. Patoja, kattiloita ja muita perustarvikkeita sisältäneiden survival package -pakkausten kokoamiseksi organisoitiin keräys ja ulkomaalaisille opiskelijoille järjestettiin kunnollinen orientaatio, johon kuuluivat muun muassa Osmo Kiiskisen Suomen historian luennot. Yliopistolaisten keskuudesta etsittiin halukkaita tuttavaperheitä auttamaan sopeutumisessa. Kaupunki osoitti kaupunginjohtaja Juhani Merimaan johdolla vaihto-opiskelijoille vieraanvaraisuuttaan järjestämällä kiertoajelun ja mediakin kiinnostui uusista ulkomaalaisten opiskelijoiden saapumisesta Pohjois-Karjalaan. (OS16; SSJ 13/1990, 8–9.)

Yllättäviä tilanteita kohdattiin kuitenkin edelleen ja kulttuurieroista saatiin oppia käytännössä. Esimerkiksi islaminuskoisten opiskelijoiden kutsumista perisuomalaiseen saunailtaan asiaan kuuluvine juomatarjoiluineen ei selvästikään ollut mietitty loppuun asti, mutta myös tervetuliaislounaalla tarjottu viini aiheutti hämmennystä myös amerikkalaisissa nuorissa. Joistakin kulttuureista tuleville miesopiskelijoille taas oli erittäin vaikeaa toimia suomalaisessa byrokratian kanssa, sillä he eivät olleet tottuneet asioimaan naisvirkailijoiden kanssa. Kokemusten karttuessa toimintatapoja on kuitenkin pystytty muuttamaan kulttuurisensitiivisempään suuntaan ja laskeutumista suomalaiseen kulttuuriin pehmentämään. (OS39.)

Ulkomaisten opiskelijoiden määrä Joensuun yliopistossa vuonna 1990 oli 23 eli alle puoli prosenttia koko opiskelijamäärästä. Koko maassa vastaava luku oli 1,6 prosenttia eli Joensuu oli maan keskiarvoa selvästi jäljessä, vaikkakin kokosiinsa yliopistoihinsa verrattuna

samalla tasolla. (Nevala 2009, 384.) Kehitystä kuitenkin tapahtui nopeasti. 1990-luvun puolivälissä Suomen liittyttyä Euroopan Unioniin alkoi vaihto-opiskelijoiden *vyöry* toden teolla Joensuussakin (MH7). Nevala (mts, 427–428) on havainnut korrelaation yliopiston lisääntyneiden yhteistyösopimusten ja opiskelija- ja opettajavaihdon kasvun välillä. Outi Savonlahden (OS34) kertomus siitä, kuinka vaihtosopimuksia on joskus tehty yksittäistenkin opiskelijoiden toiveiden takia, tukee hyvin Nevalan huomiota.

Joensuun yliopistosta ulkomailla lähteneiden määrä kehittyi aluksi hitaammin, mutta lähti sitten nopeaan nousuun ja saavutti kaikkien aikojen huippuluvun 303 vuonna 1997. Saman vuoden ulkomaisten vaihto-opiskelijoiden määrä 352 oli myös aiempaa huomattavasti suurempi. (Nevala 2009, 427.) Suomalaiset opiskelijat olivat alkuun arkoja hakeutumaan vaihto-ohjelmiin niiden tultua mahdolliseksi. Opiskelijat eivät yksinkertaisesti tahtoneet uskoa, että ulkomaille olisi mahdollista päästä. Toinen syy hitaaseen käynnistymiseen löytyy puuttuneesta traditiosta, sillä vasta harva oli opiskellut ulkomailla: *Sitten kun Erasmus tuli ja oli ollut pari kierrosta, niin sitten tästä ulkomailla opiskelusta muodostui ihan siis normaali asia, mainstreamia, että kaikki tiesi että niin oli tapana tehdä*, Outi Savonlahti kertoo tilanteen muuttumisesta (OS41). Joensuuhun saapuneiden ulkomaisten opiskelijoiden määrän kasvu tosin jatkui tasaisena, kun taas suomalaisten kiinnostus lähteä ulkomaille kääntyi pikkuhiljaa laskuun (Nevala 2009, 427).

9 YHTEENVETO

Tutkielmani tavoitteena oli selvittää, miten kansainvälisyys Joensuun korkeakoulussa ja yliopistossa ilmeni vuosina 1969–1990. Koska työni on muistitietotutkimus, sen tarkoituksena ei ole alusta alkaenkaan ollut tuottaa tarkkoja lukumääriä kansainvälisten kontaktien määrästä tai kattavaa selvitystä koko yliopiston kansainvälisyyden kehityksestä, vaan kertoa kansainvälisyydestä suhteellisen pienen haastateltavien joukon kokemusten kautta. Tässä tavoitteessa tutkielmani myös onnistuu. Jälkiviisaasti voin kuitenkin todeta, että jos nyt aloittaisin työn tekemisen alusta, tekisin eräitä asioita toisin aineistonkeruussa ja taustatyössä.

Haastatteluiden kysymysrunkoa olisi kannattanut testata etukäteen, jolloin sen sisältämät ongelmat olisivat todennäköisesti tulleet ilmi jo ennen varsinaisia haastatteluita. Myös vielä perusteellisemmän taustatutkimuksen ja siten hankittujen ennakkotietojen avulla haastatteluita ja muuta aineistonhankintaa olisi ollut mahdollista ohjata tarkemmin. Nyt mieleeni on tullut vasta aineiston analyysivaiheessa monia jatkokysymyksiä, joiden esittämien olisi ollut tarpeellista. Kirjalliseen lähdemateriaaliin tutustuminen taas on nostanut esiin lisää yliopiston työntekijöitä, joita olisin ehdottomasti halunnut työhöni haastatella.

Vaikka kansainvälisyyttä käsitelläänkin haastatteluissa useista näkökulmista, joitakin teemoja jäi silti väistämättä huomioimatta, koska haastateltavia on suhteellisen vähän. Pienen kokonaismäärän lisäksi haastateltavat jakaantuvat eri tiedekuntiin hyvin epätasaisesti. Humanistinen tiedekunta painottuu voimakkaasti, sillä jopa 6 haastateltavaa 14:stä edustaa tiedekunnan oppiaineita. Sitä vastoin yhteiskuntatieteelliset aineet ovat aliedustettuina. Oleellista on myös huomata, ettei haastateltavien joukossa ole ketään Karjalan tutkimuslaitokselta, kielikeskukselta tai Savonlinnan filiaalista. Erillislaitosten huomioiminen olisi varmasti muuttanut kuvaa yliopiston kansainvälisten suhteiden määrästä ja laadusta.

Koska tutkielmani on tapaustutkimus, tulosten yleistettävyys ei ole tärkein mittari tutkimuksen onnistumisen arvioinnissa. Tutkielmani tulokset sopivat kuitenkin vertailukohdaksi tutkimuksille, joissa käsitellään yliopistojen kansainvälistymistä, kansainvälisiä suhteita ja yhteistyön muotoja. Tulokset tarjoavat varmasti viitteitä siitä, kuinka kansainvälistyminen on muissakin suomalaisissa yliopistoissa edennyt. Parhaita vertailukohtia voisivat olla Joensuun yliopiston kanssa samoihin aikoihin perustetut korkeakoulut, kun taas ikänsä ja kokonsa puolesta Joensuun yliopisto eroaa ratkaisevasti esimerkiksi Helsingin yliopistosta. 1990-luvulla voimakkaasti käynnistynyt kansainvälisyyden rakennemuutokseen Joensuu on kuitenkin päässyt samalta lähtöviivalta muiden kanssa, sillä muutos alkoi kaikissa suomalaisissa yliopistoissa samoihin aikoihin.

Tutkielmani selvin tulos on, että kansainvälisyys on kuulunut Joensuun korkeakoulun toimintaan jo aivan alusta saakka. Vaikka en työni alussa esittänytkään mitään tutkimushypoteesia, lähtökohtana oli käsitys, että kansainvälistä toimintaa olisi ollut korkeakoulussa ja yliopistossa koko aikarajauksen ajan. Tältä osin tuloksissa ei siis ole mitään yllättävää.

Kiinnostavampi tulos liittyykin kansainvälisten suhteiden laatuun. Aineisto osoittaa selvästi, että kansainvälisyys on koko tutkitulla aikajaksolla perustunut henkilökohtaisiin suhteisiin ja tutkimuksen tekemiseen. Varsinkin alkuvaiheessa kontaktit ulkomaille muotoutuivat pääasiassa työntekijöiden henkilökohtaisten intressien pohjalta. Yllättävää on, kuinka kirjavia ja jopa sattumanvaraisiltakin vaikuttavia syitä kansainvälisten yhteyksien suuntautumiseen aineistosta löytyy (esim. HK24; JN23).

Tutkijoiden henkilökohtaisten kontaktien rinnalle kehittyi melko pian virallisiin yhteistyösopimuksiin perustunut kansainvälinen yhteistyö, joka suuntautui alkuvaiheessa lähinnä Neuvostoliittoon ja muihin sosialistisiin maihin. Kuitenkin myös virallinen yhteistyö vaati tarmokkaita yksittäisiä henkilöitä, jotka edistivät suhteiden syntyä omalla persoonallaan. Yliopiston virallinen ja työntekijöiden henkilökohtainen kansainvälisyys vaikuttavat kehittyneen omista lähtökohdistaan. Vaikka virallisten suhteiden suuntana oli usein itä, missä valtiosuhteilla ja politiikalla oli osansa, monet tutkijat tekivät yhteistyötä oman tieteenalansa kärkimaina pidettyjen maiden kanssa. Tämä jako ei kuitenkaan ole aineiston perusteella täysin ehdoton. Tulokset kansainvälisen yhteistyön luonteesta muuttuvat entistä kiinnostavammiksi, kun muistaa, ettei Joensuun korkeakoulussa alun perin pitänyt edes harjoittaa

tieteellistä tutkimusta. Korkeakoulussahan piti keskittyä valmistamaan opettajia. Jos tämä suunnitelma olisi pitänyt eikä tutkimusta olisi tehty, kansainvälinen yhteistyö olisi todennäköisesti ollut huomattavasti vähäisempää.

Kansainvälisyys on koko tutkimusperiodin ilmennyt ennen kaikkea henkilöiden välisessä kohtaamisessa. Konkreettisia puitteita siihen ovat tarjonneet muun muassa molempiin suuntiin tehdyt opetus- ja tutkimusvierailut sekä osallistuminen konferensseihin ja muihin tapaamisiin. Vaikka tutkimus onkin pysynyt kansainvälisyyden kulmakivenä, yhteistyöhön kannustavat syyt ja lähtökohdat ovat kuitenkin monipuolistuneet 21 vuoden aikana. Aikarajauksen loppua kohden vuorovaikutuksen rakenteet ovat muuttuneet ja kansainvälisyyttä on alettu harjoittaa esimerkiksi yliopistojen välisten yhteistyöverkostojen kautta, joiden luomisessa keskushallinto on ollut aktiivinen. Opiskelijavaihdon alkaminen aivan 1990-luvun taitteessa käynnisti aivan uuden ja näkyvän osan yliopiston kansainvälisen toiminnan muodon.

Eri tiedekuntia ja oppiaineita vertailtaessa selvin tulos on, että matemaattis-luonnontieteellisillä aloilla kansainvälinen yhteistyö on ollut vilkkainta. Tulos selittynee ainakin osittain matemaattis-luonnontieteellisten aineiden luonteelta, johon kuuluu tutkimusongelmien yleismaailmallisuus ja tutkimustulosten helppo yleistettävyyys. Kuitenkin myös muilla aloilla kansainvälistä yhteistyötä on ollut, mutta niissä tutkimuskysymykset ovat luonteeltaan kulttuurisidonnaisempia, mikä on asettanut yhteistyön kansainvälisyydelle omia rajoitteitaan.

Joensuun korkeakoulun ensimmäinen rehtori Veli Nurmi (1971) esitti avajaispuheessaan vuonna 1969 toiveen siitä, ettei korkeakoulu jäisi vain maakunnalliseksi laitokseksi. Nyt vuonna 2012 voidaan turvallisin mielin todeta, että toive on toteutunut: korkeakoulu ja myöhemmin yliopisto ovat pyrkineet monilla tavoin osallistumaan kansainväliseen vuorovaikutukseen ja kehittyneet maailmanlaajuisilta yhteyksiltään monipuolisesti.

Tutkielmaa tehdessäni olen saanut toistuvasti päivittää omaa näkemystäni siitä, mitä kansainvälisyys yliopistomaailmassa tarkoittaa ja kuinka se käytännössä ilmenee. Työ tuntuu nyt vain pintaraapaisulta ilmiöön, josta olisi tutkimukselle vielä paljon ammennettavaa. Kiinnostavia jatkotutkimusaiheita voikin löytää useita. E erityisen kiinnostavana pidän politiikan osuutta kansainvälisiin suhteisiin: miten laajempi maailmanpoliittinen konteksti vai-

kutti yhteyksien muodostumiseen. Myös suhteiden luomiseen vaikuttaneen sattumanvaraisuuden ja henkilökemioiden osuus ansaitsisivat lisätarkastelua. Tähän tarkoitukseen muistitietomenetelmä sopisi hyvin.

Jatkossa muistitiedon rinnalla olisi tärkeää käyttää myös muita aineistonhankinnan tapoja, jotta tulokset olisivat paremmin yleistettäviä. Esimerkiksi kyselylomakkeilla voisi kerätä laajemmalta joukolta aineistoa, joka täydentäisi muistitietoaineiston henkilökohtaisia kuvauksia. Näin kansainvälisyyden eri puolista piirtyisi kattavampi kuva. Muistitietoaineistosta avautuvien teemojen tutkiminen arkistomateriaalin avulla paljastaisi sekin lisää yksityiskohtaisempaa tietoa. Jatkossa tutkimusongelman rajaaminen tiukemmin vain joihinkin kansainvälisyyden teemoihin terävöittäisi varmasti analyysiä ja tuottaisi tarkempia tuloksia. Toisaalta aikarajauksen laajentaminen nykyhetkeen asti olisi luontevaa.

Joensuun, ja sittemmin Itä-Suomen yliopiston kansainvälisyys on muuttunut ja kehittynyt tutkimuksessa tarkasteltujen vuosien jälkeen valtavasti. Kansainvälisyys on arkipäiväistynyt ja sen näkyä ja kuuluu joka käänteessä. Pohjimmiltaan muutokset verrattuna aiempaan eivät ehkä kuitenkaan ole niin isoja, kuin miltä ne näyttävät. Yliopistojen ja tieteen kansainvälisyys on tämän hetken näyttävistä raameistaan huolimatta edelleen ihmisten välistä toimintaa, jossa inhimilliset tekijät ovat suuressa osassa. Perusasiat ovat pysyneet samoina. Vaikka kansainvälisyyden määrää pyritäänkin arvioimaan useilla eri mittareilla, saavutetaan todellinen kansainvälisyys yliopistoissa vain sisäistetyn ajattelun ja aidon halun kautta. Professori Rauno Hämäläinen myös tietää pitkän kokemuksensa perusteella, missä vaiheessa on saavutettu sellainen taso, jolla kansainvälinen toiminta on täysin luontevaa: *Se on se, että kun tulee tarpeeksi niitä joilla on kansainvälisiä suhteita ja ovat siinä mukana. Ja sitten ulkolaisia on ollut niin kauan, ettei niitä pälistellä ollenkaan.* (RH58.) Jokainen voi pohtia ja arvioida, joko näin pitkälle on Itä-Suomen yliopistossa päästy.

LÄHTEET

Haastatteluaineisto

Tutkielman haastatteluaineisto on koottu vuoden 2010 aikana ja se koostuu 14 haastattelusta, joista yksi oli parihaastattelu. Haastateltuja henkilöitä oli yhteensä 15. Haastattelunauhokauden yhteispituus on noin 15,5 tuntia. Aineistoon kuuluu lisäksi yksi kirjallinen tiedonanto. Nauhoitteet ja tiedonanto ovat tekijän hallussa.

Halonen 2010. Matti Halosen kirjallinen tiedonanto.

Aineistolähteet

JoKKTL = Joensuun korkeakoulun tiedotuslehti. Hallintovirasto.

3/1981; 4/1981; 5/1981

JoKKVK = Joensuun korkeakoulun vuosikertomus. Hallintovirasto.

1983–1984

JoYVK = Joensuun yliopiston vuosikertomus. Hallintovirasto.

1989; 1988; 1987; 1986; 1984–1985

SSJ = Sanansaattaja Joensuusta. Joensuun yliopiston tiedotuslehti. Hallintovirasto.

Nro:t 1990 – 21 / 13 / 10 / 5

1989 – 20 / 15 / 12 / 11

1988 – 18 / 18b / 15 / 14 / 11 / 8 / 3

1987 – 22 / 17b

1986 – 19 / 11 / 9

1985 – 12 / 2

1984 – 20 / 18 / 17 / 14b / 11 / 7

JoKKTPO 1977 = Joensuun korkeakoulun tutkimuspoliittinen ohjelma 1977. Joensuu.

JoYTPO 1984 = Joensuun yliopiston tutkimuspoliittinen ohjelma 1984. Joensuu

Tutkimuskirjallisuus

- Ahola, S. 1995. Eliitin yliopistosta massojen korkeakoulutukseen. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 30. Turku: Turun yliopisto.
- Ahonen, V. 1990. Valistusmies piispojen varjossa. Laamanni Johan Gezelius Olivecreutzin elämä 1721–1804. Historiallisia tutkimuksia 156. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Allardt, E. 1990. Suomen tiede ja kansainvälinen tiedeyhteisö. *Kanava* 17 (4), 204–209.
- Antikainen, A. 1970. Univeristy and its environment. Finnish report based on a study by Dr. Ari Antikainen. Joensuun yliopisto.
- Antikainen, A. 2011. Kasvatussosiologiaa etsimässä. Työelämäkerta. Tampere: Tampereen yliopistopaino, Juvenes print.
- Autio, V-M. 1986. Opetusministeriön historia IV. Järvenpää: Opetusministeriö.
- Autio, V-M. 1990. Opetusministeriön historia VI. Helsinki: Opetusministeriö.
- Autio, V-M. 1994. Opetusministeriön historia VII. Helsinki: Opetusministeriö.
- Autio-Sarasmo, S. 2006. Soviet economic modernization and transferring technologies from the west. Teoksessa M. Kangaspuro & J. Smith (eds.) *Modernisation in Russia since 1900. Studia Fennica Historica* 12. Finnish Literature Society. Tampere: Tammer-Paino, 104–123.
- Barblan, A. 2002. Academic co-operation and mobility in Europe: how it was and how it will be. *Higher Education in Europe* 27 (1–2), 31–58.
- Dahllöf, U. Goddard, J. Huttunen, J. O'Brien, C. Román, O. & Virtanen I. 1998. Towards the responsive university. The regional role of Eastern Finland universities. Publications of higher education evaluation council 8: 1998. Helsinki: Edita.
- De Ridder-Symoens, H. 1992. Mobility. Teoksessa H. De Ridder-Symoens (ed.) / W. Rüegg (gen. ed.) *A history of the university in Europe. Volume I. Universities in the middle ages.* Cambridge: University of Cambridge, 280–304.
- De Ridder-Symoens, H. 1996. Mobility. Teoksessa H. De Ridder-Symoens (ed.) / W. Rüegg (gen. ed.) *A history of the university in Europe. Volume II. Universities in the early modern Europe.* Cambridge: Cambridge University Press, 416–448.
- Dobson I.R. & Hölttä, S. 2001. The internationalisation of univeristy education: Australia and Finland compared. *Tertiary Education and Management* 7 (3), 243–254.
- Douglas, M. 1987. *How institutions think.* London: Routledge & Kegan Paul.
- Eela, R. 2001. Suomen teknologiapolitiikka valtion tiede- ja teknologianeuvoston katsaus- ten valossa. VTT, Teknologian tutkimuksen ryhmä. Työpapereita nro. 56/01.

- Eskola, S. 2002. Tiedepolitiikka ja korkeakoulut. Teoksessa P. Tommila & A. Tiitta (toim.) Suomen tieteen historia 4, Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia. Helsinki: WSOY, 222–391.
- Fingerroos, O. & Haanpää, R. 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo & U-M. Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–48.
- Fingerroos, O. & Peltonen, U-M. 2006. Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo & U-M. Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–24.
- Graae, K. & Hieltala, M. 1994. Suullista historiaa. Veteraanikansanedustajat haastateltavina. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 1.
- Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Porvoo: WSOY.
- Gürüz, K. 2008. Higher Education and International Student Mobility in the Global Knowledge Economy. State University of New York Press: Albany.
- Hakala, J. Kaukonen, E. Nieminen, M & Ylijoki, O-H. 2003. Yliopisto – Tieteen kehdestä projektimyllyksi? Helsinki: Gaudeamus.
- Heikel, I.A. 1940. Helsingin yliopisto 1640–1940. Helsinki: Otava.
- Heikkilä, H. 1988. Tieteellisen julkaisutoiminnan kansainvälisyys. Korkeakoulutieto 15 (4), 48–50.
- Heikkilä, M. 1985. Opetusministeriön historia III. Helsinki: Opetusministeriö.
- Heikkinen, A. 1989. Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan. Koulutuksen historia Suomessa esihistorialliselta ajalta itsenäisyyden aikaan. 2. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Heikkilä, M. 2001. Tutkimuksen voimavarojen lisääntyminen. Teoksessa P. Tommila (toim.) Suomen tieteen historia 1, Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulle. Helsinki, WSOY, 438–497.
- Heininen, S. 1983. Suomalaisten opinkäynti keskiajan Pariisissa. Teoksessa J. Nuorteva (toim.), P. Laasonen, S. Heininen & S.J. Salminen (reds.) Collegium Scientiae – Suomen oppihistorian kehityslinjoja keskiajalta Turun akatemian alkuaikoihin. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 125, 67–98.
- Heiskanen, I. Vogt, H. Hautsalo, M. & Väisänen, A-M. 1992. Ulkomaiset perustutkinto-opiskelijat suomalaisissa yliopistoissa. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitos. Opintoasiain julkaisuja 2/1992.

- Hietala M. 2002. Tutkimuksen rahoitus ja kansainväliset yhteydet. Teoksessa P. Tommila & A. Tiitta (toim.) Suomen tieteen historia 4, Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien. Helsinki: WSOY, 490–561.
- Hietala, M. 2003. Tutkijoiden verkostoista yliopistojen vaihtosuhteisiin – kansainvälisten yhteyksien kehittyminen. Teoksessa P. Tommila ja A. Korppi-Tommola (toim.) Suomen tieteen vaiheet. Helsinki: Yliopistopaino kustannus ja Tieteellisten seurain valtuuskunta, 127–142.
- Hietala, M. 2006. Tutkijat ja Saksan suunta. Teoksessa M. Hietala (toim.) Tutkijat ja sota. Suomalaisten tutkijoiden kontakteja ja kohtaloita toisen maailmansodan aikana. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 30–141.
- Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hutton, P. 1999. Mentalities, matrix of memory. Teoksessa A. Ollila (ed.) Historical perspectives on memory. *Studia Historica* 61. Helsinki: Hakapaino, 69–90.
- Iggers, G. 1999. The Role of professional historical scholarship in the creation and distortion of memory. Teoksessa A. Ollila (ed.) Historical perspectives on memory. *Studia Historica* 61. Helsinki: Hakapaino, 49–67.
- Ikonen, R. 2009. Tohtorit maailmalla. Joensuun yliopistossa 2000-2006 tohtorintutkinnon suorittaneiden sijoittuminen työelämään. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Sarja A, n:o 21.
- Immonen, K. 1995. Suomen Akatemia suomalaisessa tiedepolitiikassa 1970-luvulla. Helsinki: Otava.
- Itälä, J. 1965. Itä-Suomen metsäyliopisto. Teoksessa: M. Haavio (toim.) Korkeakoulukysymys. Porvoo: WSOY, 86–91.
- Kangas, L. 2009. Korkeakoulukomitea avaa tien kohti yliopistoa. Teoksessa P. Einonen, P. Karonen & T. Nygård (toim.) Jyväskylän yliopiston historia. Osa II. Yliopisto 1966–2006. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 9–12.
- Katajala, K. 1989. Historialiike. Teoksessa R. Endén (toim.) Historian päivät 1988. Historiallinen arkisto 93. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 67–80.
- Kaarninen, M. Harjula, M. & Sipponen, K. 2000. Murros ja mielikuva – Tampereen yliopisto 1960–2000. Tampere: Tampereen yliopisto ja Osuuskunta Vastapaino.
- Kalela, J. 1999. The challenge of oral history – The need to rethink source criticism. Teoksessa A. Ollila (ed.) Historical perspectives on memory. Suomen Historiallinen Seura. *Studia Historica* 61. Helsinki: Hakapaino.
- Kalela J. 2006. Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo, U-M. Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Helsinki: Hakapaino, 67–92.

- Kaukonen, V. 1975. Kaksi vuosikymmentä tieteellis-teknillistä yhteistoimintaa Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Helsinki: Kauppa kirjapaino.
- Ketonen, O. 1959. Suomalainen tiedeakatemia 1908–1958. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Ketonen, O. 1964. Valkolakista väitöskirjaan. Porvoo: WSOY.
- Ketonen, O. 1986. Arvovallan politiikkaa. Suomalainen korkeakoulu ja korkeakoulupolitiikka. Näkökulma suomalaiseen kulttuuriin. Porvoo: WSOY.
- Kivinen, O Rinne, R. & Ketonen, K. 1993. Yliopiston huomen. Helsinki: Hanki ja jää.
- Klinge, M. Knapas, R. Leikola, A. & Strömberg, J. 1987. Helsingin yliopisto 1640–1990. Ensimmäinen osa. Kuninkaallinen Turun akatemia 1640–1808. Helsinki: Otava.
- Klinge, M. Knapas, R. Leikola, A. & Strömberg J. 1989. Helsingin yliopisto 1640–1990. Toinen osa. Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917. Helsinki: Otava.
- Klinge, M & Kolbe, L. 1991. Suomen ylioppilas. Helsinki: Otava.
- Knuuttila, S. 1984. Mitä sivakkalaiset itsestään kertovat – kansanomaisen historian tutkimuskoe. Teoksessa V. Salonheimo (toim.) Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasinmäestä. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja. Nro. 61,131–155.
- Kohvakka, M. 2009 Kasvukertomus. 40-vuotiaan Lappeenrannan teknillisen yliopiston elämäkerta. Jyväskylä: Lappeenrannan teknillinen yliopisto ja Mikko Kohvakka.
- Kokkala, H & Takala, T. 1995. Finland's development cooperation in higher education. Teoksessa H. Kokkala (ed.) Education pays off. (second revised edition) Helsinki: Ministry for foreign affairs, 199–207.
- Kortelainen, Kaisu. 2008: Penttilän sahayhteisö ja työläisyys: muistitietotutkimus. Helsinki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1178. Helsinki: Hakapaino.
- Laaksonen, H. 2006. Alma Mater Aboensis. Turku: Kirja-Aurora.
- Lampinen, O. 1998. Suomen koulutusjärjestelmän kehitys. Tampere: Gaudeamus.
- Lampinen, O. 2003 Suomalaisen korkeakoulutuksen uudistaminen. Reformeja ja innovaatioita. Opetusministeriön julkaisuja 2003: 25.
- Lemola, T. 2002. Convergence of national science and technology policies: the case of Finland. Research Policy 31, 1481–1490.
- Lindsay, B. 1989. Integrating International Education and Public Diplomacy: Creative Partnerships or Ingenious Propaganda? Comparative Education Review. 33 (4), 423–436.

- Linna, M. 1988. Mikä on Nordplus? *Korkeakoulutieto* 15 (4), 12–14.
- Makkonen, E. 2004. Muistin mukaan. Joensuun yliopiston suullinen historia. Joensuun yliopisto. Jyväskylä: Gummerus.
- Makkonen, E. 2006. Instituution suullinen historia. Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo, U-M. Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 245–270.
- Malkki, P. & Hölttä, S. 2000. Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan muutokset 1960-luvulta 1990-luvulta. Teoksessa S. Honkimäki & H. Jalkanen (toim.) *Innovatiivinen yliopisto*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 43–57.
- Melanko, V. 2002. Suomen ja Neuvostoliiton välinen tieteellis-teknillinen yhteistoimintakomitea. Teoksessa P. Tommila (toim.) *Suomen tieteen historia 4. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien*. Helsinki: WSOY, 544–545.
- Nevala, A. 1983. Joensuun korkeakoulun perustamisvaiheet. Joensuu: Pohjois-Karjalan yliopistoseura.
- Nevala, A. 1999. Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa. *Bibliotheca historica* 43. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Nevala, A. 2009. Uudisraivaaja – Joensuun yliopiston 40-vuotishistoria. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Niiniluoto, I. 2002. Suomalaisen tutkimuksen suunnat. Teoksessa P. Tommila ja A. Tiitta (toim.) *Suomen tieteen historia 4, Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien*. Helsinki: WSOY, 604–637.
- Niukko, S. 2006. Teoksessa J. Kallo & R. Rinne (eds.) *Supranational regimes and national education policies. Kasvatusalan tutkimuksia 24*. Turku: Finnish Educational Research Association, 299–333.
- Nokkala, T. 2007. *Constructing the Ideal University – The internationalisation of higher education in the comparative knowledge society*. Tampere: Tampere University Press.
- Numminen, J. 1987. *Yliopistokysymys*. Helsinki: Otava.
- Numminen, J. 1988. Euroopan yhdentymisen vaikutus korkeakoulupolitiikkaan. *Korkeakoulutieto* 15 (4), 7–11.
- Nuorteva, J. 1997. Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640. *Bibliotheca historica* 27. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 177.

- Nuorteva, J. 2001a. Suomen integroituminen Euroopan tieteeseen. Teoksessa P. Tommila. (toim.) Suomen tieteen historia 1, Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulle. Helsinki: WSOY, 22–37.
- Nuorteva, J. 2001b. Humanismin kaudelta Turun Akatemia perustamiseen. Teoksessa P. Tommila (toim.) Suomen tieteen historia 1, Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulle. Helsinki: WSOY, 38–97.
- Nuorteva, J. 2001c. Suurvaltakauden tiede Suomessa. Teoksessa P. Tommila (toim.) Suomen tieteen historia 1, Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulle. Helsinki: WSOY, 98–167.
- Nuorteva, J. 2003. Pariisin maistereista Porthaniin ja Gadoliniin – opinkäynti ja tutkimus Ruotsin aikana. Teoksessa P. Tommila & A. Korppi-Tommola (toim.) Suomen tieteen vaiheet. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus ja Tieteellisten seurain valtuuskunta, 11–38.
- Nurmi, V. 1971. Kertomus Joensuun korkeakoulun synnystä ja 1. ja 2. toimintavuodesta 1969–1971. Joensuu.
- Nykänen, P. 2007. Otaniemen yhdyskunta. Teknillinen korkeakoulu 1942–2008. Porvoo: WSOY.
- Ollikainen, A. & Honkanen, P. 1996. Kosmopoliittien kilpakenttä. Näkökulmia korkeakoulutuksen kansainvälisyyteen. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskus. Raportteja 35.
- Passerini, L. 1988. Fascism in popular memory. The cultural experience of the Turin working class. Translated by Robert Lumely and Jude Bloomfield. Cambridge: Cambridge university press.
- Peltonen, U-M. 2003. Muistin paikat. vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 894. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pohls, M. 2005. Suomen Akatemian historia II. 1970–1988. Yhteiskunta ja tutkimus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 981: 2.
- Portelli, A. 1998. What makes oral history different. Teoksessa A. Thompson & R. Perks: (eds.) Oral history reader. London: Routledge, 63–74.
- Portelli, A. 2006. Mikä tekee muistitiedosta erityisen? Suom. Kivilaakso-Mendes ja Viertomanner. Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo, U-M. Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 49–64.
- Rashdall, H. 1936 (1885). The universities of Europe in the middle ages. Vol 1: Medieval universities. Second edition edited by F.M. Powicke and A.B. Emden. London: Oxford university press.

- Rinne, R. 2006. Like a model pupil? Globalisation, Finnish educational policies and pressure from supranational organisations. Teoksessa J. Kallio & R. Rinne (eds.) *Supranational regimes and national education policies*. Finnish Educational Research Association. *Kasvatusalan tutkimuksia* 24, 183–215.
- Sallinen, A. 2003. Yliopistot, kansainvälisyys ja globalisaatio: muutospaineita ja mahdollisuuksia. Teoksessa H. Aittola (toim.) *EKG? Eurooppa, korkeakoulutus, globalisaatio?* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 5–22.
- Salo, M & Lackman M. 1998. *Oulun yliopiston historia 1958–1993*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Salo, M. 2003. Pohjoinen Alma Mater. Oulun yliopisto osana korkeakoululaitosta ja yhteiskuntaa perustamisvaiheista vuoteen 2000. *Studia historica septentrionalia* 42.
- Schrager 1998. What is social in oral history? Teoksessa A. Thompson & R. Perks (eds.): *Oral history reader*. London: Routledge.
- Siiskonen, H. 2004. Seppo Rytönen 1940–2004. *Historiallinen aikakauskirja* 102: 2. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto, 290-292.
- Stolte-Heiskanen, V. 1987. National and international orientations of science of small countries. Teoksessa V. Stolte-Heiskanen (ed.) *Science policy studies from a small country perspective*. Suomen Akatemian julkaisuja 5/1987, 1-16
- Taxell, C. 1988. Hyvät olosuhteet tutkijankoulutukselle. *Korkeakoulutieto* 15 (4), 4–6.
- Teichler, U. 2003. Internationalisation of higher education in Europe. Teoksessa H. Aittola (toim.) *EKG? Eurooppa, korkeakoulutus, globalisaatio?* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 37–52.
- Thompson, P. 1988. *The voice of the past. Oral history*. Second printing. Oxford: Oxford University Press.
- Tiitta, A. 2004. Suomen Akatemian historia I, 1948–1969. Huippuyksilöitä ja toimikuntia. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 981: 1. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tommila, P. 2001. Kansallisen tiedeyliopiston alku.. Teoksessa P. Tommila (toim.) *Suomen tieteen historia 1, Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulle*. Helsinki: WSOY, 274–435.
- Tommila, P. 2003. Tieteellistyvä tutkimus ja tiedepolitiikan alku. 1809–1917. Teoksessa P. Tommila & A. Korppi-Tommola (toim.) *Suomen tieteen vaiheet*. Helsinki: Yliopistopaino ja Tieteellisten seurain valtuuskunta, 39–60.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuunainen, K. 1971. *Raportti Joensuun yliopiston peruspiirteistä*. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.

- Ukkonen, T. 2000a. Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 797.
- University of Joensuu. 1998. The Regional Impact of the university. Self-evaluation report. Project for the evaluation of the regional role of Eastern Finland universities.
- Viljakainen, M. 2004a. Hajallaan ympäri kaupunkia. Teoksessa E. Makkonen (toim.) Muistin mukaan. Joensuun yliopiston suullinen historia. Jyväskylä: Gummerus, 78–83.
- Viljakainen, M. 2004b. Kohti yhtenäistä puhetta. Teoksessa E. Makkonen (toim.) Muistin mukaan. Joensuun yliopiston suullinen historia. Jyväskylä: Gummerus, 84–91.
- Vuorio, K. 2006. Lentoon. Kuopion yliopiston neljä vuosikymmentä. Saarijärvi: Kuopion yliopisto.

Verkkolähteet

- Allardt, E. 1999. Tieteelliset Seurat tieteessä ja yhteiskunnassa. Tieteessä tapahtuu 1999 (7). <http://www.tieteessatapahtuu.fi/997/allardt.htm> [luettu 21.5.2011]
- Beckstrand, B & Grua, J. 1980. Ambassador Mark Evans Austad Collection (1926-1981). Weber State College Library Special Collections. <http://library.weber.edu/asc/speccoll/registers/documents/ms107austad.pdf> [luettu 11.5.2012]
- IAU 2012 = International Association of Universities verkkosivut. <http://www.iau-aiu.net> [luettu 14.5.2012]
- IMUA 2012 = International Meeting of University Administrators verkkosivut. <http://www.imua2008.ca> [luettu 21.5.2012]
- ISEP 2012 = International Student Exchange Programin verkkosivut. <http://www.isep.org> [luettu 14.5.2012]
- Nevala, A. 2012. Juristeja Joensuusta. Itä-Suomen yliopiston verkkolehti Oiva. <http://www.uef.fi/intra/uef/kolumniarkisto> [luettu 11.5.2012]
- Mikkola, U-M. 2002. Monen kulttuurin kasvatti sosiologian. Sanansaattaja Joensuusta 15 (2). <http://www.joensuu.fi/viestinta/tiedotuslehdet/Sanansaattaja/2002/ss902.html> [luettu 10.5.2012]
- NOS 2012. = Nordiska samarbetsnämnden. http://www.aka.fi/fi/A/Suomen-Akatemia/Kansainvalisyys_/Pohjoismaat/NOS-HS/ [luettu 21.5.2012]

NUAS 2012 = Pohjoismaisen yliopistohallintoyhteistyön verkkosivut. <http://www.nuas.org>
[luettu 10.5.2012]

OECD 2012 = Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:n verkkosivut.
http://www.oecd.org/document/25/0,3746,en_36734052_36761863_36952473_1_1_1_1,00.html [luettu 10.5.2012]

Maanmittauslaitos 2012. Maanmittauslaitoksen karttapalvelu Paikkatietoikkuna.
<http://www.paikkatietoikkuna.fi/web/fi> [luettu 14.5.2012]

Hallintovirasto 2005. Emeritusprofessori Kari Tuunainen 10.1.1943 – 3.11.2005. Tiivistelmä kanslianeuvos Matti Halosen Karjalaisessa julkaistusta muistokirjoituksesta. Sanansaattaja Joensuun yliopistosta.
<http://www.joensuu.fi/viestinta/tiedotuslehdet/Sanansaattaja/2005/ss805.pdf> [luettu 21.5.2012]

Ukkonen, T. 2000b. Muistitieto tutkimuksen kohteena ja aineistona. Elore 7 (2).
http://www.elore.fi/arkisto/2_00/ukk200.html [luettu 6.5.2012]

LIITE. Joensuun korkeakoulun ja yliopiston toimipaikkojen sijainti 1969–1990. Karttapohja: Maanmittauslaitos (2012). Merkinnot omia. Tiedot: Nevala (2009, 296–302, 366) ja Viljakainen (2004a, 78–83; Viljakainen 2004b, 84–91).

KARTTA 1. Joensuun korkeakoulun ja yliopiston toimipaikat.

1. Tulliportinkatu 1, Itä-Suomen seminaarin rakennus: Päärakennus. Käytössä vuodesta 1969.
 2. Kauppakatu 35, SPR:n talo: Historia, maantiede, yhteiskuntapolitiikka, kansantaloustiede ja kulttuuriantropologia. 1974–1979.
 3. Tonttulankatu 13: Matematiikka, fysiikka ja tietojenkäsittelyoppi. 1970–1981.
 4. Jokikatu 4, Oman Avun tilat: Kemia ja biologia. 1973–1978.
 5. Siltakatu 2, Pielisjoen linna: Karjalan tutkimuslaitos. 1971–2000-l.
 6. Biologian laitosrakennus (nyk. Natura). 1978.
 7. Kemia laitosrakennus (nyk. Futura). 1979.
 8. Matematiikan ja fysiikan laitosrakennus. (nyk. Metria) 1981.
 9. Uusi päärakennus Carelia. 1985.
 10. Metsäntutkimuslaitoksen Joensuun tutkimusasema. 1985.
 11. Humanististen tieteiden laitosrakennus. Agora. 1989.
- Lisäksi Savonlinnan filiaali kuului Joensuun korkeakouluun vuodesta 1973.

Kartasta ilmenee, kuinka korkeakoulun toimipisteet sijaitsivat aluksi erillään toisistaan ympäri kaupunkia. Tiiviimpi kampus alkoi hahmottua 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun mittaan valmistuneiden uusien rakennusten myötä. Kartta on kuitenkin vain suuntaa-antava, eikä siihen ole merkitty esimerkiksi oppiaineiden useita lyhytaikaisia muuttoja. Kartasta puuttuu myös Tulliportinkadun ja Kuopiontien välissä sijainnut, nyttemmin jo purettu Domino-talo, johon oli sijoitettuna useita oppiaineita sekä muun muassa toimistoja ja kahvio. Talo pystytettiin 1974. (Viljakainen 2004b, 87.)